

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE CHRISTO CAPITE|| TOTIVS ECCLESIAE,|| QVINQVE LIBRIS|| explicata.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

Liber Primvs, De Christo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53845](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53845)

LIBER PRIMVS DE CHRISTO.

PRAEFATIO.

De duplici genere hostium Diuinitatis CHRISTI.

DE ECCLESIA VNIVERSA, qua in terris, in purgatorio, & in caelis est, disputaturus, à Christo summo capite, ac principe Ecclesiae totius, initium faciendum esse duxi. Id enim ordo rerum tractandarum postulare videtur: tametsi nō ignorem, à re omnium grauisima & difficillima principiū me ducere. Nam, ut omittam rei ipsius, de qua nunc agendum est, praestantiam & magnitudinem, quae tantum rebus omnibus, quas deinde tractaturi sumus, antecellit, quantum Ecclesiae Catholicae splendor & amplitudo ab immensa diuini numinis luce & maiestate superatur: Genus certè hostium tam varium ac multiplex in hac concertatione nobis occurrit, ut cum eo reliqui aduersarij nulla ex parte conferrī posse videan-

videantur. Siquidem in aliis controuersis, quasi praeliis utrinque indictis & proclamatis, hostes semper habebimus certos, notos, à fronte pugnantes, proprij ducis insignia præferentes.

Iam verò in hac summa, quæ de Christo ipsi instituitur, disceptatione, res nobis futura est cum exercitibus duobus, quorum alter ex iis constat, qui se id, quod sunt, hostes atq; aduersarios esse, et signa conferre, atq; aperto Marte pugnare profitentur: Altera est longè maior ex proditoribus & insidiatoribus comparatus, qui partim symbolis, ac nominibus e mentitis in castris nostris contra nos armantur: partim in insidiis absconditi delitescunt, ut in medio ardore praelij nos circumueniant, atq; à tergo & lateribus adoriantur.

Et quoniam non parum ad victoriam refert insidias detegere, latebras aperire, ab amicis inimicos secernere, omnium deniq; hostium copias in conspectu habere, operæ pretium esse duxi, antequam ad ipsam dimicationem veniamus, castra hostium lustrare, præcipuorum Ducum nomina recognoscere, atq; ad eos, si fieri poterit, eos nos reuicere, qui castris nobiscum, animo cum aduersariis iuncti, si in hostes tela cõicere videntur, nos interim feriant, & mira arte, quæ pro nobis sumpserant, eadem in nos arma conuertant.

Ordin-

Ordiamur igitur, si placet, ab iis, qui Imperatoris nostri Christi Diuinitatem & Maiestatem oppugnant, & infelicissimo errore non se putant ad vnici Patris gloriam, vt eleganter August. ait, nisi per vnici Filij contumeliam peruenire. In his castris duo sunt agmina, & quasi cornua precipua.

Primi agminis Dux atq; Imperator est MICHAEL SERVETVS Hispanus. is cum esset iuuenis ferox atq; audax, & in scholis Lutheranorum, quibus operã dabat, identidem repeti audiret, verbum Dei non esse Patrum aut Ecclesiae explicationi, sed spiritus solius testimonio atque iudicio alligatum, cœpit & ipse spiritum iactare, & eo spiritu admonente mirari, cur Lutherani cum *Q. Seruetij!* Papistis de Ecclesia & Sacramentis tantoperè contenderent, de Christo ipso litem nullam haberent, atque ita cum dissentirent de corpore, de capite conuenirent. Maiora igitur moliri meditans, ac metuens ne atas sibi ad faciendam fidem non parum obsesset, annorum quippe erat solum quinque & viginti, quod atati videbatur deesse, prophetici nominis auctoritate et maiestate compensauit.

Itaq; maxima tetrici spiritus ubertate persuasus, summum se orbis terræ Prophetam nominauit,

uit,

Servetus
 uit, cuius appellationis testem habemus Calu-
 num in lib. 4. institut. cap. 16. Hinc verò prophe-
 tica libertate assumpta, libros illos eodem spiritu
 aspirate effudit, quos inscripsit, *De erroribus Tri-*
nitatis. quorum librorum summa hæc est, nulli
 esse in Deo distinctionē personalem, & Christum
 Dei Filium appellari, quod ex ipsa Dei substantia
 caro eius in utero Virginis concepta & cōforma-
 ta sit; ita paucissimis verbis, & personarum Tri-
 nitatem destruxit cum Sabellio, & Christi na-
 turas confudit, atq; incarnationem sustulit cum
 Eutychete.

Exitum verò si quis requirat, talem Servet-
 us inuenit, qualem eius impietas & scelera pos-
 tulabant. Nam in media Geneuensium urbe
 igni traditus, non constanter atq; alacriter, ut
 sancti olim Martyres solebant, sed tam iniquo
 atq; impatienti animo supplicium pertulit, ut
 Caluino ipso teste, qui historiam mortis eius con-
 scripsit, magnis clamoribus, siue, ut ipse ait, ma-
 gno boatu gladium flagitaret. Sed cum in iudi-
 ces planè inexorabiles incidisset, tandē aliquan-
 do est longissimo illo acerbissimoq; dolore con-
 sumptus, Anno, M. D. LV.

Hunc ducem & principem sequuti sunt GE-
 ORGIUS BLANDRATA, PAVLVS AL-
 CIATVS,

CIATVS, LELIVS SOZINVS, FRANCISCVS
 DAVID, & omnis illa Ministrorum colluies,
 qua nunc in Transyluania erroris sui sedem cōsti-
 tuit, & Ecclesiarum cōsentientium titulum sibi
 assumit. quæ quidem et publicis disputationibus,
 & libris etiam editis, omnes veteres Patres, om-
 niq; antiqua Concilia, & ipsum orbē terrarum,
 qui per annos *M. D. LXXX.* tres in Deo per-
 sonas, duas in Christo naturas credidit, Tritheis-
 mi damnare, Sophisticæ accusare, atq; ad An-
 tichristum reiicere impudentissimè audet.

ALTERIVS agminis princeps est VALEN-
 TIVS GENTILIS Italus. Hic primùm
 studio rerum nouarum ex patria sua Consentia
 Geneuam ad Calvinum venit, fama Calvinianæ
 eruditionis, vt ipse dicebat, in primis permotus,
 sed non diu inter discipulos, atq; auditores se nu-
 merari passus est: cum enim & ipse spiritu abun-
 daret, & aquè ac Seruetus molestè ferret, quòd
 Ecclesiæ reformata adhuc in fide Trinitatis cum
 Papistis conuenirent, nec tamen Serueti discipu-
 lus dici, aut spiritum suum spiritui eius subicere
 dignaretur, nouam excogitauit sentētiam, quæ,
 & cum Seruetiana non consentiret, et tamen pe-
 nitus à Catholica discreparet.

Itaq; asseruit, veram esse in Deo nō modò per-
 sona-

sonarum, sed etiam naturarum Trinitatem, sic
 ut tres sint diuini, ac sempiterni spiritus, essen-
 tiali numero differentes. Quae sententia Philopo-
 ni quondam fuisse dicitur, si vera sunt, quae de
 eius erroribus Suidas & Nicephorus scripta reli-
 querunt. Hunc igitur lapidem primum Valenti-
 nus offendit, sed cum animaduerneret hanc Do-
 ctorum Trinitatem non posse ex diuinis literis illa
 ratione defendi, cum nihil in Scripturis frequen-
 tius inculcetur, ac repetatur, quam unum & so-
 lum esse Deum, extra quem, praeter quem, ante
 quem, post quem, cum quo nullus omnino sit alius
 Deus; mutata sententia paulatim ad Arianismum
 delapsus est. Nam ut ex variis confessionibus &
 prothesibus eius, quae in manibus sunt, cognosci
 potest, Dei Patris proprium esse statuit, ut unus &
 solus appelletur Deus, eumque solum esse illum sum-
 mum, atque altissimum Deum, quem nobis passim
 sacrae literae praedicant; Atque hunc eundem solum
 Patrem esse ipsam veram essentiam, et naturam
 Diuinitatis. Porro Filium et Spiritum S. non esse
 essentiam diuinam, sed essentiae proles, & proles
 ipsa essentia longè inferiores, atque, ut ipse loqui-
 tur, pro modulo generationis, vel propagationis
 definitas, atque circumscriptas.

Cum igitur ille Geneuae ab insano illo spiritu im-
 pulsus,

pulsus, in renouando Arianismo occupatus esset, interim ab alio spiritu Caluinus agitur, ut se Valentino opponat, sic inter se demonibus colludentibus: Valentinus fit reus hareseos apud tribunal heretici magistratus, ubi metuens Valentinus Caluini seueritatē, & ad memoriā reuocans incendium illud formidolosum, quo in eadē vrbe, eodē auctore Caluino, Seruetus paulò antè perierat, ut tempori seruiret, errorem se suū agnoscere simulauit. Itaq; ex sententia Iudicū ad pœnitentiā publicā damnatus, depositis vestibus, solo excepto indusio, nudis pedibus, detecto capite, faciem accensam manu gestans, praeunte pracone, totam urbem sic obiuit: deinde à magistratu supplicem veniā petiit, librū ipse suum in ignem abiecit, ac iure iurando promisit, non abiturū se Geneua, nisi prius à magistratu veniā impetraret.

Sed praclarus iste Apostolus Arianus, postquā tam insigni palinodia & inconstantia renascentem Arianismum decorauerat, voluit etiam eundem ornare periurio. Quare Geneua clanculum se proripuit, & cū apud Gallos, Heluetios, Polonos, aliasq; gentes Arianismum suum propagare conatus esset, & ad primum periurium, alterum ac tertium addidisset, tandem anno vndecimo à morte Serueti apud Bernam Heluetio-

rum

rum à Zuinglianis cōprehensus, & capitis damnatus, meritas suæ temeritatis pœnas dedit, qui tametsi, dum in vinculis & carcere seruabatur, se Martyrem primum suæ sectæ esse iactaret, ac diceret, Martyres ceteros pro Christi gloria mortuos, se autem primū omnium pro eminentia Dei Patris mortē oppetere, tamen, ubi nūcium mortis accepit, ita expauit atque expalluit, ut omnes omnino aditus supplicij euadēdi quaeserit, pœnitentus etiam doctrinam suam contemnere, si iudicum animos inflectere potuisset. Exstant acta publica Geneuensium in caussa Valentini, necnon integra historia de supplicio eiusdem à Bernensibus Pastore conscripta. Ex quibus hæc pauca, quæ sunt commemorata, collegimus.

Neg, verò feliciorē exitum sortiti sunt Gentilis Symmista atque Collega, *Matthæus GRIBALDVS*, *Franciscus LISMANINVS*, atque alij, de quibus multa Theodorus Beza, præfatus ad librum Caluini aduersus Gentilem. Siquidem *GRIBALDVS*, peste correptus, atq, ab omnibus desertus, ut canis interiit. *LISMANINVS* Apostata Franciscanus in puteum semet precipitē dedit. *Franciscus DAVID* in vinculis agens, & in amentiam ac furorem versus ex hac vita migravit. Vnus est *IACOBVS PALAEOLOGVS*

Vide eorum 3 Tractat. Theolog. epist. 81 pag. 295

qui singulari Dei benignitate, Anno M. D. LXXXIII. in vrbe Roma post multas disputationes, & colloquia, tandem ad sanitatem rediit, & omnibus erroribus publicè reuocatis Ecclesie Dei reconciliatus est. Reliqui parentis sui Arij probrosam mortem imitati infelicissimè perierunt.

PORRO genus hoc hominum tam apertè, tam liberè, tam audacter, tam impudenter Arianismum, uel eo peiorem Paulianismum, renouat, ut ipse GENTILIS trium personarum eiusdem essentia Trinitatem, nouum idolum, turrin Babel, Deum fictitium ac Sophisticum appellare non dubitauerit; Gregorius PAVLVS unam Dei essentiam, siue unum Deum in tribus personis, Satana stratagemata esse dixerit; Michaël SERVETVS (quod certè horret animus cogitare) Cerberum tricipitem, & tricorporem, Gerionem sacrosanctam Trinitatem appellaue- rit; Georgius NIGER Symbolum Athanasii, Satanasii Symbolum appellandum censuerit; In publico colloquio Petricouia habito, Poloni Ministri Nicanum Concilium improbauerint; Athanasium, Augustinum, aliosq; Patres Catholicos repudiauerint; Constantinum, Gratianum, Theodosium, pios Imperatores vituperauerint;

b

& con-

T. B.
Trinitas?

& contrà, dolere se dixerint propter casum Ari
 discipulorum in eodem Concilio damnatorum, ac
 demùm amplissimè laudauerint tam ipsum Ari
 rium, discipulosq; eius, quàm Constantium Ce
 sareum fautorem Arianorum: Deniq; Franciscus
 David (vt ex epistola Blandrata refertur in con
 futatione iudicij Polonicarum Ecclesiarum) et
 usque progressus fuerit, vt diceret, sepeliendum
 esse Euangelium, & reuertendum ad Moysen, ad
 legem, & ad circumcisiõem: Moysen, & Moysi do
 ctrinam esse lineam rectam; Christum autè Ie
 sūm, & eius doctrinam indirectam. Neq; hoc
 solum & scriptis, sed etiã depictis tabellis fidei
 suam toti orbi terrarum testatã esse voluerunt.

Prodiit enim nuper tabula ex ipsorum offi
 cina, in qua Ecclesia Catholica instar magni edi
 ficij depicta cernitur, in cuius tecto Lutherus se
 det cum suis, tegulasq; & lateres longè prouicit.
 Inde nudato iam tecto Zuinglius cum cohorte
 Sacramentariorum parietes magna vi demoli
 ri pergit: sed ad fundamentum eruendum, at
 que ad eò domum totam funditùs euertendam
 ipsi Tritheista, nouiq; Ariani armati malleis, &
 ligonibus, omnique genere ferramentorum dili
 genter incumbunt, obliti videlicet Euangeli
 cam illam, atque fidelissimam Christi vocem: Et
 super

super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. *Sed de prioribus hostium copiis satis multa, ni fallor, dicta sunt.*

V E N I A M V S ad posteriores. Rem magnam ac penè incredibilem dicturus sum, sed nolo mihi prius fidem haberi, quàm rem totam solis luce clariorem effecero. *Consurgunt hoc tempore undique Lutherani, Brentiani, Melancthonici, Zuingliani, Calvinistæ aduersus Thristeistas: per omnem Germaniam, Galliam, Poloniam, libri volitant contra Seruetum, contra Gentilem, contra Blandratam, contra Gregorium Paulum, contra Ministros in Polonia atque Hungaria, vel Arianos, vel Samosatēnos; nouam hanc doctrinam, quasi signum quoddam in medio propositum confodiunt telis librorum suorum. Ex Geneua, Calvinus & Beza; Ex VVittenberga, Philippus Melancthon; Ex Tiguro, Simlerus ac Bullingerus; Ex Berna, Benedictus Aretius; Ex Lipsia, Alexander Alesius; Ex Marpurgo, Andreas Hyperius; Ex Polonia, Stanislaus Sarnicius; Ex Hungaria, Petrus Melius. Aliis ex hocis Ioannes VVigandus, Iacobus Schegkius, Franciscus Stancarus, & quis non? Atque hi omnes cum*

Papists de Trinitate sentire, sex prima Concilio venerari, veteres Patres cum honore recipere Sabellium, Samosatenum, Arium, Nestorium, Eutychetem, omnesq; hereticos detestari se dicunt. Quis igitur non mirabitur, si tam istos, quàm eos, quos ipsi pro magistris, & quasi Prophetis colunt, Erasmus, ac Lutherum, vel Arianos, vel Sabellianos, vel Nestorianos, vel Eutychianos fuisse, demonstrare potuerit?

Incipiamus ab ERASMO, quem Hungarici Ministri, in eo libro quem anno M. D. LXXVII. Ioanni Regi obtulerunt, praeursorum Prophetam sui Serueti non sine causa nominaverunt. Erasmus igitur in scholiis Tomi III. epistolarum sancti Hieronymi, Arianos dicit non tam heresim docuisse, quàm schismata fecisse, cum essent illi nostris numero ferè pares, eloquentia doctrinâque superiores. En patronum egregium Arianorum, qui ab heresi illos vindicat, & doctiores Catholicis facit. quid restabat aliud, nisi ut Arianos Catholicos, & Catholicos hereticos diceret? Sed pergamus ad alia.

Præfatione in libros Hilarij: Audemus (inquit Erasmus) Spiritum sanctum appellare Deum

Deum, quod veteres ausi non sunt. O mendacium incredibile! Nōne Hilarius ipse, in quem præfari, ad finem librorum de Trinitate Spiritum sanctum rem creatam esse negat? & si res creata non est, quid aliud, quæso, quàm Deus est? Nōne Athanasius in disputatione cum Ari-
o; Basilii libro de Spiritu sancto, cap. 16. Nazianzenus oratione in Heronem; Didymus in primo de Spiritu sancto; Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 2. Augustinus lib. 1. contra Maximinum; Nyssenensis in lib. quod Spiritus sanctus sit Deus, & ceteri Patres omnes, & clarissimè & frequentissimè Spiritum sanctum Deum nominant? Sed cetera videamus.

Annotatione in illud Roman. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Mirum est quid non agat Erasmus, quò se non vertat, quid non moliatur, ut hoc telum de manibus nobis extorqueat. Primam vocem (Deus) supposititiam vult videri. Deinde ait, hunc locum non esse efficacem ad reuincendos Arianos. Denique sic optimè exponi posse docet, ut post illa verba; Ex quibus est Christus secundum carnem; interposito puncto, sequatur actio gratiarum, super omnia Deus, videli-

b 3 cet

cet Pater, sit benedictus in secula. An poterat manifestius Arianam causam suscipere defendendam?

Annotatione ad illud Ephes. 5. In regno Christi & Dei; Verum, inquit, id aliàs admonuimus, Patrem ex consuetudine sermonis Apostolici significari, quoties Deus absolutè nominatur. At hoc cùm fauet Arianis plurimum, tum est falsum apertissimè. Certè enim, ut alia interim loca præteream, Actor. 20. cùm Paulus ait: Regere Ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo, non Patrem sed filium Deum absolutè vocat.

Annotatione item ad illud Philip. 2. Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, Primum cum Maximino Ariano exponit, Non usurpauit sibi cum Deo æqualitatem: Deinde addit, Scio magnos auctores, Hilarium, Augustinum, ut ceteros taceam, sic interpretari; Non rapinam arbitratus est, quòd esset æqualis Deo: Nam quod erat naturæ, non potuit esse rapinæ. cùm esset in forma Dei, hoc est, cùm verè esset Deus. atque hanc præcipuam habent clauam, qua conficiantur Ariani, qui solum Patrem verè volunt esse Deum. atqui si veris agere fas est,

est, quid magni tribuit Paulus Christo, si cum Deus esset natura, intellexit id non esse rapinæ, hoc est, nouit seipsum? Illud autem compertum est, nusquam maiorem vim fieri Scripturis sacris, quam ubi cum hæreticis agentes nihil non detorquemus ad victoriam, tametsi non video quid hic locus propriè faciat aduersus Arianos. *Quærote, Erasme, si mercedem ab Arianis accepisses, poterásne diligentius causam illorum agere? Augustini Catholicam explicationem refellis, Maximini Arianam amplecteris. Hunc locum præcipuam esse clauam Catholicorum contra Arium non negas, & tamen hanc ipsam clauam nihil valere dicis; quid ergo restat, ut dicas, nisi meliorè esse causam Arianorum; quam Catholicorum? Quid si tuam illam Annotationem his addamus, quam fecisti ad postremum caput epistolæ primæ sancti Ioannis? nõne eo loco totis viribus contendis verba Domini? Ego & Pater vnum sumus, & illa discipuli, & hi tres vnum sunt, non de vnitæte nature, cum omnibus Patribus, sed de vinculo charitatis, cum Arianis, intelligi debere? & in operibus sancti Augustini ad marginem libri primi contra Maximinum, ubi vna atque eadem asseritur*

De natura, quis notationem illam adiecit, non una numero, nisi Erasmus? & quid manifestius dixerunt unquam Tritheita?

Lutherus? Sed mittamus Erasmus, atque ad Lutherum veniamus. Martinus igitur Lutherus contra Iacobum Latomum scribens; Anima mea inquit, odit hoc verbum $\theta\upsilon\omicron\varsigma\omicron\theta$. Quid, quaeso, vel sentiret, vel diceret aliud Arius, si ab inferis nunc existeret? Nam tota illa tragedia, qua Ecclesia tot annis miserè vexavit, ac vastavit, propter hanc unam vocem excitata est; cum Patres Catholici nihil aliud suis libris, & Conciliis conarentur, quàm hanc sententiam stabilire, qua Christum hominison Patri esse docet. Hæretici contra nihil aliud decem conciliabulis suis, igni quoque, & ferro, armis, & exercitibus molerentur, quàm vocem hanc eandem abolere.

Sed audiamus inauditam calumniã, & mendacium eiusdem Lutheri. In eodem contra Latomum libro affirmat, hanc ipsam vocem sancto Hieronymo displicuisse, quod nescio quid venenitate latere in syllabis arbitraretur. Neg, hoc Luthe- ro per incogitantiam, aut lapsum calami excidisse putemus; id enim rursus repetit in libro de Conciliis in hæc verba: Sanctus Hieronymus vehemēter perturbatus lamentabiles literas

ras scribebat ad Episcopum Romanum Damasum, & cupiebat expungi vocabulum ὁμοούσιος. *Quid faciemus hominibus istis, qui causam non queunt tueri suam, nisi fraudibus & mendaciis? Nam S. Hieronymus eo loco, quem Lutherus adducit, qui est in epistola priore ad Damasum de hypostasibus, in voce hypostasis, non in voce homousios, venenum latere dicit, quod ea vox ambigua sit, & tam personam, quam substantiam significare possit. Tantumque abest, ut S. Hieronymo vox homousios displicuerit, ut potius solo metu, ne ea vox nobis eriperetur ab Arianis, tres hypostases dicere formidauerit. Itaque epistolam totam in hæc verba concludit: Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousion Trinitatem, ut mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.*

Quid, quod non solum nomen homousios, sed etiam nomen Trinitatis Lutheri displicuit, & ex Germanorum precibus illam precandi formulam submouit. Sancta Trinitas, vnus Deus, miscrere nobis!

Quid, quod non solum Ario, sed etiam Nestorio & Eutychemi plurimum Lutherus fauit?

b s Nam

Nam in magnis postillis, in concione de natali Domini, imperitos quosdam ait Christum facere hominem omnipotentem. Quid autem est aliud, non esse Christum hominem omnipotentem, quàm non esse Christum hominem Deum, sed duas esse in Christo personas, ut quondam impius haresiarcha Nestorius predicavit? In libro verò de Conciliis, parte secunda. Mihi, inquit, paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, quod diuinitas Christi non posset pati. Et infra: Oportet, inquit, dici, hic homo Christus, hæc caro & sanguis condidit cælum & terram. Certè nomina diuinitatis & carnis, nomina sunt naturarum non personarum. ergo si Luthero diuinitas patitur, si caro cælum & terram condidit, quis non videat à Luthero Christi naturas, cum Eutychete confundi?

Ac, ut propensionem animi Lutheri in hos duos summos haresiarchas planius perspiciamus, in illo eodem de Conciliis libro, Nestorium & Eutychetem ex inscitia solum aliqua, & in modo loquendi lapsos dicit: nam alioqui utriq; zelum bonum, animum syncerum, & fidem rectam tribuit. Totam verò caussam tumultus, & tragediarum

diarum illo tempore excitatarum, in Episcopos Catholicos, Leonē videlicet, & Cyrillum refert, & eò vsq; tandem progreditur, ut dicat vereri se, ne in extremo iudicio aliqui heretici sedeant iudices; & Episcopi, qui eos in Concilio damnauerunt, in aeternum pereant, tantum non aperte dicens, Nestorium & Eutychetem cum Christo iudices futuros; sanctos verò Cyrillum & Leonem, in aeternum perituros. Non vacat mihi hæc portenta exagitare, nec est opus, cum ipsa per se satis aperte clament. Vnum tantum addam; Si Nestorius zelum tam bonum, & animum tam syncerum habuit, cur, ut Euagrius refert lib. 1. cap. 7. historiae suae, viuenti Nestorio linguam totam vermes diuinitus immissi tam horribiliter corroserunt?

Transeamus ad Melanchthonem. PHILIPPVS MELANCHTHON in locis communibus anno XXXIX. in lucem editis, fol. 8. Necesse est, inquit, in Filio aliquid esse diuinæ naturæ. Et rursus fol. 10. Necesse est in Christo aliquam esse diuinam naturam. Et in locis anni XLV. fol. 35. de Spiritu sancto verba faciens: Testatur, inquit, per Ioëlem Deus non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiae Dei: Necesse est autem personam

sonam

sonam esse distinctam, quæ est aliquid Dei, & tamen non est Pater. Philippo igitur, aut multa sunt nature diuinae, & habent quod uolunt noui Tritheista, aut certè multa sunt partes diuinae nature, quæ est antiqua illa hæresis, aliquanto Ariana absurdior: de qua sic olim Augustinus in libro de hæres. cap. 74. Est, inquit, alia hæresis quæ triformem sic asserit Deum, ut quædam pars eius sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus. Porro in locis eiusdem anni XLV. idem Philippus: Non est quidem, inquit, lacerata aut mortua diuina natura, sed fuit obediens Patri, quicuit, cessit iræ æterni Patris. Quid clarius pro Ariana hæresi dici poterat? nam si natura diuina Filij, Patri fuit obediens, certè non est una Patris & Filij natura, nec est Deus Filius, Deo Patri equalis. qua sententia nihil incundius noui Ariani audire potuerunt.

Sed iam si placet CALVINVM inspiciamus. Is igitur in libro aduersus Gentilem, in refutatione decimæ protheseos, non ueretur Valentino concedere nomen Dei $\epsilon\zeta\ \tau\omega\ \epsilon\pi\alpha\chi\lambda\omega$, id est, per excellentiam quandam soli Patri attribui, at si Pater est per excellentiam Deus, quomodo non maior est Filio? Rursum ibidem affirmat, non est

se ut.

se veritati contrariam sententiam illam Genti-
lis, Deum habuisse vim generandi Filium, ac pro-
pagandi Spiritum sanctum, quia voluit. at Deum
quidem volentem, genuisse Filium, non absurde
dicitur: sed genuisse quia voluit, & quod absur-
dus est, vim habuisse gignendi, quia voluit, quis,
quaso, sanus diceret? ac si Filium suum Deus pro-
pterea genuit, quia voluit, non igitur necessariò
genuit: non est igitur Filius Patri aequalis. Nam
qua ratione fieri potest, ut qui potuit non esse, a-
qualis sit ei, qui necessariò semper est?

Quid, quod in libro eodem idem Calvinus
ait, Filium persone respectu non nisi improprie
creatorem cæli & terra nominari, Patrem au-
tem proprie? quod quid est aliud, quàm Fili-
um redigere in ordinem rerum creatarum? Est
ne hoc defendere, an prodere causam fidei? pa-
trocinari, an prauaricari? hereticum resel-
lere, an cum eo iocari, & ludere? Quid,
quod ibidem ait, impropriam, ac duram esse lo-
cutionem Symboli Nicæni; Deum de Deo, lu-
men de lumine? quod iam olim in Ario apud
S. Vigilium his verbis Athanasius reprehendit.
Proprie Filius, inquit, proprie est Deus de
Deo, lumen de lumine. Iam verò in lib.
Institutionum 2. capit. 14. verba illa Apostoli
Pauli;

Pauli;

Pauli; Tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia: ad utramque filij naturam, videlicet diuinam & humanam, referenda esse contendit, nec animaduertere potuit aut voluit, non posse naturam diuinam filij Deo Patri subiectam intelligi, quin à Patri natura distincta, & ea longè inferior, atque adeò res creata esse intelligatur. His accedit, quod permulta Scripturæ loca, ac præsertim illud; Ego & Pater vnum sumus, ita Calvinus heretico more exponit, ut noui Samosatensium in publica disputatione de sententia huius loci, Calvinum iudicem appellauerint. Multa restant dicenda, ego tamen breuitati studere cupio; itaque ceterorum errores indicabo potius, quam explicabo.

HENRICVM BVLLINGERVM Zuinglij successorem non puduit scribere in libro de Scriptura & Ecclesiæ auctoritate, tres esse in diuinitate personas; non statu, sed gradu; non subsistentia, sed forma; non potestate, sed specie differentes. Certè personas diuinas, gradu, forma, & specie esse differentes, vix Ariani ipsi dicere ausi essent.

Iam verò PETRVS MELIVS, is qui in Transyluania pro Lutheranis aduersus Blandratam.

tam, & Franciscum Davidem totos decem dies publicè disputavit, in actione octava sic ait; Scriptura distinguit Filium Dei à filio hominis. Et rursus: Distinguitur, inquit, Filius ille æqualis Patri, ab eo qui non est æqualis.

Quod idem THEODORVS BEZA confirmasse videtur, tum in libro contra Brentium de omnipotentia carnis Christi, tum in altero contra Andream Iacobi, de hypostatica unione duarum in Christo naturarū. ubi apertissimè docet duas esse in Christo hypostaticas uniones, unam carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Quod quid est aliud quàm Nestorium iam dudum sepultum ab inferis reuocare?

STANISLAVS SARNICIVS, quem Calvinus in epistolis ad Polonos mirificè laudat, cum in colloquio publico resideret, palàm asseruit, & scribi etiam imperavit, solam diuinam Christi naturam, Pontificem esse & sacerdotem, humanam verò victimam, & sacrificium: ac propterea ratione officij, minorem esse Patre Filium, etiam in natura diuina. Atqui hæc ipsa verba legi possunt apud S. Augustinum in sermone Arianorum, propositione 33. Ita pulchrè nimirum Calvinista, dum Arianos novos oppugnare se dicunt.

cunt.

cunt, Arianorum veterum & verba, & sententias imitantur.

IACOBVS SCHEGKIVS Brentianus in libro contra Tritheitas tam egregie fidem propagat, ut tamen dici nolit tres esse in Deo hypostases, sed unam tantum cum tribus potentis. At hoc non est vincere Arianos, sed vinci ac debellari à Sabellianis.

IOANNES VVIGANDVS in libro contra Arianos, Lutheri sententiam approbat, & defendit essentiam in diuinis generare, ac generari. Ex qua tamen sententia, velut nolit VVigandus, efficitur aliam Patris, aliam Filij essenturam, cum nihil possit seipsum gignere, nihil à seipso generari possit.

Quid iam de BRENTIO, SCHMIDELINO, KEMNITIO, ac ceteris dicam, qui dum in Christi carnem, omnipotentiam, omnipresenciam, omniaq; diuina attributa conferunt, eam sine dubio cum diuinitate confundunt? Quid item de STANCARO, eiusq; sectatoribus, qui sic ad solum hominem Christum officium Mediatoris referunt, ut duas in Christo personas distinguere, ac ad castra Nestorij transire velle videantur?

Quid

*Quid denique de TIGVRINIS, GENĒ-
VENSIBVS QVE Ministris, qui tanto ardore
in Stancarum inuehuntur, vt interim ad scopu-
lum ipsi longè duriozem nauiculam suam alli-
dant? dum enim vtrique natura Christi Media-
toris officia tribuunt, diuinam Christi naturam,
& à Patris natura distinguunt, & rem creatam
cum Arianis faciunt.*

*QVÆ cum ita sint, vides, credo, Lector,
non minus hoc tempore cum Sabellio, Ario,
Nestorio, Eutychete sentire Seruetum, Genti-
lem, Blandratam, & ceteros qui palàm se eos
sectari ac defendere profitentur, quàm Eras-
mum, Lutherum, Philippum, Calvinum, Bul-
lingerum, Martyrem, Brentium, Bezam, Sar-
nicium, Schegkium, VVigandum, aliosq; omnes
qui eosdem se odisse ac detestari vociferantur.
Sed si verè, & ex animo eos execrarentur, non
possent etiam ipsi se doctrinamq; suam non exe-
crari, cum id sanè negare non possint, se illis ad
progreddendum in castra Arianorum non mo-
do occasionem aliquam dedisse, sed etiam portam
latissimam patefecisse.*

*Quid enim, queso, Lutherani & Calvinistæ
respondeant, si cum eis ita agant Tritheistæ. Cur
nos filios vestros tanto furore, parentes, ve-
xatis?*

xatis? Cur ferro & igni persequimini quos genuistis? Cur tam iniquo animo Euangelij vestri fructus colligitis? Nulli certè ex Papistis Ariani sunt, sed quotquot Ariani sumus, ex vobis, Lutherani & Calvinista omnes produimus. A vobis sanè, non à Papistis didicimus, nihil omnino credendum esse quod expressè in sanctis literis non habeatur. Quia verò homoussion, Trinitatem, essentiam, personam, relationem, proprietatem, in Scripturis expressè non legimus, hæc omnia damnare coacti sumus. A vobis didicimus, neque Patrum, neque Conciliorum, neque totius Ecclesie, sed solius spiritus acquiescendum esse iudicio. Nobis autem hoc spiritus dictat, nec possumus salua conscientia aliud credere, vel dicere. A vobis didicimus, Papam Antichristum, Episcopos, Monachos, Papistas denique omnes ad Antichristi membra pertinere. Quis autem credat Antichristum de Christo rectè credere? ab Antichristo verum Christum predicari? ergo si nobis constare vellemus, alium Christum querere debuimus. A vobis denique, non à Papistis, didicimus, diuinitatem filij Patri obedire, illi sacrificare, & pati, & mori posse, aliq; sexcenta generis eiusdem. ex quibus profecto, nisi stipites essemus, omnia, quæ nunc docemus, collige-

colligere debuimus. *Quid ad hæc respondere debeant Lutherani, ipsis cogitandum relinquemus.*

Nos verò quæ nostræ partes sunt, Deo bene iuvante, operam dabimus, ut hæc tam blasphema, & horribilia dogmata, quæ fidem Christianam funditus evertunt, quæq; ad Mahumetismum viam sternunt, ac muniunt, quàm accuratissimè ac luculentissimè fieri potest, refellamus.

Ordo Disputationis de Christo.

Quinque erunt partes huius disputationis.

PRIMA, de Diuinitate Christi. SECUNDA, de Distinctione personali à Patre & Spiritu sancto. TERTIA, de Carne, siue Incarnatione Domini. QUARTA, de Anima eiusdem. QUINTA, de Officio Mediatoris.

Ordo primæ quæstionis, quæ est; An Christus sit vnus numero Deus cum Patre & Spiritu sancto.

Quæstio hæc prima & maxima est inter omnes quæstiones de Christo. Habebit autem partes sex. Primò, explicanda erit sententia novorum Samosatensium, qui Seruetum sequuntur. Secundo, explicanda est sententia novorum Aria-

norum, qui sequuntur Valentinum Gentilem. Tertio, probandum est unam esse numero veram diuinitatem, siue unum tantum esse verum Deum. Quarto, Christum esse illum ipsum verum Deum. Quinto, Spiritum sanctum esse illum eundem verum Deum. Hinc enim sequitur, Christum esse unum numero Deum cum Patre & Spiritu sancto. Nam quod Pater sit verus Deus, omnes fatentur. Sexto, soluenda sunt omnes obiectiones aduersariorum.

CAPVT

CAPVT PRI- MVM.

Explicatur sententia nouorum Samosatenorum.

QVOD AD PRIMVM ATTINET. AV-
 THOR nouorum Samosatensium fuit Michael
 Seruetus, qui innotescere cœpit anno M. D.
 XXXII. teste **Surio**: Anno verò M. D. LXX. ¹¹¹
 Genevæ combustus est. Sequuti sunt eum
 qui nunc in Transyluania præcipuè sedem habent, quo-
 rum Principes erant **Georgius Blandrata**, qui adhuc viuit,
 & **Franciscus David**, qui anno M. D. LXXX. cùm Chri-
 stum negaret esse inuocandum, aut Ecclesiæ curam habere,
 à Principe Transyluanix ad perpetuos carceres damnatus
 fuerat, sed paulò post in phrenesim incidit, & post biduum
 extinctus est.

Sententia Seruerianorum tria docet, & composita est ex
 tribus antiquis hæresibus. PRIMO asserit nullam esse in
 Deo distinctionem personalem. Ita Seruetus lib. 5. Trinit.
 pag. 189. & in responsione ad art. 1. & ministri Transyluani
 lib. 1. cap. 4. Quod idem olim docuerunt **Hermogenes**, **Pra-**
xeas, **Noëtus**, **Sabellius**. Quorum omnium meminit Au-
 gustinus lib. 1. de hæres. cap. 41. Ac deinde etiam **Paulus Sa-**
mosatenus, & **Photinus**, teste **Hilario**, lib. de Synodis. S-
 CUNDO asserit Christum ante incarnationem nihil fuisse,
 nisi in mente Dei per ideam. Ita Seruetus lib. 3. Trinit. pag.
 92. & Ministri Hungarici libro 2. cap. 3. Quod idem olim
 docuerunt **Ebion**, & **Cherinthus** apud **Irenæum** lib. 1. cap.
 25. & 26. & deinde **Paulus Samosatenus**, ac **Photinus** apud
 Augustinum hæresi 44. & 45. TERTIO asserit Christo ho-
 mini communicatam à Deo diuinitatem, non per genera-
 tionem

*Sententia cuiuslibet
 scribitur in Samosatenis*

tionem æternam, sed per vnctionem gratiæ, & inhabitationem, ac proinde posse Christum dici Deum, sed Deum facti & temporalem, non æternum. Ita Blandrata disput. 6. Albana, & Ministri lib. 2. cap. 7. Quod idem olim docuit Nestorius apud Theodoretum lib. 4. hæretic. fabul.

*de inuocatio de
dissidentibus*
Ac in his quidem omnes noui Samosatani conueniunt. Dissident autem inter se de inuocatione Iesu Christi, & in tres quasi sectas diuisi sunt. Nam Franciscus DAVID, & multi ex Hungaricis Ministris docent, Iesum Christum non esse inuocandum, sed solum Patrem, qui solus est verus Deus, & solus hoc tempore curam Ecclesiæ gerit. Exstant theses de hac re Francisci Davidis, & responsio eiusdem ad rationes Fausti Socini, qui theses illas confutauerat. Ipse autem Franciscus asserit in confutatione iam allegata, Christum in precibus inuocari posse, sed tamen addit, maioris esse perfectionis ad Deum Patrem recta accedere.

Denique GEORGIUS BLANDRATA in thesibus, & Ministri Poloni in iudicio, quod ediderunt de causa Francisci Davidis, docent, Iesum Christum non modò inuocandum esse, sed etiam debere inuocari: nec esse imperfectionem ad eum confugere. Accidit autem per oportune hec eorum dissensio, non solum quia, ut ait sanctus Hilarius, bellum hæreticorum pax est Ecclesiæ, sed etiam quia utraque pars, ad miras angustias redigi cœpit. Nam qui Christum inuocandum esse docent, proferunt plusquam quinquaginta testimonia Scripturæ, quibus aduersarios repugnare ostendunt; qui verò non inuocandum asserunt, certissima ratione demonstrant, aduersarios secum ipsos repugnare, quippe qui nolint inuocari Sanctos, quia non sunt Dij veri, & tamen Christum inuocari velint, quem iidem paritè affirmant non esse Deum verum.

CAPVT II.

Explicatur sententia nouorum Arrianorum.

QUANTVM ad SECUNDVM. Sententia VALENTINI GENTILIS, & aliorum, qui eius comites vel discipuli fuerunt, tria docet.

PRIMO

PRIMO, tres esse Spiritus æternos, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, essentiali numero differentes. ita docet ipse Gentilis prothesi 20. & 23. & refert hoc idem Benedictus Aretius initio historiae de supplicio Valentini Gentilis, quæ sententia fuit olim Peratarum apud Theodoret. lib. 1. cap. 18. hæret. fab. Isti enim dicebant Trinitatem esse tres Deos, tres mentes, &c. Fuit etiam Ioannis PHILOPONTI, ut referunt Suidas verbo Ioannes Grammaticus & Nicephorus lib. 18. histor. cap. 48. qui etiam cap. 46. dicit, Philoponum tempore Phocæ Imperatoris vixisse circa annum Domini D. C. IV.

Idem docuit quidam Gallus tempore sancti Anselmi circa annum Domini M. XC. aduersus quem scripsit ipse beatus Anselmus librum de incarnatione Verbi. Idem etiã circa annum M. C. XC. docuisse videtur ABBAS IOACHIMVS; asseruit enim tres personas non esse vnã rem, siue vnã essentiam numero, sed solum per collectionem, sicut multi fideles dicuntur vna Ecclesia. Id patet ex Concil. Lateranensi sub Innocentio III. cap. 2. Denique eodem accessit, teste Bernardo Luceburgensi, RAIMVNDVS LVLLVS circa annum Domini M. C. C. LX. qui docuit tres personas tres essentias esse.

SECUNDO, docuerunt Gentilis, & socij eius, has tres personas non esse æquales, sed Patrem longè esse eminentiorem ceteris, ita ut ipse essentiator, ceteri duo essentiati dici debeant. Ita Gentilis lib. Antidotorum, antidoto 3. fol. 26. vbi ait proprium esse Patris, ut appelletur vnus, & solus Deus. Similia vide prothesi 8. 10. 22. 24. 38. & 40. itaque noui Tritheitæ iam à Philopono ad Arium declinauerunt. Arius enim primus fuit, qui filium minorem Patre esse docuit, teste Epiphanio hæres. 69. Exortus est autem Arius circa annum Domini C. C. C. XXIV. teste Theodoro libro 4. de hæres. fab.

TERTIO, docuerunt Filium Dei non esse ex nihilo, neque in tempore genitum, sed ab æterno, & ex Patris substantia. Id habet Gentilis prothesi 11. & 21. quæ sententia fuit recentiorum Ariæorum: nam ut B. Augustinus docet lib. 6. Trinit. cap. I. posteriores Ariani filium æternum esse concesserunt, tamen contrarium senserat Arius. Vnde etiam

Maximinus apud Augustinum lib. I. confitetur Filium non ex nihilo, sed ex Patris substantia genitum, iuxta sententiam Concilij Ariminensis. Non erit fortasse abs re, si illas ex prothesibus Valentini hinc subiiciamus, ut Lector uorum Arianorum sententiam ex ipsis eorum verbis certius cognoscat.

Prothesis **SEXTA.** Pater non est hypostasis, sine persona in Vno Deo, sed, teste Apostolo, est vnus ille Deus, à quo omnia.

SEPTIMA. Solutus Pater est vnus Deus, id est, sine illo principio, aut origine inuētus. **OCTAUA.** Solutus Pater autem, id est, à nullo superiore numine essentiat, sed à seipso Deus.

NONA. Qui vnus Deum in tres proprietates, seu personas distinguit, vel sibi prestigias facit, vel necessario vnus Dei substantiam diuidit, atque discerpit. **DECIMA.** Deus debuit vim generandi, ac propagandi, quia voluit: ideoque, & λόγος ante secula genuit, & spiritum propagauit. **VNDECIMA.** Aeterna λόγος substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita, ac distincta sit, non quatenus non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non exstante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita. **VICESIMA.** Genitus à genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diuersitate naturae. **XXI.** Vnus Deus, & λόγος eius dua sunt eiusdem naturae substantia intelligentes, id est, duo aeterni spiritus consubstantiales, congruo gradu, ordine, & proprietate distincti. **XXII.** Plures spiritus immensa substantia esse non possunt. **XXIV.** Solutus Pater est spiritus ἀγέννητος, vniuersitatis auctor, immensa quoque substantia: Filius vero spiritus est ex Deo ineffabiliter genitus, paternae voluntatis exequutor, ac pro generationis modo circumscriptibilis genitus. **XXXIII.** Confusio trium in vnum, & eundem numero spirituum fundamentum, & origo omnium errorum fuit.

CAPVT III.

Deum vnum numero esse ex Scripturis & Patribus demonstratur.

VANTVM ad TERTIVM, probanda est vnitas numerica Dei contra Peratas, Philoponum, Ioa-
chimum, & huius temporis Tritheitas.

Probatur PRIMO Scripturis, in lege **Deuter. 4.** Dominus, inquit Moses, ipse est Deus, & non est alius præter vnum. Et paulò post: Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus est Deus sursum, & in terra deorsum, & nõ sit alius. **Cap. 6.** Audi Israël. Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Et **cap. 32.** Videte quod ego sim solus, & non est alius præter me. Nec possunt hæc referri ad vnitatem specificam: nam qui loquitur in Scripturis non est Deus vniuersalis, neque ipsa species Dei, sed est Deus quidam singularis, vt patet, cum sola singularia sint in re, & loquantur, atque agant. At singularis Deus falsò dicit se esse vnum & solum Deum, & præter se non esse alium, si inueniuntur alia indiuidua eiusdem speciei. Nec enim verè dicere potuisset Adam, postquam filios genuerat; Ego sum solus homo, præter me nullus est homo, &c.

Idem probatur ex libris historialibus. **1. Reg. 2.** Non est sanctus vt est Dominus, neque enim est alius extra te. **3. Reg. 8.** Deus Israël, non est similis tui Deus in celo desuper neque in terra deorsum. At quare Deus Israël non habet similem, si sunt duæ aliæ indiuiduæ naturæ sub eadem specie? IDEM probatur ex Psalmis. **Psal. 17.** Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum? **Psal. 82.** Tu solus altissimus in omni terra. **Psal. 85.** Tu es Deus solus. IDEM ex Prophetis. **Isa. 43.** Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, ego sum Dominus, & absque me non est Deus. Et **cap. 45.** Ego Dominus & non est amplius, extra me non est Deus. Et infra: Nunquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me. Deus iustus & saluans non est præter me. Similia passim docent omnes Prophetæ, IDEM ex sapientialibus. **Sap. 12.** Non enim est alius Deus, quàm tu. **Eccles. 1.** Vnus est altissimus. Idem patet ex Euangelio. **Matt. 4.** Dominum Deum

uum adorabis, & illi soli seruias. Marc. 12. Vnus est Deus, & non est alius præter eum. Ioan. 17. Ut cognoscant te solum verum Deum. Est enim sensus; Tu habes Deitatem, quæ sola est vera Deitas: non ergo inuenitur alia Deitas. DENIQUE ex Apost. 1. Cor. 8. Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus. Item ibidem: Nobis vnus est Deus. Gal. 3. Mediator vnus non est, Deus autem vnus est. Ephel. 4. Vnus Deus & Pater omnium. 1. Tim. 2. Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum. 1. Tim. 6. Qui solus potens Rex Regum, & Dominus dominantium.

Porro ex his omnibus & singulis locis apertè colligi, numero esse verum Deum, non vnum specie, ex similibus locutionibus potest intelligi. Non enim de vno aliquo homine, rectè diceremus, iste est solus homo; aut, iste solus est verus homo; aut, præter istum nullus est homo; aut, iste est homo, & nemo alius. Cuius rei non potest reddi alia causa, nisi quia natura humana non est in vno solum indiuiduo, sed in multis. Rectissimè autem de Sole, cui vna tantum natura indiuidua est, dicimus, iste solus est verus Sol, vnus est in mundo Sol, præter eum non est alius Sol, &c.

SECVNDO, probatur ex patribus. Ac primùm omnes Patres passim dicunt, esse vnum Deum, vt IUSTINVS libro de recta fide, AVGVSTINVS lib. I. contra Maximinum, & alij. Et de hoc non est dubium; sed quia possent respondere, Patres dum dicunt, vnum esse Deum, loqui de vnitæte specifica, non numerica; propterea multis modis ex doctrina Patrum demonstrabimus, vnum numero esse Deum.

PRIMO, si multa essent indiuidua diuina, vt illi volunt, possent quidem illa dici vnus Deus, id est, vna species diuina, sicut Porphyrius dicit cap. 2. plures homines sunt vnus homo, id est, vna species humana, at non posset tamen negari, quin etiam rectè dicerentur plures Dij, sicut rectè dicimus, Adam, Abel, & Cain sunt tres homines; At Patres perpetuò negant, tres personas esse tres Deos, vnum igitur numero Deum esse volunt. Quod negent, patet ex ATHANASIO in Symbolo: *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; & tamen non tres Dij, sed vnus est Deus.* CYRILLVS lib. 9. in Ioannem cap. 30. *Eadem, inquit, substantia Deitatis est, quare non tres, sed vnum Deum prædicamus.* BASILVS scripsit

scripsit orationem in eos, qui calumniantur nos, quòd tres Deos dicamus. NISSÉNVVS librum scripsit ad Ablabium, non oportere dicere tres Deos. AVGVSTINVS lib. 2. contra Maximinum, cap. I. *Tene, inquit, cum Catholica fide, Patrem quidem non esse, qui Filius est; & Filium non esse, qui Pater est. At Deum esse Patrem, & Deum esse Filium: Veruntamen ambos simul, non duos Deos esse, sed unum.* Et ibidem dicit, Arianos non ausos esse dicere duos Deos, licet hoc sentirent: *Sed, inquit, duos Deos à vobis coli, quamuis non negaueris, tamen non es ausus confiteri. Sensisti enim, duos Deos esse colendos, Christianas aures ferre non posse, &c.* At cur non possunt id ferre Christianæ aures, si verè sunt duo Dij numero? AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. *Deus in Deo est, sed non duo Dij.* Et ibidem sæpius repetit, idem omninò esse Patris & Filij Diuinitatem. & addit, naturam ipsam clamare vnum esse Deum, sicut vnus est mundus. Similia in omnibus Patribus inuenientur.

SECUNDO, Patres negant, numerum inueniri in Diuinitate, & solùm in proprietatibus personalibus eum admittunt: At certè non posse diuinitatem numerari falsum esset, si Diuinitas non esset vna numero. NAZIANZ. orat. 3. de Theologia: *Tria hæc, inquit, unum, si Diuinitatem spectes; & unum tria, si proprietatum rationem habeas.* FVLGENTIVS de fide ad Petrum, cap. I. *Trinitas, inquit, ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* certè Trinitas ista numerica est, non specifica, etiam secundum aduersarios, ergo opponitur Vnitati numericæ. ATHANASIVS in Symbolo: *Fides autem Catholica hæc est, ut Vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in Vnitate Veneremur:* & statim explicat, Trinitatem esse personarum, Vnitatem diuinitatis, BASILIVS epist. 141. ad Cæsariam, dicit, ab essentia Dei omnem numerum reiiciendum. Vbi tamen nota, quod cum dicit, Deum non esse vnum numero, vult dicere, Deum non esse compositum, ita vt contineat in se numerum verum ex multis vnitatibus constantem. NISSÉNVVS in lib. de Trinit. ad Eustachium: *In multitudinem, inquit, extendere numerum Destatum, eorum duntaxat est, qui laborant errore multitudinis Deorum.* AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. *Vnitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas numerus non est.* HORMISTA in epistola

flola ad Iustinum, cap. 2. *Et si*, inquit, *admittit numerum ratio personarum, Unitas tamen non admittit essentia separationem.* Concilium TOLETANVM XI. cap. I. *In relationibus personarum numerus cernitur, in diuinitatis vero substantia, quid enumeratum sit non comprehenditur.* ANASTASIVS Antiochenus lib. I. de rectis dogmatibus. *Trinitatem*, inquit, *dicimus non essentiarum, sed personarum. Vnum enim Deum glorificamus, non numero personarum, sed natura. quod enim est Dei, hoc prorsus vnum numero est.* Et infra *Itaq; sancta Trinitas essentia quidem vnius Deus est, numerus autē Trinitas.* Vide libros huius auctoris in Bibliotheca factorum Patrum, Tom. 8.

TERTIO, Patres sæpe vocant Deum singularem, aut naturam eius indiuiduam. IUSTINVS in lib. de Monar. Dei, probaturus vnum esse Deum: *Ex Poëtis gentilium*, inquit, *ac primus ÆSCHYLVS de Deo singulari vocem protulit.* Et ex ipso titulo libri de Monar. Dei, satis ostendit Iustinus, se vnum Deum singularem agnoscere. Monarchia enim non potest dici regimen multorum eiusdem speciei, sed vnius singularis tantum. Item ATHENAGORAS in apol. pro Christ. *Sed cum ratio*, inquit, *et professio nostra Deum singularem, et vnum celebret, &c.* NAZIANZ. orat. ad Euagr. de diuin. *Indiuidua*, inquit, *summi numinis natura est.* AVGVST. lib. I. contra Maximi. circa medium: *Pater, Filius, et Spiritus sanctus vnum sunt propter indiuiduam eandemq; naturam.* AMBROS. lib. I. de fide, cap. 2. *Cum igitur*, inquit, *pluit Dominus a Domino, Unitatem diuinitatis agnosce; operationis enim Unitas non facit pluralem Diuinitatem.*

QUARTO, Patres non semel negant, Deum esse vnum specie. CYRILLVS lib. II. in Ioan. cap. 20. in fine, postquam dixerat, Apostolos inter se consubstantiales esse, & similiter Patrem & filium inter se, addit: *Licet consubstantialitas non aequali ratione de nobis, ac de Patre et de Filio dicatur.* At de nobis verè & propriè specificè dicitur consubstantialitas, igitur de diuinis personis non specificè, sed numericè dicitur. AVGVST. lib. 7. Trinitat. cap. ultimo, querit; *An essentia diuina sit genus, an species, & vtrumque negat.* idque propter duas rationes. Primò, quia tamen si genus, vt animal, diuidatur in species, hominem, equum, leonem: & species, vt homo,

homo, diuidatur in indiuidua, Abraham, Isaac, Iacob, & ceteros homines singulares: tamen vnum animal & vnus homo singularia sunt, nec possunt diuidi in inferiora; at essentia Dei dicitur vna essentia, & Deus dicitur vnus Deus: igitur Deus in plura indiuidua nō diuiditur. Secundò, quia tres homines plus valent, quàm duo, & duo quàm vnus; at non plus sunt in Deo tres personæ, quàm duæ, vel vna; non igitur tres personæ sunt tres Dij eiusdem speciei.

QVINTO, Patres dicunt esse mysteriū ineffabile, quomodo tres personæ sint vnus Deus. at si essent vnus Deus speciei, nullum esset mysterium. NAZIANZ. in orat. ad Euagriū, conatur ostendere multis similitudinibus, quomodo vna & simplex natura Dei sit communis tribus. At nulla quæstio esset, si natura diuina esset vna speciei. Idem oratione in Heronem, seu Maximum, secundum alios: *Nunc Verò, inquit, satis habe docere Trinitatem in Vnitate, & Vnitatem in Trinitate, cuius & diuisio & coniunctio planè admirabilis sit.* AVGVSTINVS lib. I. in Maximinum, ante medium: *Ipsa, inquit, Trinitatis ineffabilis & excelsa coniunctio vnum Deum ostendit vnum Dominum.* Idem lib. 7. Trinit. c. vlt. postquam diuisurauit, quomodo tres personæ sint vna essentia, & remouit omnes similitudines, concludit: *Si intellectu capi non potest, fide teneatur.*

SEXTO, Patres, vt BASILIVS oratione contra Sabellium & Arium. NAZIANZ. orat. de natali Domini. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 1. & 2. dicunt, Sabellium ad Iudæos, Arium ad Paganos pertinere: Ecclesiam verò mediam viam tenere, quæ nimirum nec vnā personam credat cum Iudæis, nec plures naturas cum Gentilibus. At Ecclesia nō verè medium tenebit, si naturam diuinā multiplicet; sic enim nihil cōmune habebit cum Iudæis, & planè conueniet cum Gentilibus, quorum plerique Deos eiusdem speciei colebant, vt Iouem, Martem, Mercurium, &c. ADDE, quod Patres docent, Gentiles etsi vulgo plures Deos colerent, tamen vnum Deum naturaliter cognoscere potuisse, sicut re ipsa Philosophi vnum Deum cognouerunt, & ea ex parte quasi naturaliter Christiani fuerunt, at si Patres de vno Deo, non numero, sed specie loquerentur, nihil dicerent, nam vulgus Deos ecclestes non solum eiusdem speciei, sed etiam consanguineos

neos faciebat. Vnde est illud Virgilij tam crebrò repetitum,
& ex Homero desumptum; *Diuum Pater atque hominum
Rex.*

Patet hoc imprimis ex testimoniis plurimis & clarissimis
veterum Poëtarum, ex quibus I V S T I N V S librù de Monar-
chia Dei composuit; & in apologia ad Antonium dicit, So-
cratem & Platonem fuisse in hac parte Christianos. A T H E-
N A G O R A S idem ostendit, adducens etiam testimonia mul-
ta veterum Ethnicorum in apologia pro Christianis. L A C-
T A N T I V S lib. 2. cap. 5. dicit, *ab omnibus posse naturaliter cog-
nosci vnum esse Deum.* T E R T V L L. in apologet. cap. 17. dicit,
etiam cultores idolorum, cum in angustiis sunt, attollere oc-
culos ad cœlum, & oblitos Deorum, vnum Deum naturali-
ter inuocare. Id ipsum docet Cyprianus Tract. 4. de vanitate
idolorum. A R N O B I V S lib. 2. contra Gentes: *Da, inquit, Verum
iudicium, & hac omnia circumspiciens, qua videmus, magis
an sint Dii ceteri dubitabit, quam in Deo cunctabitur, quem
esse omnes naturaliter scimus, siue cum exclamamus, O De-
us, siue cum illum testem Deum constituimus improborum, &
quasi nos cernat, faciem subleuamus ad cœlum.* Et lib. 3. con-
tra Gentes dicit, multos Græcos & Latinos Gentilium con-
furasse Deorum multitudinem, & in iis Ciceronem, in libro
de natura Deorum, tam efficaciter demonstrasse, non posse
esse plures Deos, vt non defuerint, qui putarent, ex Senatù
consulto eos libros aboleri debere. L A C T A N T I V S lib. 1. cap. 4.
neminem esse dicit, qui si rationem consulat, non vnum De-
um esse intelligat: & probat toto libro ex Platone, aliisque
Philosophis. Similia vide apud Clementem in exhortatione
ad Gentes. Eusebium lib. II. præparat. cap. 9. & Theodoretù
lib. 2. de curan. 2. Græcorum affect.

Deniq; P A V L V S O R O S I V S lib. 6. hist. ca. I. dicit, communem
sententiam sapientium esse, vnum esse solum & verum De-
um, ceteros autē, qui dicuntur Dii, nihil esse, nisi vnus illius
seruos & ministros. Quod idem ferè scripsit P R V D E N T I V S in
ἀποθεώσει:

*Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & Hircosos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine neruos;
Hos omnes, quamuis anceps labyrinthus & error*

*Circumflexus agat, quamuis promittere & ipse
Gallinam soleant aut gallum, clinicus & se
Dignetur prestare Deus morientibus aquum,
Cum ventum tamen ad normam rationis & artis,
Turbidulos sensus, & litigiosa fragoris
Argumenta modis concludunt numen in vnum.*

TERTIO probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est summus ens, ut patet Exo. 3. *Ego sum qui sum.* Igitur Deus est summus vnus. Nam vnus est passio entis, & proinde quod aliquid est magis ens, est etiam magis vnus. Item, quod aliquid perfectius habet esse, eò longius abest, à non esse, & proinde à diuisione, quæ est via ad non esse: ergo Deus est vnus nõ specie, sed numero. Nam hæc est maxima vnitas, quæ non est vterius diuisibilis.

SECUNDA, Deus est suum esse, ut patet eum ex eodem textu Exod. 3. *Ego sum qui sum.* tum etiam quia Deus omnium consensu caret omni compositione. ergo in Deo idem est esse & essentia. ergo Dei natura non est multiplicabilis, & diuisibilis in plura indiuidua: nam esse proprium vnus, non potest vllò modo diuidi, ut conueniat pluribus, sed esse huius Dei, est ipsa essentia Dei, ergo nec essentia Dei est vllò modo diuisibilis in plures.

DICES, Argumento hoc tantum probari, non posse essentiam huius Dei multiplicari, non autem essentiam Dei in communi. RESPONDEO, probari etiam de essentia Dei in communi. Pro quo nota, esse, siue existentiam non esse aliquid abstrahibile ab inferioribus, ut est natura, nec esse aliquid contrahibile per differentias, aut contrahens instar differentia: sed esse ipsam actualitatem omnium quæ sunt in re. Ex quo fit, ut in creaturis, in quibus nõ est idem omnino esse & essentia, possit multiplicari vnus sine altero: potest enim abstrahi à singularibus natura communis, remanente vniciueque singulari sua existentia. At in Deo, vbi est omnino idem esse & essentia, sicut est proprium huius Dei esse hunc Deum, ita est proprium, esse Deum, nec potest abstrahi natura communis.

TERTIA, Deus est altissimus, ut Scripturæ passim docent, Psalm. 82. *Tu solus altissimus.* Ecclesiast. I. *Vnus est altissimus.* Ergo vnus tantum. nam si plures essent, vel essent æquæ alti.

&

& sic nullus qui supra omnes; vel vnus altior ceteris, & sic ille solus esset vnus Deus verus.

QUARTA, Deus est vltimus finis omnium rerum, Proverb. 16. *Vniuersa propter semetipsum fecit altissimus.* Et Apocal. *Ego sum a & ω, principium & finis.* Vnus igitur tantum est Deus. Nam si plures essent Dij, vel referentur omnes ad vnum, & ille tantum esset verus Deus; vel non, & tum nullus esset vltimus finis omnium.

QVINTA, Deus est infinitus in essentia, potentia, sapientia, &c. Ergo vnus numero; nam infinitum omnia comprehendit. Psalm. 144. *Et magnitudinis eius non est numerus.*

SEXTA, Si plures Dij, vel sine principio sunt omnes, vel vnus ab alio: Primum est impossibile, quia tunc essent multa principia prima disparata, & in varias partes mundum destraberent, saltem, quia non necessariò conuenirent in vna eademque voluntate; sed posset vnus vnus, alius aliud velle. Vnde etiam Ethnici vocabant Iouem Deorum parentem. Si est vnus ab alio, vel creatione, vel generatione. Si primum, ergo secundus est creatura: Ergo non est Deus. Atque hinc videlicet Ariani recentiores, & Tricheistæ non audent dicere, Filium esse creatum, cum Deum esse vellet; quamquam secum ipsi pugnant, cum increatum Deum faciunt, & tamen alium Deum à Deo vero esse volunt. Silicundum, vel dedit totam substantiam, vel partem, si partem, ergo partibilis Deus, si totum, ergo habent eandem Deitatem numero.

SEPTIMA, Deus est Rector mundi: *Tua autē, Pater, prouidentia cuncta gubernat.* Sapient. 14. At simplex Monarchia est optimum regimen, quando inueniri potest Princeps bonus, & sapiens, ut patet consensu omnium; id enim docent Christianis, IUSTINVS oratione parænet. ad Gentes. Cyprianus tract. 4. vbi etiam probat, Deum esse vnum, hoc argumento, quia Monarchia est optimum regimen. Athanasius oratione contra Idola. Chrysostomus homilia vltima in epistolam ad Hebræos. Gregorius lib. 4. epist. 52. ex Iudæis. PHILO libro de confusione linguarum. Ex Gentilibus, PLATO in Politico. Aristoteles lib. 8. de moribus, cap. 10. & 12. Metaph. Plutarchus in opusculo de formis Reipublicæ. Homerus in 2. Iliados. Isocrates in Nicocle. Herodotus libro

bro qui dicitur Thalia. Ioannes STOBÆVS serm. 45. vbi & alios permultos adducit. Deus igitur Monarcha est, id est, vnus & solus summus Princeps omnium rerum creatarum; Ac proinde vnus & solus verus Deus.

Atq; ex his intelligi debent loca quædam Patrum, quæ alioqui paulò duriora esse videntur. Nam Basilius, Nyssenus, & alij interdum comparant tres diuinas personas tribus hominibus, aut tribus Angelis. Sed nihil aliud docere volunt, quàm esse tria vera supposita, siue personas eiusdem naturæ. Porro naturæ identitatem longè esse maiorem in tribus diuinis personis, quàm in tribus hominibus, aut in tribus Angelis, etsi Patres illi non vbiq; dicant, tamen nunquam negant, & alicubi etiam dicunt, vt suprà ostendimus.

CAPVT IV.

Diuinitas Filij Dei asseritur.

QUANTVM ad Quartum, probandum est, Filium Dei esse verum Deum, & proinde vnum numero Deum cum Patre. Nam Patrem esse verum Deum, nemo negat, & patet ex illo Ioannis decimo septimo: *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Est autem hoc diligentissimè probandum; nam id negant hoc tempore tam noui Ariani, quàm noui Samosatani, & præterea omnes Iudæi, & Mahumetani. Proferemus no- uem Classes argumentorum. Primam, ex Testamento veteri & nouo. Secundam, ex veteri. Tertiam, ex nouo. Quartam ex nomnibus Dei. Quintam, ex operibus. Sextam, ex attributis. Septimam, ex Patribus. Octauam, ex Sybillis. Nonam, ex miraculis.

*q. Christus
q. q. filius
diuinitas*

Prima Classis ex utroq; Testamento.

PRIMO afferemus testimonia, quæ habentur in Testamento veteri, de vnico & vero Deo Israël, & in Testamento nouo exponuntur de Christo, ad quod argumentum nulla fingi potest solutio, Num. 21. *Loquutus est, inquit Moses, populus contra Domi-*

num & Moſen, ait; Cur eduxiſti nos de Aegypto, &c. Quam obrem Dominus immiſiſt in populum ignitos ſerpentes, &c. Hic omnium conſenſu agitur de vero & ſummo Deo, quem ſoli Iudæi nouerant: Et Seruetiani & Gentiliſta habent hoc pro axiomate, Deum Iſraël eſſe verum Deum, & eum eſſe ſolum Patrem. At I. Cor. 10. Paulus ait, illum ipſum Deum eſſe Chriſtum: Neq; tentemus, inquit, Chriſtum ſicut quidam eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. Igitur oportet, Chriſtū eſſe Deum verū, & vnum omnino Deum cum Patre.

SECUNDVS locus eſt Exod. 20. & Iudæ epiſt. Nam Exod. 20. dicitur: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegyp̄ti. & Deut. 32. Dominus ſolus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. At Iudas ait: Ieſus populum de Aegypto ſaluans, ſecundo eos, qui non crediderunt perdidit. Angelos autem, &c. Notauit hoc argumentum etiam Beza in hunc locum.

TERTIVS locus Pſalm. 67. dicitur de Deo Iſraël: Curru Dei decem millibus multiplex, millia latantium: Dominus in eis in Sinai in ſancto. Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepſti dona in hominibus. Et hoc idem Paulus tribuit Chriſto ad Ephel. 4. Vnicuiq; noſtrū, inquit, data eſt gratia, ſecundum meſuram donationis Chriſti, propter quod dixit: Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.

QUARTVS & QVINTVS locus Pſal. 96. Adorate Deum omnes Angeli eius. Pſalm. 101. Tu Domine initiſti terram fundāſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, &c. Vtrumque locum Paulus applicat Chriſto, Heb. 1. vbi illum probat maiorem eſſe Angelis, quia iuxta Pſalm. 96. Angeli iubentur adorare Chriſtum, & iuxta Pſalm. 101. Chriſtus dicitur creator cæli & terræ; quod Angelis nullo modo conuenit.

SEXTVS locus Iſa. 6. Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolum excelsum, & elenatū, & ea, qua ſub ipſo erant, replebant templū. Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex ala ſunt, & ſex ala alteri, duabus ſelabant faciem, & duabus ſelabant pedes eius, & duabus ſolabant. Et clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, plena eſt omnis terra gloria eius. Et infra: Et dixit Dominus ad me, dic populo huic, extra

excava oculos ipsorum, & cor eorum aggravata, &c. Non potuit clarius describi maiestas summi Dei. Et quamvis aduersarij soli Patri hoc tribuant, tamen Ioannes cap. 12. exponit de Christo. Nam posteaquam posuit verba illa cap. 6. Isaia: *Excavauit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, &c.* Subiungit; *Hac dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & loquutus est de eo.* Quare idem Ioannes Apocal. 4. dicit, se audiuisse clamantes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est.* At quis venturus est, nisi Christus?

SEPTIMVS locus Isa 3. *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse paor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalem, & offendent plurimi, & cadent & conterentur.* Hic apertissime, etiam Iudæis omnibus consentientibus, vocatur summus Deus, & Dominus exercituum, quibusdam sanctificatio, quibusdam lapis offensionis, petra scandali, laqueus & ruina.

At hoc ipsum tribuunt Christo Lucas, Petrus, Paulus. nam Luc. 2. Simeon de Christo dicit: *Positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum.* Et Roman. 9. *Quid ergo dicemus? quod Gentes qua non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem qua ex fide est. Israel vero sectando legem iustitia, in legem iustitia non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali.* 1. Pet. 2. *Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.*

OCTAVVS locus Isaia. 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Hæc de Deo Israel dicuntur ab Isaia. Nec enim Iudæi alium Dominum & Deum suum absolutè vocabant, quam vnum vetum Deum, ac præsertim Prophetæ, aliiq, sancti viri: & tamen hanc vocem esse Ioannem, qui paravit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 1. Ioan. 1. Est igitur Christus ille Dominus & Deus Israel, quem solum Patrem aduersarij faciunt.

NONVS locus Isaia 45. *Ego Deus, & non est alius, in me-
metipso iuravi, quia mihi curuabitur omne genu.* Rom. 14. *Om-
nes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim; Vni-
us ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu.* Vides, quod
admodum, Apostolo teste, Christus est ille Deus, præter quem
non est alius Deus.

DECIMVS locus Isaia 41. 44. 48. *Ego sum primus, ego ve-
rissimus.* Hæc dicuntur passim de Deo Israël. Apocal. 1. *Ego
sum a. & ω.* Et infra: *Ego sum primus, & nouissimus, & ui-
uens, & fui mortuus, &c.*

VNDECIMVS locus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum
meum, & preparabit viam ante faciem meam.* Hic etiam li-
quitur Deus Israël. Nam omnes codices, Hebræus, Græcus,
Chaldæus, Latinus habent, *Ante faciem meam.* Et rursus
Christus ipse Matth. 11. ait, *Angelum hunc esse Ioannem
Baptistam, qui præparauit viam ante faciem Christi.* Et Lu-
cæ 1. Zacharias ait: *Præibis ante faciem Domini parare viam
eius.* Quid clarius? Cui enim Ioannes viam parauit, nisi
Christo?

SED operæpretium erit videre quid aduersarij respo-
deant. Nam etsi non respondent ad omnia, tamen ad aliqua
respondere conati sunt. Igitur **TRANSYLVANI** lib. 2. cap. 1. re-
generatim respondent, posse de Christo exponi, quæ de Deo
dicuntur, quia Deus Christo suam Deitatem communica-
uit. Deinde in particulari. Ad **PRIMUM** respondent, sensum
esse, Non tentemus nos nostrum Christum, sicut illi tenta-
uerunt Deum suum. Vel, Ne tentemus re ipsa Christum, si-
cut illi tentauerunt in figura eundem Christum. Nam in eo-
dem loco dicitur, *Omnia contingebant illis in figura.* Ad
SECUNDVM non vidi responsionem. Ad **TERTIVM** respon-
dent Franciscus David, & Blandrata in disput. 5. Albana illa
verba (*Ascendens in altum*) esse prophetiam de Christo futu-
ro, non autem hoc dici de Deo Israël. Ad **QUARTVM** re-
spondent Franciscus David disputat. 3. & Blandrata disput.
6. Albana, Christum esse adorandum, quia Deus id iussit, non
tamen ut altissimum, sed ut altissimi Filium.

Ad **QVINTVM** respondent Ministri Transyluani lib. 2.
cap. vlt. & FRANCISCVS DAVID disputatione Albana tertie
dici, verba illa (*Et tu Domine mitte terram fundam. Ps.*) de solo
Patre

Patre debere intelligi, etiam ad Hebræos primo. voluisse enim Paulum ostendere, Christum esse Filium veri Dei, & ideo Apostrophem fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine, &c.* Et probant hoc, quia alioqui pugnaret Paulus primò cum Symbolo Apostolorum, ubi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. Secundò, pugnaret cum Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cœli & terræ, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater cœli & terræ, &c.* Tertid, quia pugnaret secum, quia iam dixit, secula esse facta per Filium, nõ ergo Filius condidit cœlum, sed per Filium Pater. Quartò, quia ineptè conferret Filium cum Angelis, si Filius esset creator; cum inter creatorem & creaturam nulla sit comparatio.

Ad SEXTVM, ex Isaia 6. & Ioan. 12. respondet quidam BASILIVS in disputat. 2. Albana, fuisse illam visionem in figura. Nam Deum, vt est in se, nemo vidit vnquam; & ideo nihil inde probari. Ad NONVM, insinuat solutionem FRANCISCUS DAVID disputatione Albana 8. ubi dicit, Christo curuari omne genu, non quia sit ille Deus altissimus, qui loquitur Isaia 45. sed quia Deus Christum hominem exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, Philip. 2. id est, nomen IEROVA, & vt in nomine IESV omne genu flectatur. Ad DECIMVM ex illis verbis: *Ego sum primus & nouissimus*, respondet FRANCISCUS DAVID disput. 3. Albana, & 8. illa verba nõ eodem modo accipi, cum dicuntur de Deo, Isai. 48. & cum dicuntur de Christo, Apocal. 1. Nam in Apocalypsi intelliguntur de Christo homine, quia sequitur, & fui mortuus, &c. Dicitur ergo Christus primus, quia est exaltatus super omnia. Nouissimus, quia est complementum operum Dei.

SED hæc omnia facilè refelluntur. Ac primùm, non idèd possunt exponi de Christo, quæ dicuntur in testamèto veteri de Deo Israël, quia Deus Israël cum Christo communicauit suam Diuinitatem. Nam si, vt ipsi dicunt, Christus antequam nasceretur ex Maria, non erat; & proinde Deus in tempore fecit Christum Deum, ergo quæ dicuntur de Deo, non poterunt Christo ante illud tempus accommodari. At Paulus dicit 1. Cor. 10. à Iudæis in deserto, cum redirent illi ab Ægypto, tentatum esse Christum. PRAETEREA quæro, quomodo donauerit Deus Christo suam Diuinitatem? Nam non donauit gignendo illum ab æterno; Id enim ipsi negant, sed do-

navit, ut ipsi dicunt, per inhabitationem & vñtionem; et hoc modo etiam Angelis & hominibus sanctis donat Deus suam Diuinitatem, & tamē non possunt exponi de illis, quae dicuntur de Deo in Scripturis. PRAETEREA inhabitatio Dei in Christo, non potest facere Christum Deum, alioquin etiam palatium regium esset Rex. Vñctio autem non tribuit ipsam veram Diuinitatem, sed quandam participationem creatam, ut notum est; non igitur quae dicuntur de vno solo vero Deo Israël, tribui possunt ei, qui solum vñctio est Deus.

Nec PRIMI loci solutio aliquid valet, nam Paulus dicitur tentationem, & nostram refert ad eundem Christum, non ergo possumus distinguere, ac dicere, illos tentasse Deum, nos Christum. Quod autem addunt de figura nihil est. Nam figurae Testamenti veteris sunt historiae verae ad literam, & secundum verborum proprietatem exponenda, quamuis aliquid aliud praeterea significant, ut patet ex toto isto cap. 10. epist. 1. ad Corinthios. Nam dicuntur filii Israël fornicari, & idola coluisse, ac propterea à Deo variis modis puniti, & in his omnibus figuram gessisse populi Christiani, qui similiter punitur, si similia peccata faciat, ac certe proprie & ad literam illi fornicari sunt, idola coluere, puniti sunt; ergo etiam proprie, & ad literam intelligendum est, quod Christum tentauerint. Adde, quod ideo solum Transyluani confugiunt ad figuras, ne cogantur admittere Christum fuisse antequam nasceretur ex Virgine. At Paulus ibidem clarissime dicit, in deserto cum Moise Christum (ut Deum videlicet, non ut hominem) Iudaeis adfuisse: *Bibebatis inquit, de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus*, id est, Iudaei in deserto biberunt aquam de petra, sed non erat ea petra materialis, quae sua virtute potum praebat, sed erat alia quaedam petra inuisibilis & spiritalis, quae illis perpetuo aderat, eosque comitabatur, & omnia illis procurabat: ea vero petra erat Christus; & sic exponunt omnes, nec facile potest excogitari alius sensus.

TERTII loci solutio nihil valet. Nam etiam David Psal. 67. de futura Christi ascensione vaticinatur, & tamen de eodem Christo ibidem dicit, quod descenderit olim ad montem Syna, & pertransierit cum populo per desertum; & alia, quae

quæ non possunt convenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. Vnde rectè Hieronymus & Theodorus exponentes hunc locum, dicunt, Dauidem significare voluisse, unum atque eundem esse eum, qui descendit in montem Synagoram Iudæis olim, & qui postea in cælum coram Apostolis ascendit.

QUARTI loci solutio non est solida, quia nos non argumentamur ex adoratione, sed ex eo, quod Paulus dixit, scriptum esse de Christo, Psalm. 96. quod constat, scriptum esse de Deo Israël. Hinc enim sequitur, Christum esse Deum Israël. Non enim ita ratiocinamur, Christus iubetur adorari ab Angelis, igitur est Deus verus (quamquam & hoc est bonum argumentum, & eo utitur sanctus Paulus) sed hoc est argumentum nostrum, Dauid in Psal. 96. dicit, Deum Israël adorari debere ab Angelis; sed Paulus affirmat Christum esse illum, qui ex sententia Dauidis adorari debet ab Angelis; ergo Dauid, Paulo teste, Christum asserit esse Deum Israël.

QUINTI loci solutio est mera corruptio Scripturæ; nam Paulus non facit Apostrophen ad Patrem, sed citat varia loca de Christo, & inter alia istum locum, ut patet ex illa particula coniunctiva (ET) *Ad Angelos, inquit, dicit; Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, & tu Domine in initio terram fundasti, &c.*

Ratiunculæ autem Transylvanorum leuissimæ sunt, & mirum est, non fuisse à Petro Melio refutatas. Ad PRIMAM, & SECUNDAM dico, Patrem Christi, esse creatorem, sed non sine Verbo suo, cum quo sicut est Deus vnus, ita & vnus creator. Ad TERTIAM dico, non pugnare, esse creatorem, & esse eum, per quem Deus Pater creat. Nam idem Christus dixit Ioan. 5. *Pater meus operatur, & ego operor;* & tamen etiam dicit Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera;* itaque vterque verè creat, quia vterque habet in se omnipotentiam, & eandem omnipotentiam. dicitur autem Pater creare per Filium, non Filius per Patrem, quia Deus potentia & sapientia sua mundum creavit: Filius autem, *Virtus & Sapientia Dei*, à Paulo nominatur, 1. Cor. 1. & *Brachium Domini* ab Isaia, cap. 53.

Ad QUARTAM dico, Paulum conferre Christum cum

d 4

Ange-

Angelis, quia dicturus erat, eum paulò minus ab Angelis fuisse minoratum per passionem, Iraque ne putaremus, Christum esse omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & ostendit, nullam esse inter eos comparationem, cum Christus sit Filius, Angeli autem serui. Vide Athanasium oratione 2. in Arianos.

Sexti loci solutio nihil valet, quia etsi Isaias non vidit essentiam Dei, tamen species illa, quam vidit, Deum Israël repræsentabat: & cum Ioannes dicat, ea specie demonstratum esse Christum, sequitur Christum esse Deum Israël.

Noni loci solutio nulla est, quia Paulus Rom. 14. non solum Christo flectenda esse dicit omnia genua, ut dicit Philip. sed addit, id scriptum esse, & citat locum Isaiæ, ubi Deus Israel loquitur de se. Ex quo clarissimè patet, Christum esse ipsum Deum Israël. Neque obstat quod dicitur Philip. 2. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*; nam iuxta commentaria

AMBROSII, Pater dedit Filio nomen super omne nomen per æternam generationem: iuxta alios omnes, dedit homini Christo post resurrectionem nomen super omne nomen, id est, nomen veri Dei, non quòd antea id non haberet, sed quia non cognoscebatur; Deus autem ita clarificavit eum, ut totus mundus nouerit, hominem illum crucifixum esse verum Deum. Et quòd hic locus de manifestatione nominis intelligi debeat, pater, quia Christus id petiit, Ioan. 17. *Pater clarifica me claritate, quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Præterea Philip. 2. id explicatur, cum dicitur: *Et omnis lingua confiteatur, &c.* Denique etiam ante mortem Christus dicebatur Filius Dei viui, Matth. 16. & Ioan. 11. & passim dicebatur Dominus Ioan. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Non igitur propter mortem acquisiuit nomen Filij Dei, aut nomen Domini, sed manifestationem eius. Vide GRILLVM lib. 4. theol. cap. 2. egregiè hunc locum tractantem.

Decimi loci solutio similis est prioribus. Nam non ideo sumi debent hæc verba: *Ego sum primus & nouissimus*, aliter in Apocalypsi, quàm apud Isaiam, quia dicitur in Apocalypsi: *Et fui mortuus.* id enim contendimus, eum qui est mortuus secundum formam hominis, esse etiam verum Deum, æternum, primum & nouissimum secundum formam

*Philos. Fr. de
de nomen*

nam Dei, ut Isaias dixit; nam ad verba Isaiæ Ioannes respexit. Præterea absolutè vocatur Christus primus & nouissimus, ut sunt absolutè prima & vltima, literæ *α* & *ω*. At si Christus solùm sit primus inter creaturas, & complementum operum Dei, non erit simpliciter primus & vltimus, sed secundum quid tantùm. Deus enim solus est simpliciter primum principium, & vltimus finis omnium rerum.

CAPVT V.

Secunda Classis ex veteri Testamento.

RIMVS LOCVS Psal. 2. qui Psalmus de Christo intelligitur, tum quia Rabbi Salomon, & ceteri Rabbinus de Messia exponunt, teste Galatino, lib. 3. cap. 7. tum etiam quia de Christo intelligitur Actor. 4. & 13. & Hebr. 1. & certè Paulus ad Hebr. 1. non adduceret ex hoc Psalmo argumentum contra Hebræos, nisi sciuisset Hebræos hunc Psalmum de Christo intelligere solitos. In hoc igitur Psalmo dicitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ac ne putemus, Messiam esse Filium Dei per adoptionem, quomodo etiam Israël dictus est primogenitus Dei; subiungit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram; apprehendite disciplinam, &c.* Vbi nota, in Hebræo fonte, quem aduersarij semper requirunt, esse *בְּרַחֲמֵי* *Osculamini Filium*, id est, in signum subiectionis osculamini manum Filij aut pedem. Neq; obstat, quod LXX. verterint, *Apprehendite disciplinã*: Illi enim ad sensum, non ad verba respexerunt: tunc enim adoramus verè Christum, cum eius doctrinam recipimus.

Nota præterea in sequentibus verbis: *Ne quando irascatur Dominus*, in Hebræo non esse Dominum, sed referri ad Filium illa verba, *Ne quando irascatur*, nimirum Filium. Ex quo intelligimus vocem, *Domini*, à LXX. additam, ad Filium esse referendam: de quo etiam intelligitur necessariò id quod sequitur: *Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo.* Hinc est iam argumentũ, Messias est Filius Dei, adorandus ab omnibus Regibus; & quibus ille irascitur, ij omnino peribunt, & qui in illo confidunt, ij beati erunt: ergo Mes-

go Messias est verus Deus. Nam solus verus Deus habet imperium vitæ & mortis, 1. Reg. 2. Item in Scripturis passim in solo vero Deo confidendum esse dicitur, vt Hier. 17. *Maledictus homo qui confidit in homine.* Et infra: *Benedictus vir qui confidit in Domino.*

SECUNDVS locus Isaiæ 48. *Audi me Iacob & Israël quem ego voco. Ego ipse, & ego primus, & ego nouissimus: manus quoque mea fundauit terram, dextera mea mensa est caelos.* Et infra: *Accedite ad me, & audite hoc, non a principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fierent, iheram, & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius.* Certum est, hunc missum non esse Patrem, tum quia Pater non habet à quo mitti possit, tum etiam quia Filius testatur se missum esse à Patre. Ioan. 8. & à Spiritu sancto, Luca 4. & tamen videmus hunc ipsum missum esse illum Dominum Deum, qui fecit caelum & terram, & qui est primus & nouissimus. RESPONDIT ad hunc locum, quem obiecerat quidam Paulus Thurius, Franciscus DAVID, disput. Albana V. diei, illa verba: *Et nunc Dominus Deus misit me,* dicta esse ab ipso Propheta de se ipso; quam explicationem à Varabulo accepit. Vatablus autem à Rabbiniis.

Probat Franciscus David suam sententiam. PRIMO, quia si iste locus intelligeretur de Christo, Christus fuisset ante incarnationem, at 1. Ioan. 4. dicitur, spiritus Antichristi esse, quia asserit Christum fuisse extra & ante carnem. SECUNDO, quia Paulus dicit Hebr. 1. Deum nouissimè locutum esse in Filio. Isto igitur loco Isaiæ nõ est Christus qui loquitur; nam dicit, se à principio locutum esse. TERTIO, quia illud, *iheram,* solet exponi à Catholicis, ibi, id est, in monte Syna. At Galat. 3. dicitur, lex data in monte Syna per Angelos, non per Christum. At istæ rationes nihil probant, & mirum est illum Paulum Thurium non potuisse eas refellere.

AD PRIMVM, Ioannes non ait, Christum non fuisse ante carnem, sed ait, Antichristum esse, qui negat Christi incarnationem, vt negabant eo tempore Ebion & Cherinthus, & nunc ipsi Transyluani. Hæc enim sunt verba Ioannis: *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est.* h

hic est Antichristus. Quid est autem soluere Iesum, nisi diuidere Verbum à carne, ac dicere, Filium Dei non esse factum verè Filium hominis, sed solùm in eo tanquam in templo inhabitasse? Quid verò est, Iesum in carne venisse, nisi Verbum Dei veram carnem in vnitatem hypostasis suæ assumplisse, atque ita verum hominem factum ad homines venisse?

Ad SECUNDVM, Paulus non negat Dei verbum loquutum ante incarnationem, sed tantùm ait, Deum vltimo tempore loquutum esse corporali ore & voce per Filium incarnatum, qui olim loquebatur per ora Prophetarum.

Ad TERTIVM dico, legem datam in Syna à Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, sed ministerio Angelorum. Quod autem Isaias ad literam loquatur de Christo, patet primò ex Patribus. nos enim habemus consensum Patrum. Nam Origenes lib. I. contra Celsum, vltra medium. Eusebius libro 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in sermone de sanctissima Deipara, vltra medium. Chrysostomus de sancto & adorando Spiritu, circa finem, Tomo tertio. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ, & Augustinus lib. 20. ciuit. Dei, cap. vlt. ita exposuerunt.

PRAETEREA textus ipse id clamat: *Ex tempore antequam fieret, ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me* in Hebræo *הָיִיתִי אִתּוֹ מִפְּנֵי הַיְהוּדָה*, &c. à tempore essendi hoc, ibi ego, & nunc Dominus Deus misit me, hoc est, cùm fierent, ibi eram; & sic verterunt septuaginta: *ἦν ἔνθεν ἐγένετο, ἐξ ἐν ἡμῶν*, vel ante tempus essendi hoc, id est, vt vertit Hieronymus, *Antequam fieret, ibi eram.* Quid est autem illud, *Essendi hoc?* aliqui exponunt cœlum & terram, vt Hieronymus, & tunc sensus est, Antequam fieret, vel, Cùm fieret cœlum & terra, ego ibi eram. Et hoc certè non potest conuenire Prophetæ.

Alij intelligunt per illud (Hoc) legem datam in Syna. & hoc etiam non conuenit Prophetæ in persona sua; quippe qui natus est multis seculis post legem datam, ne dicam, post creationem cœli & terræ. Itaque duæ istæ explicationes nobis maximè fauent. ALII exponunt de hac prophetia, vt sit sensus, Cùm fieret hæc prophetia, ego aderam. At ridiculum

lum

lum est. quis enim non est, ubi loquitur? Aliqui exponere possent de euerfione Babylonis per Cyrum, nam de hac paulò antè loquebatur Isaias. sed, ibi, id est, in Babylonia non erat Isaias, cùm id fieret, immò euerfa est Babylonia Cyro ducentis annis post mortem Isaiæ: & tamen hîc loquitur de re iam facta, cùm ait: *Cùm hoc fieret, vel, Antequam fieret.* RESTAT solùm, vt dicant, Prophetam de improviso mutare personam: & cùm dixisset in persona Dei, *Antequam fieret, ibi eram:* iam in persona sua dicere: *Nunc Dominus Deus misit me.* sed obstat copulatiua, ET, quæ habetur in textu Græco, Hebræo, & Latino. Cogit enim ea copula, vt de eodem omnia intelligamus. Qui enim dixit, *Antequam fieret, ibi eram,* subiungit: *Et nunc misit me Dominus.* Alioquin si licet, sine causa fingere mutationes personarum, nihil inquam certi ex diuinis literis colligi poterit.

TERTIVS locus est Isaiæ 35. *Deus ipse Veniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & soluta erit lingua mutorum.* Hunc locum de Christo intelligi patet. PRIMMO, quia Dominus Matth. II. respondit discipulis Ioannis *Euntes nunciate Ioanni, &c. cæci vident, surdi audiunt, claudus ambulat, &c.*

SECUNDO, quia nunquam Deus per vllum Prophetam hæc signa fecit. Qui enim tempore Testamenti veteris miracula fecerunt, sunt Moses, Iosue, Helias, Heliseus, & ipse Isaias. At nullieorum curarunt cæcos, surdos, mutos, claudos: quæ signa Isaias nominauit, & Christus passim fecit. Præterea loquitur Isaias de tempore futuro; *Deus, inquit, ipse Veniet, &c.* at omnes illi Prophetæ, qui signa aliqua fecerunt, ante tempora Isaiæ fuerunt. Vnde Dominus Ioan. 14. *Si opera non fecissem, qua nemo alius fecit, &c.*

TERTIO, quia Patres sic exponunt. IRENAEVS lib. 3. cap. 22. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 7. Eusebius lib. 6. demonstr. cap. 21. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ. Item Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 28. Augustinus libro de quinque hæresibus, cap. 6. Athanasius libro de humanitate Verbi, ultra medium. Quòd autè Dominus Deus, de quo hîc est sermo, sit Deus Israel, patet, quia absolutè Prophetæ dicit, *Deus ipse veniet.* nam Deos falsos & metaphori-

eos nunquam absolute appellant Deos Prophetæ, & præsertim illud pronomen, Ipse, indicat verum Deum, non autem ministrum aliquem loco eius venturum.

QUARTVS locus est Isaïæ 52. *Dicit Dominus, Iugiter tota die nomen meum blasphematur: propter hoc sciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* Quod is, qui initio loquitur, sit Dominus Deus, certum est, nam vitur nomine ineffabili, & conqueritur, quod blasphemetur nomen suum; & nominat se Deum Israël; & vocat Iudæos, populum suum; ac deniq; dicit, se esse, qui per Prophetas loquebatur. quæ omnia soli Deo vero conueniunt.

Quod autem idem ipse sit Christus, probatur: Nam dicit; *Ego, qui loquebar, ecce adsum.* Quando enim, quæso, qui loquebatur olim per Prophetas, adfuit præsens, vt per se loqueretur, nisi cum natus est Christus? Vnde rectè legitur hæc propheta in nocte Natalis Domini; & omnia sequentia mirabiliter cohærent. Nam statim Propheta quasi videret Christum iam perambulantem montes Iudææ, & euangelizantem, subiungit: *Quam pulcri super montes pedes euangelizantis pacem, prædicantis bonum.* Item: *Oculo ad oculum videbunt.* Et infra, *Explicans fructus huius aduentus: Consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem, parauit brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri.* Et infra: *Præcedet vos Dominus, & congregabit vos Deus Israël.* Deniq; sic exponunt Patres. TERTULLIANVS lib. 4. in Marcionem, ante mediū. EUSEBIVS lib. 6. demonstrat. cap. 24. AMBROSIVS lib. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum.

QUINTVS locus est Isaïæ 45. *Hæc dicit Dominus, Labor Aegypti & negotiatio Aethiopia & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt, & in tui manibus perget, & te adorabunt, teq; deprecabuntur: tantum in te est Deus, & non est absq; te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Saluator.* Hæc tam manifestè dicuntur à Domino Deo de Filio suo incarnando, vt Hieronymus in hunc locum scribat nullum esse effugium à laqueis huius testimonij. Nam etsi in superioribus loquitur de Cyro, tamen
quia

quia Cyro non conuenit illud. Non est absq; te Deus, oportet vel hæc dici de Cyro, vt Christum referebat, vel simpliciter de Christo; nec de Patre possunt intelligi, cum ipse Patet sit, qui dicit de alia persona, *Te adorabunt, teq; precabuntur.* Et subiungit verba deprecantium, *Tantum in te est Deus.* & non est absq; te Deus. Adde quod Patri non rectè diceretur, in te est Deus. Christo autem rectissimè omnia conueniunt nam & in ipso est Deus, cum sit eius humanitas quasi templum Diuinitatis: & absque ipso non est Deus, quia ipse solus cum Patre & Spiritu sancto est verus Deus.

Sextus locus est Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non estimabitur alius ad eum, hic adinuenit omnem viam disciplina, & tradidit eam Iacob dilecto suo, post hac in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Hic de Deo Israël clarissimè agitur, qui solus similem non habet, & qui potius quam tradidit disciplinam Israël, id est, legem in monte Syna, tandem homo factus in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Atque ita exponunt Patres. **Cyprianus** lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. **Eusebius** lib. 6. de monst. cap. 19. **Ambrosius** lib. 1. de fide, cap. 2. **Hilarius** lib. 4. Trinit. in fine. **Nazianzenus** orat. 4. de Theologia. **Basilus** lib. 4. in Eunomium, non procul à fine. **Chrysostomus** in orat. quod Christus sit Deus. **Augustinus** lib. 18. ciuit. Dei, cap. 33. **Cyrillus** lib. 10. in Iulianum. **Theodoretus** in hoc locum. **Ad hunc locum nihil respondent, nisi librum esse apocryphum, quia non habetur in Hebræo. At certè longe maior est tot Patrum auctoritas, qui hunc librum vt sacrum & canonicum citant, quàm paucorum hæreticorum, qui eundem librum reiiciunt.**

Septimus locus est Zacha. 2. *Hac dicit Dominus exercituum; Post gloriam misit me ad Gentes, quæ spoliauerunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, quæ ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prada his, qui seruebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me. Lauda & letare filia Sion, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur Gentes multe ad Dominum in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, et scies quia Dominus exercituum misit me ad te.* Hic locus efficacissimus est, vt notauit **Eusebius** lib. 5. de-

3. demonstrat. cap. 25. & 26. Augustinus lib. 20. ciuit. Dei, cap. ult. Item AMBROSIVS lib. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in commentario huius Prophetæ. Nam verè Dominus exercituum dicitur missus à Domino exercituum, idque frequenter repetitur.

Respondet tamen Franciscus DAVID disput. 8. hunc locum non esse ad propositum, quia est vaticinium de futuro, licet Prophetæ loquatur in præterito: nam loquitur de cõuersione gentium, quæ facta est post Christi ascensionem; ex quo non potest probari, Christum ante incarnationem fuisse. Præterea negat Franciscus David scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua. At contra, nam nos non vim facimus in præterito aut futuro, sed in eo, quod iste qui se missum dicit à Domino exercituum, vocat etiam seipsum Dominum exercituum. Et cum constet, vnum tantum esse Dominum exercituum, sequitur, Christum esse vnum & eundem Deum & Dominum exercituum cum Patre suo, licet distinguantur personaliter. Impudenter autem negat Franciscus David scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua, nam etiamsi non sit scriptum his verbis simul positis, scriptum tamen est his verbis, licet quibusdam interpositis, quæ non mutant sensum, vt pater.

OCTAVVS locus Zachar. 3. *Ostēdit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & diabolus stabat à dextris eius, & aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Diabolum, Increpet te Dominus, Satan, Dominus qui elegit Hierusalē* Hic apertissimè videmus, Dominum יהוה dicere Diabolo: *Increpet te Dominus יהוה*. Ex quo sequitur, Dominum יהוה non esse vnam personam, sed plures. Quod autem altera harum sit Christus, docent Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 27. Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in hunc locum. Et rationem reddit THEODORETUS, cur Filius potius sit quam Spiritus sanctus, qui ait: *Increpet te Dominus*: quia nimirum Satan aduersabatur Iesu, filio Ioseph, qui gerebat figuram Christi: Vnde cum nõ posset ille Iesus per se Satanæ resistere, Filius Dei, qui etiam Iesus dicitur erat, increpuit pro illo Satanā, & simul hac increpatione significauit, se, cum carnem acciperet, diabolū increpatum, quod fecit Matth. 4. cum ait: *Vade Satana.*

Posset

Posset aliquis respondere, hoc loco Angelum coram quo stabat Iesus, Dominum vocari, & eum dixisse; *Increpet te Dominus*: ita enim exponit Benedictus Arias Montanus in commentario huius loci; & potest confirmari eius explicatio, tum quia in epistola Iudæ Angelo Michaëli tribuitur hæc vox ad Satanam; *Increpet te Dominus*, tum etiam quia frequenter in Scripturis Angeli appellantur nomine Domini, quia legati eius erant, & eius personam gerebant, ut patet Genes. 18. Exod. 3. Iudic. 2. & alibi. At contra, nam locus non loquitur de hac increpatione, sed de alia, quæ facta est ab Angelo contendente cum diabolo de Mosi corpore. Pro- ro Angeli nunquam appellantur nomine אלהים sedis, qui per Angelos loquebatur, qui erat verus Deus: aut certe ha- lus dicitur אלהים, non ut Angelus, sed ut Dominum repræ- sentans. Sed siue hoc loco Dominus ipse loquatur, siue An- gelus Domini personam gerens; semper tamen colligitur esse duas personas, quæ sint vnus numero Dominus. Nam si esset tantum vna persona Dominus, non diceret Angelus illam personam repræsentans; *Increpet te Dominus*, sed ipse increparet, ut personam Domini referens.

NONVS locus Zach. 12. *Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratia, & precum. & aspicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Christo confixo in cruce, & tamen loquitur Deus Ille, qui solus potest effundere in homines spiritum gratia & precum. Nec est opus, afferre testimonia Patrum. Nam Ioann. 19. dicitur impletum hoc, quando Christus crucifixus, & lancea perforatus fuit. & præterea res ipsa clamat. Nam quando, quæso, Deus auctor gratia, confixus fuit, nisi quando Christus verus Deus, & Dominus gloria (ut Paulus loquitur) crucifixus fuit? Vel si hoc non placet, ostendant aduersarij, vbi, & quando Deus Pater confixus fuerit, ut possit verè dicere;

*Aspicient ad me, quem
confixerunt.*

☩

CAPVT VI.

Tertia Classis ex Testamento nouo.

RIMVM testimonium sit illa confessio Petri, ex reuelatione Dei Patris, Matth. 16. *Tu es Christus Filius Dei Vni.* Vbi nota, hic Petrum asserere, Christum esse Filium verum, & naturalem Dei. ideo enim addidit, *Vni*, quia proprium est viuendum, gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex aliis locis. nam Ioan. 3. dicitur Christus *Filius Vnigenitus*. Rom. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Ioan. 5. dicitur *Filius Verus*. Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis*. nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non conuenit adoptiuo. Item ibidem dicitur talis Filius, vt respectu eius Angeli serui dicantur, qui tamen alioqui filij Dei sunt adoptiuo, & quidem præcipui.

Denique Christus accusatus fuit, quod se prædicasset Filium Dei, Ioan. 19. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certum est, non fuisse accusatum, quod se fecisset Filium Dei adoptiuum, aut metaphoricum, nam etiam Iudæi dicebant; *Vnum Patrem habemus Deum*. Ioann. 8. Et tamen Christus non diluit hanc accusationem, sed tanquam veram admisit, & in ea confessione mori voluit. At si verus, proprius, vnigenitus, naturalis Filius est, ergo ex substantia Patris genitus; non autem partem substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est: ergo accepit totam, igitur est vnus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transyluani lib. 2. cap. 7. & BLANDRATA disputat. 6. Albana, Christum esse Filium verum & proprium Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit. & probant. Nam Luca 1. dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

At contra; nam etiam Adam, Eua, Angeli omnes, non geniti sunt ex semine viri, sed immediatè opera Dei. Quomodo ergo dicitur Filius vnigenitus? Secundò, si ideo est Filius Dei Christus, quia conceptus est in utero Virginis opera Spiritus sancti, ergo Filius Spiritus sancti dici poterit: at hoc nusquam

nusquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum à Filio
 procedere dicit Ioan. 15. & alibi. Tertio, hoc non est, esse na-
 turalem & verum Filium. non enim Deus ex substantia Vir-
 ginis genuit Christum in utero Virginis, sed ex sola substantia Vir-
 ginis. Vnde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine ma-
tre, id est, sine patre in terris, sine matre in caelis, ut omnia
 Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ 1. dico cum AMBROSIO sermo
 in Psalmum 118. GREGORIO lib. 18. moral. cap. 12. Beato
 Bernardo in hunc locum, virtutem altissimi esse Verbum
 Dei, quod in utero Virginis descendit, ibique carnem in-
 duit, ac ideo Filius Mariae & Filius altissimi dicitur. Postea
 dicit, conceptionem de Spiritu sancto, signum, non causam
esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decuit enim, ut
 Filius, hominis Filius fieri vellet, non nisi ex Virgine natis-
 retur; & si Virgo paritura esset, non nisi Deum pareret, ut
 ait S. Bernardus serm. 2. super Missus est.

Porro Iacobus PALAEOLOGYS, qui vnus eum esse
 ex præcipuis Doctoribus nouorum Samosatensorum, Romæ
 tandem, ut supra diximus, ad veram fidem conuersus est,
 argumentum nostrum non solum nihili faciebat, sed etiam
 aduersus nos hac ratione retorquebat. Non potest
verus Dei Filius esse Deus verus: Christus autem et ve-
rus Dei Filius, non igitur est Deus verus. Atque hunc syllo-
 gismum (ut ego sæpe ex illo audiui) iactabat ut firmissimam
 demonstrationem. & cum ei dicerem, maiores propo-
sitionem syllogismi illius ad eum esse falsam, ut contraria sit
verissima. Ut enim verus Filius hominis est verus homo, ve-
rus filius Leonis est verus Leo, & in ceteris omnibus ad eum
dem modum; Ita quoque verum Dei Filium, verum Deum
esse necesse est.

Respondebat, secundum Philosophiam quidem, verum
 Filium eiusdem esse naturæ cum Patre suo; non autem se-
 cundum Scripturam. Siquidem Scriptura eos veros Dei Fi-
 lios facit, qui à Deo constituuntur hæredes, ut de Christo di-
 citur Hebr. 1. non autem potest esse Deus verus, qui à Deo
 hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harum ineptis-
 simarum refutationem. Quid enim? non erat secundum Scri-
 pturam

*in pro, in
 mater!*

*Iacobi palaeologus
 et Bernardus*

pturam verus Filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Iacobi Ruben? & nonne erant eiusdem nature cum Patribus suis? Deinde Scriptura nonne aperte dicit, hominem esse heredem, quia filium; non filium, quia heredem? Rom. 8. *Quod si filij, & heredes; heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et de Christo Hebr. 1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio.* Deinde addit: *Quem constituit heredem vniuersorum.* Nec intelligas eum constitutum heredem temporali donatione, sed æterna generatione.

SECUNDVM testimonium Lucæ 1. *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Helie.* Dominus Deus Israël omnium iudicio, & maximè hæreticorum huius temporis, est solus verus Deus. At Angelus hoc loco vocat Christum Dominum Deum Israël. Sic enim interpretantur IRENAEVS libro 3. cap. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alij in hunc locum. Nec potest aliter intelligi: nam illud; *Et ipse præcedet ante illum,* non potest referri, nisi ad Dominum Deum Israël, immediatè antea nominatum. Constat autem, Ioannem præcessisse ante Christum, non ante Deum Patrem: *Eduxit,* inquit Paulus Actor. 13. *Deus Israël saluatorem IESVM, prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum penitentia.* Idem confirmatur ex illis verbis; *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ioannes enim non conabatur conuertere homines, nisi ad Christum, illum enim assidue prædicabat. Vnde Ioan. 1. *Cùm vidisset Ioannes Iesum, ait; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et continuò ad illa verba, Andreas, qui Ioannis discipulus erat, conuersus est ad Christum, & sequutus est eum.

TERTIVM testimonium Ioan. 5. *Magis quarebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Si Christus æqualem se Deo Patri prædicabat, ergo erat verus Deus sempiternus & altissimus, &c.

Ad hoc posset aliquis dicere, Christum non se prædicasse æqualem Deo Patri, sed id credidisse Iudæos; vt sensus sit, quarebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat,

ciebat, æqualem se faciens Deo, ipforum opinione, Atque
 rum refert, utrum Euangelista referat sententiam Iudæo-
 rum, an exponat id quod erat. Nam, ut Chrysoſtomus, Cy-
 rillus, Auguſtinus, & alij omnes in hunc locum dicunt, ve-
 ra erat opinio Iudæorum, & hoc Euangelista narrat, nimirum
 illos bene intellexiſſe, Chriſtum prædicare ſe æqualem
 Deo. Nam ſi falſa fuiſſet opinio Iudæorum, ut rectè notat
 Chryſoſtomus, certè Chriſtus, aut Euangelista admonuiſ-
 ſent, ne in tanta re erraremus, ſicut quando dixerat Domi-
 nus Ioann. 2. Templum triduo ſe reædificaturum, expoſuit
 Euangelista, hoc dixiſſe de templo corporis ſui. Et Ioann.
 ultimo, cùm ex verbis Domini discipuli collegiſſent, Ioan-
 nem non moriturum; addit ipſe Ioannes; *Non dixit Ioannes
 moritur, &c.* Chriſtus autem non ſolum non correxit o-
 pinionem Iudæorum, ſed etiam confirmavit, dicens, ſe ope-
 rari eadem, quæ Pater operatur; & ſicut Pater exciſat quæ
 vult, ita & Filius. Vide CYRILLVM in totum hoc cap.
 quintum, vbi oſtendit, Chriſtum multis modis ſe æqualem
 Patri oſendiſſe.

QUARTVM testimonium Ioan. 10. *Ego & Pater vnus
 ſumus.* Hoc testimonio vtuntur omnes Patres contra Arianos,
 vt probent, vnam eſſe eſſentiam Patris & Filij. Reſpon-
 dent TRANSYLVANI lib. 2. cap. 9. & Franciſcus David diſpo-
 rat. 2. Albana, hunc locum intelligi de concordia caritatis,
 qua erant vnum Pater & Filius. Et probant PRIMO aucto-
 ritate Eraſmi & Caluini; poterant etiam addere Arium &
 Eunomium. SECUNDO probant ex Ioanne 17. vbi dicitur
 de Apoſtoliſ; *Vt ſint vnus, ſicut & nos vnus ſumus.*

At quòd de vnitae eſſentia hic locus intelligatur, probat
 PRIMO cum Baſilio lib. I. in Eunom. circa finem, & Chry-
 ſoſtomo in hunc locum ex præcedentibus verbis. Chriſtus
 enim vt probet nõ periturus ſuas oues, facit hoc argumentum
*Nemo poteſt rapere oues de manibus Patris mei, quia ipſe
 maior omnibus eſt.* Ergo nec de manibus meis poteſt vnus
 oues meas rapere. Ego enim & Pater vnus ſumus. Quod ar-
 gumentum nihil concludit, niſi illud, Vnum ſumus, ſignifi-
 cet vnã & eandem eſſe manum, id eſt, potentiam Patris &
 Filij; quod ſi eadem potentia, certè etiam eadem eſſentia.
 Nam in Deo non diſtinguuntur potentia & eſſentia.

SECUNDO

Philippus Iunior

SECUNDO probo cum Augustino & Chryostomo in hunc locum; *Quia audito hoc verbo Iudæi, susceperunt lapides, et iacerent in eum.* Ergo intellexerunt per illud, *Vnum sumus*, Christum se verè Deum vnum cum Patre prædicare: non enim lapidare voluissent, si tantùm credidissent, Christum se dicere vnum esse cum Patre concordia voluntatis. Cùm autem Iudæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

TERTIO, quia Christus exposuit, quid sit, *Ego & Pater vnum sumus*, nam cùm Iudæi propter hoc eum vellent lapidare, dixit; *Vos dicitis, blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum.* ergo idem est, *Ego & Pater vnum sumus, & Filius Dei sum.* Non ergo sunt vnum concordia sola voluntatis, quæ potest esse inter eos, qui non sunt consanguinei, sed vnum sunt, quomodo Pater & Filius sunt vnum, qui eandem habent naturam.

AT obiciunt hæretici, ac imprimis Franciscus David disputat. 8. Albana, & Ministri Transylvani lib. 2. cap. 7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiã Iudæorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam. sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dii estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum?*

RESPONDEO cum Hilario lib. 7. Trinit. Christum voluisse dicere, si illi possunt appellari Dii, qui dono gratiæ participant Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta, quanto magis ego possum dici verè Deus, licet homo sim, cùm Pater me singulari dono sanctificauerit, id est, sanctum sanctorum fecerit, in ipsa conceptione vniendo naturam meam humanam hypostasim verbi sui? Quia enim Iudæi dixerunt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis te ipsum Deum:* Dominus ostendere voluit, non solum se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem esse etiam verum Deum. id autem fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, non per creatam gratiam, sed per gratiam vniõis hypostaticæ. Quod autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quæ esset verus Deus, probat ex operibus

soli Deo vero propriis; ait enim: *Si nō facio opera Patris mei nolite mihi credere.* Et infra: *Vt cognoscatis,* inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est.* Ista enim mutua inhabitatio potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, innuit Chrysolomus, Christum dupliciter respondisse Iudæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propter blasphemauit, dicens, me esse Filium Dei, cum multò minores me dicantur in Scripturis Dij. Secundò, repulsa iam calumnia ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

VALENTINVS GENTILIS hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore; vt testatur CALVINVS in libro suo contra Gentilem. Nam Dominus non ait; Ego & Pater vnus sumus, sed, vnum sumus, ergo sunt eiusdem nature & diuinitatis, sed non sunt vnus numero Deus. & confirmat ex illo Ioann. 17. vbi dicuntur Apostoli esse vnum, sicut Pater & Filius vnum sunt. Vbi Apostoli dicuntur vnum, & tamen differebant numero. RESPONDEO. Non potest Christum dicere; Ego & Pater vnus sumus, quia tunc confudisset personas. Aliud enim est; Ego & Pater vnus sumus, vel vnus Deus, aut vnus Spiritus sumus; aliud autem; Ego & Pater vnus sumus. Nam, Ego & Pater vnum sumus significat eos esse vnum ens, siue vnã naturam, quod nec repugnat personarum pluralitati. Similiter, Vnus Deus sumus, significat eos esse vnum in Deitate, & hoc etiam est verum, nec repugnat personarum distinctioni; at, Vnus sumus, significat eos esse vnã hypostasim, & implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non sit pro Gentili, sed contra ipsum, patet. PRIMÒ, quia licet absolute & vniuersaliter (Vnum sumus) non significet vnum numero, sed vnã in essentia: siue specie, siue numero illa sint vnum: Tamen in Deo necessariò significat vnum numero, quia, vt probatum est supra, vna tantum est Diuinitas numero. SECUNDO, idem patet, quia licet Gentilis videatur dicere, Patrem & Filium esse vnum in essentia, specie; tamen cogitur fateri, se ponere differentiam essentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit prothesi 22. & 24. solum Patrem esse immensum, Filium autem pro modulo generationis circumscriptum, &c.

Ad lo.

*Vnum sumus
Ego & Pater
vnus sumus*

Ad locum Ioan. 17. respondet AVGVSTINVS lib. 2. contra Maximinum, cap. 12. & lib. 3. cap. 22. in Scripturis nunquam esse dictum de rebus diuersarum naturarum, Vnum sunt. Nam non dictum est, vt Apostoli & Deus vnum sint, sed vt ipsi vnum sint, sicut Pater & Filius vnum sunt. Et rursum, vt in Deo sint vnum, &c. tamen hæc obseruatio, licet aliquo modo vera sit, non videtur necessaria. Nam licet Apostoli essent eiusdem naturæ inter se, tamen cum dictum est à Christo, vt ipsi vnum sint, illud vnum non significat vnitatem naturæ, sed vnitatem concordia. Præterea, cur non posset orari eodem modo, vt Angeli & homines vnum sint? Et tamen Angeli differunt specie ab hominibus. Denique sicut dictū est; Qui adharet Deo, vnus spiritus fit cum illo. 1. Cor. 6. cur nō posset dici, Qui adharet Deo, vnū fit cum eo? Nam vnus spiritus est vna res: vna res & vnum, idem sunt.

Facilius cum Chrysofomo homilia 1. in Ioannem, & Cyrill lib. 11. in Ioann. cap. 20. dicere possumus, Christum non velle vt Apostoli sint ita vnum omnino, vt sunt vnum diuinæ personæ, sed velle, vt Apostoli per gratiam Dei efficiantur vnum ex concordia voluntatis, & eo modo imitentur diuinas personas, quæ sunt naturaliter vnum voluntate & consensu, & proinde etiam essentia. Non enim possunt naturaliter agentia libera idem velle, nisi habeant eandem numero naturam. Præterea, etiam si absolutè ex eo, quod Pater & Filius dicuntur vnum, non sequeretur esse vnum in essentia. tamen Ioann. 10. id necessariò sequeretur, propter rationem, qua illa verba ibi dicuntur, vt iam ostendimus.

QVINTVM testimonium Ioannis 14. *Creditis in Deum, & in me credite.* Hinc deducit AVGVSTINVS lib. 1. de Trinit. cap. 12. & interpretes eius loci, Christum esse illum verum Deum, quem Iudæi colebant. Nam si non est ipse ille verus Deus, non potest sibi arrogare fidem, quæ illi soli debetur. nec mouere debet particula (E T) quasi Christus distinguat se à Deo, & faciat se quasi alterum Deum: nam addita est particula (E T) propter naturam humanam, qua distinguitur Christus à Deo. Sensus igitur est; Si in Deum creditis, debetis etiam in me, quem hîc videtis hominem, credere. Nam ego non solùm sum homo, sed etiam

ille Deus, in quem creditis. Ibidem; *Si cognouissetis me, & Patrem & itaque cognouissetis.* Item; *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

CYRILLVS libro 9. cap. 37. in Ioan. conuincit ex hoc loco, Christum esse vnum Deum cum Patre. Non enim potest esse verum, non posse cognosci Christum, quin cognoscatur Pater, nisi sit vna vtriusque natura. Accedit, quod Apostoli bene nouerant, Iesum esse hominem bonum, sapientem, Prophetam, Christum: & tamen audiunt; *Si cognouissetis me;* Et rursus; *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Restabat ergo, vt cognoscerent illum esse Deum verum, & vnum cum Patre. Nam cetera iam cognouerant. Denique Philippus dixerat; *Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Sciebant enim Apostoli, nihil homini posse sufficere ad beatitudinem sine cognitione veri Dei, quem verum Deum, Patrem esse non dubitabant. Christus ergo respondens Philippo, *Philippe, qui videt me, videt & Patrem,* non satisfacisset quæstioni illius, nisi significare voluisset, se esse verum Deum, & vnum cum Patre, atque in cognitione sui beatitudinem consistere, sicut & in cognitione Patris.

Respondet FRANCISCUS DAVID disputat. 2. Albana, Christum hominem fuisse imaginem Dei, & ideo qui Christum videbat, in sua imagine Deum videbat. CONTRA. Nam si admitteret Franciscus, Christum esse imaginem naturalem Patris, & eiusdem essentia, rectè diceret: at ipse putat Christi formam visibilem & creatam, esse imaginem Dei. Talis autem imago distat longissimè ab exemplari: Nihil enim creatum potest esse perfectè & expressè Deo simile, vt dicitur 3. Reg. 8. *Non est similis tibi Deus.* Et Isa. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem videt talem imaginem, non potest dicere se vidisse ipsum exemplar, immò cum videmus imagines simillimas rebus, non propterea contenti sumus, sed accendimur ad videndam rem ipsam. Christus autem reprehendit Philippum, qui putabat non satis videri Patrem ab eo, qui videt Filium. Ex quo patet Christum, vt Deum, esse omnino eandem formam, & pulchritudinem, quæ est Pater.

SEXTVM testimonium Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deum, quomodo dicimus omnia quæ habet vir, sunt vxoris, & tamen sæpe vir habet sapientiam, quam non habet vxor; verba superiora excludunt hunc sensum, præcedit enim; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Illud ergo est commune Patri, & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab utroque. Quid accipit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio. nam dicit; *De meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Et supra; *Non loquetur à se, sed quæcunque audiet loquetur*. Scientia ergo eadem est Patris & Filij; sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, vtriam Aristoteles cognouit, ergo vna est essentia vtriusque. Et sic exponunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij in hunc locum.

SEPTIMVM testimonium est illud Ioan. 20. *Dominus meus, & Deus meus*. Quo testimonio, vt efficacissimo vtitur AVGVSTINVS in epistola 174. ad Pascentium. Et quidem certum est, hoc loco Dominum Deum, significare verum Deum Israël, tum quia in Græco habetur articulus, tum etiam quia Thomas homo Israëlita non nouerat alium Dominum Deum, quàm illum, de quo scriptum erat: *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*. Addit CHRISOSTOMVS in homil. de Trinit. Tom. 3. Thomam, cum hæc dixit, impleuisse illud Psal. 76. *Manibus meis Deum quæsiui, & non sum deceptus*. Dubium autem esse nõ potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

NESTORIANI (vt cognosci potest ex V. Synodo, cap. 12.) dicebant, illa verba; *Dominus meus, & Deus meus*, referri ad Patrem per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est. nam in Græco non est, *ὁ*, signum exclamantis, sed articulus. præterea præcedit in Euangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus, &c.* Quid significat illud, *dixit ei*? nõne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc, certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat: at Patrem esse Deum, semper crediderat; de Filij autem diuinitate non nihil dubitauerat. Deniq; omnes commentarij hæc

ad Christi diuinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quem Transyluani maximi faciunt.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Hunc locum Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alij sic intelligunt, vt Christus dicatur verus Deus, quandoquidem super omnia nihil est nisi summus Deus.

ERASMVVS tamen conatur in annotationibus in hoc locum argumentum infringere, sed leuissimis coniecturis. PRIMO dicit voculã, *Deus*, forrè non esse de textu, qui Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, cap. 6. & Hilarius in Psalm. 72. hunc locum citant sine vlla voce, *Deus*. At Cyprianus, Hil., & Morelij, habent vocem, *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, vbi vocatur Deus. HILARIVS non citat locum integrum. nam omittit etiã, *secundum carnem*, qui tamen libro 4. & 8. de Trinit. citat hunc locum cum voce, *Deus*. Deniq; etiam ablato, *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

SECUNDO dicit Erasmus, posse illud (*qui est super omnia Deus*) referri ad Patrem, si nimirum post voces (*ex quibus Christus secundum carnem*) ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostomum. At, in Chrysostomo Græco, ego non inueni punctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis, & Latinis. Deinde, num propter vnum punctum in commentario Chrysostomi inuentum, quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi omnes codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostomus ipse refert hæc verba; *Qui est super omnia Deus*, ad Filium, & idem faciunt omnes auctores, nullo excepto, quæ remanet est velle iam nouum sensum inuenire? Nam nullum omnino pro se Erasmus citauit, & nos præter omnes commentarios, habemus etiam IRENAEVM li. 3. cap. 18. Tertullianum lib. contra Praxeam. Cyprianum vbi supra. Hilarium lib. 4. & 8. Trinit. Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. & lib. 1. de fide, cap. 5. & Augustinum lib. 3. contra Faustum, cap. 3. & 6. & lib. 2. Trinit. cap. 13. Cyrillum lib. 1. thesauri, cap. 4. Grego-

Gregorium homil. 8. in Ezech. Athanasium orat. 2. contra Arianos. Victorinum lib. 1. contra Arianos. Idacium lib. 1. contra Varimadum. Cassianum lib. 3. de incarnatione, & alios omnes.

Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo $\delta\varsigma \omega\upsilon$, sed $\delta \omega\upsilon$, nimis frigidum est. quis enim ignorat, articulum præpositiuum sæpe poni pro postpositiuo, & adiunctum participio vim relatiui habere? certè Matth. 6. (vt alia loca præteream) sic legimus, Pater noster $\delta \epsilon\upsilon \tau\omicron\iota\varsigma \upsilon\epsilon\gamma\upsilon\omicron\iota\varsigma$, non autem, $\delta\varsigma \epsilon\upsilon \tau\omicron\iota\varsigma \upsilon\epsilon\gamma\upsilon\omicron\iota\varsigma$.

NONVM testimonium habetur in epist. ad Galat. cap. 1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia nõ est secundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem IESV CHRISTI.* Et initio epistolæ: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per IESVM CHRISTVM, ac Deum Patrem; &c.* Vbi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum non esse purum hominem, vt Transylvani volunt, sed esse etiam Deum, vt est Deus Pater. nec solum opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Si nos, aut Angelus de caelo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizamus vobis, anathema sit.* Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte coniungit, & Deum creatorem esse docet.

DECIMUM testimonium Philip. 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinansuit formam seruis accipiens.* Hic videtur clarissimè explicari Christum esse verum Deum, cum habeat formam, id est, naturam Dei, & secundum illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transylvani, & Erasmus. Ac vt distinctè procedamus, Primò explicandum est, quid sit; *Cum in forma Dei esset.* Secundò quid sit; *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* De PRIMO Erasmus in hunc locum, & Franciscus Dauid disput. 2. Albana, contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus fulgebat Diuinitas. tamen nõ eodem modo exponunt. Nam Franciscus

DAVID

DAVID vult Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædã visibilis, in qua Deus inuisibilis cernebatur. Et quod forma significet speciem exteriorem, probat ex Deut. 4. *Verbum Verborum audistis, formam autẽ penitus nullam vidistis.* ERASMVS autem vult Christum fuisse in forma Dei, quia exterius talia opera faciebat, vt planè se Deum esse ostenderet. Quod autem forma hoc loco significet opera exteriora, probat Primò, quia opponitur forma Dei formæ serui, quia dicitur Christus suscepisse: Christus autem non suscepit substantialiter formam serui, semper enim Filius fuit, non seruus, sed suscepit exteriori specie formam serui, quia humiliavit se, & ligari, ac flagellari permisit. Secundò probat commentario Ambrosij.

At expositio communis omnium aliorum veterum & recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. & primò sententia Francisci Davidis est mera corruptio rectorum: nam neminem pro se habet, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi diuinitatem. Præterea Paulus non dicit Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam prima vox Græca *μορφῆ* quæ hîc habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, vt patet percurrenti omnia loca. Immo Chrysostomus in hunc locum, dicit etiam apud alios scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem *μορφῆ* pro forma accidentali aliquando, licet sæpius pro substantiali, semper tamen pro forma inhærente & intrinseca, nunquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deut. 4. Franciscus, non est ad propositum: nam in Græco non est *μορφῆ*, seu *ὁμοιωμα*, id est, similitudinem, vt in Hebræo *הַצָּרִיף* & alibi, vbicumque in Latino est forma, in Græco nō est *μορφῆ* sed *εἶδος*, *πίπτει* aut aliquid aliud.

SECUNDO, si esse in forma Dei, est facere opera diuina, nimirum miracula, ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cùm miracula fecerint maxima.

TERTIO, forma Dei opponitur formæ serui hoc loco, at forma serui, est natura humana, non opus aliquod: nam explicans Paulus quid sit formam serui accipiens, subiungit,

iungit, *in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus
& homo.* Ideo igitur formam serui accepit, quia inter homi-
nes, ut homo apparuit, similis ceteris etiam exteriori figura.
Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram;
nam est in Græco *ὄψις* non *ἔδης*.

Nec argumētum ERASMI quidquam valet. Nam Chri-
stus licet sit Filius, non seruus, si hypostasim respiciamus, ta-
men ratione naturæ humanæ rectè dicitur seruus. ut enim
quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Pa-
tre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam di-
ci potest Dominus & seruus. & sic appellatur ab Isaia, c. 49.
Ex quo loco HIERONYMVS in 1. cap. ad Titum docet, Chri-
stū rectè dici seruū ratione humanæ naturæ. Et illud Isa. 42.
Ecce seruus meus, suscipiā eum. Matthæus exponit de Chri-
sto Matth. 12. & est in Hebræo *אֲדָמָה* quod propriè seruum
significat. Immò Christus Ioan. 20. nōne ait: *Ascendo ad
Patrem meum & Patrem Vestrum, Deum meum & Deum
Vestrum?*

VLTIMO accedat, quod omnes interpretes huius loci,
excepto Ambrosio, de cuius cōmentariis non parum dubi-
tatur, an sint eius, per formam Dei intelligunt essentiā Dei:
& præter interpretes, ita etiam intelligunt ATHANASIVS
serm. 4. contra Arianos. Nazianzenus orat. 5. de Theologia.
Nissenus lib. de serm. in monte, explicans primam beatitu-
dinem. Hilarius in Psalm. 138. & lib. 8. de Trinit. ultra medi-
um. Cyrillus lib. 3. thesauri, cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. caput
ad Titum. Augustinus lib. contra Maximinum cap. 5. Deni-
que Ambrosius epist. 47. *Quid est, inquit, in forma Dei? in
natura Dei.* Et similiter exponit li. 2. de fide, cap. 4. Vnde ma-
gis probabile efficitur, commentarios in epistolas non esse
Ambrosij, quamquā quicumq; fuerit auctor, etiam si minus
probabiliter exponit, nihil tamen fauet hæreticis, cūm cla-
rissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem huius sententiæ: *Non rapi-*
nam, &c. Franciscus DAVID disput. 2. Albana, dicit Christum
esse æqualem Patri, quia Deus euexit illud ad suam æquali-
tatem. Sed hoc est contra Scripturam Isa. cap. 42. *Ego Domi-*
nus gloriam meam alteri non dabo. Et deinde est impossibile
creatu-

creatu-

creaturam fieri æqualem creatori, cùm necessariò sit finita, temporalis, &c. Vnde in disput. 4. idem Franciscus videns nõ posse consistere quod antea dixerat, docet Christum non esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contra; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo, quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita vt ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam, ergo & infinitam essentiam, ergo est ille vnus Deus, quæritur est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret: nam hoc modo omnes iusti essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, TRANSYVAST Ministri lib. 2. ca. 6. dicunt, Paulum non dicere Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrarium potius, hunc enim esse volunt sensum; non rapinam arbitratus est, nimirum faciendam, vt esset æqualis Deo. quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 2. cap. 5. Et probant PRIMÒ, quia particula aduersatiua (SED) id videtur ostendere. Si enim sic legamus, Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinaniuit, quis erit sensus? At si dicas, Christus non putauit rapinam æqualitatem, sed è contrario semetipsum exinaniuit, optimus erit sensus.

SECUNDO probant ex Tertulliano, qui lib. de Trinitate ait: *Quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparauit, aut contulit, &c.* At contra. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundo locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertio, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, vt supra diximus, non poterat Paulus dicere Filium non esse æqualem, quem iam dixerat esse in forma Dei.

Ad illud de aduersatiua, respondeo, vocem, SED, & Græcè ἀλλὰ, habere multiplicem vim. aliquando enim habet vim connectiouis, & hoc modo accepit Chrysostomus cū Theodoro,

doreto, Theophylacto & Oecumenio. hi enim qui rectè intelligebant Græcā linguam, volunt, ἀλλὰ, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, cū Christus esset in forma Dei, ad eò non putauit rapinam æquare se Deo, vt potius nō dubitauerit dissimulasse suam diuinitatē, & deponere quodammodo insignia huius æqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cū naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de rege & tyranno. Qui enim scit se verum & legitimū regem, nec vllō modo timet sibi, ille facilè deponit purpuram, & accipit vestem plebeiam, siue vt oblectet se, siue vt tutior sit in prælio, siue alia de causa. non enim timet, ne propter mutationem habitus pereat sibi regnum: At tyrannus qui rapuit regiam potestatem, non audet vel ad modicum tempus comparere sine purpura, & sceptro, ne si conspiciatur in veste plebeia, non agnoscat pro rege, & paulatim amittat regnum, &c.

Latini accipiunt vt si aduersatiua, & æquiualeat particule tamen, siue, sed tamen. Ita AUGUSTINVS lib. 2. contra Maxim. cap. 5. vbi hunc vult esse sensum, cū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed tamen exinaniuit se, &c. id est, licet esset æqualis Deo, non tamen horruit formam serui. Ita etiam AMBROSII cōmentarius; etiam si erat æqualis Deo, non tamen sibi defendit æqualitatem, sed exinaniuit se, id est, non voluit prætextu æqualitatis cum Deo, quam naturaliter habebat, recusare humilitatem passionis & mortis.

Ad locum TERTULLIANI dico duò, PRIMÒ, librū de Trinitate, qui Tertulliano tribuitur, non esse ipsius, sed potius Nouatiani, vt Hieronymus asserit lib. 2. in Ruffin. & de scriptoribus Ecclesiast. in Nouatiano. SECUNDO dico, sententiam huius auctoris non esse contra nos. ille enim dicit, Filium non se comparasse Patri, solū propter originis auctoritatem, nō propter aliquam differentiam naturæ. Nam ibidem clarè asserit, Filium fuisse in forma Dei, quia in natura Dei, & super omnia, sicut est Pater: & tamen, quia ipse est à Patre, non è contrario, detulisse eum semper aliquid Patri. Neque est hoc solius Tertulliani, sed Hilarij lib. 9. Trinitat. Basilij lib. 1. in Eunom. Nazianzeni lib. 4. Theologiz, & Cyrilli lib. 2. thesauri, cap. 3. qui exponunt de Filio Dei,

Dei,

Dei, non solum ut est Filius hominis, sed etiam ut est Filius Dei: *Pater maior me est.* dicunt enim Patrem esse maiorem ratione principij, & tamen Filium non esse minorem propter naturam identitatem.

UNDECIMVS locus est i. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Quo loco S. Ioannes vult ostendere Christum esse verum Deum, & verum hominem; & propterea affert testimonia diuina, & humana. nec enim cum ait: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo*, per illam vocem (in caelo) intelligit locum caelestem, sed testimonij qualitate, alioquin etiam Angeli sunt in caelo, & testimonium Christo non dederunt, & tamen tres tantum testes in caelo Ioannes ponit, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum. Itaque, per testes, qui sunt in caelo, intelliguntur testes diuini, ut distinguantur a testibus humanis, & creatis: & propterea etiam paulo post ait: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium maius est.* Sicut igitur Spiritus, aqua, & sanguis sunt testimonia terrena, & comprobant veram Christi humanitatem, quando videlicet in morte Christi ex ore ipsius Spiritus, & latere aqua & sanguis fluxerunt: ita quoque Pater, Verbum, & Spiritus sanctus sunt personae diuinae, & testimonium diuinum perhibuerunt de vera Christi diuinitate, tum alibi scriptum, tum etiam in Baptismo, & transfiguratione.

Sed obiicit Georgius BLANDRATA in disputat. 2. Albana. PRIMO, illa verba (tres sunt qui testimonium dant in caelo) a nullo auctore legi, excepto Hieronymo, qui parum prudens fuit. SECUNDO, non secus dici de spiritu, aqua, & sanguine, unum sunt, quam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto: ne proinde sicut spiritus, aqua, & sanguis non sunt unum numero, immo nec specie; ita nec Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum esse unum numero, aut specie, sed sola consensione voluntatis.

RESPONDEO, Blandratam non esse parum prudentem, sed multum impudentem, cum S. Hieronymum parum prudentem, Erasmus videlicet imitatus, appellat. nec solum alio multum impudentem esse Blandratam, sed etiam imperitum, aut mendacem, cum ait solum Hieronymum ita legisse. Nam

ita etiam legerunt **HIERONIMUS** in epist. I. Cyprianus lib. de unitate Ecclesiæ; **IDACIUS** in lib. aduersus Variamadum; **ATHANASIUS** in lib. I. ad Theophilum, de unita Deitate Trinitatis; **AUTOR** disputationis eiusdem Athanasij cum Ario habitæ in **Concilio Nicæno**; **FULGENTIUS** in libro contra obiectiones Arianorum, propè extremo; & **EUGENIUS** Carthaginensis in explicatione fidei Catholicæ.

Quod autem attinet ad illud (*Et hi tres unum sunt*) sciendum est, illa verba in multis Latinis codicibus non haberi, ubi sermo est de spiritu, aqua, & sanguine. Nā in Bibliis Louanienſibus notantur ad marginem XV. codices manu scripti, qui ea verba non habent. Græci autem codices habent quidem, sed differenter. nam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto dicunt, *ὅτι τρεῖς ἐν εἰσι*, & hi tres unum sunt. de spiritu, aqua, & sanguine, *ὅτι τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἶσι*, & hi tres in unum sunt. ubi apertè vides, non esse unum, spiritum, aquam, & sanguinem; sed solùm conspirare in unum testimonium.

DVODECIMVS locus est i Ioan. 5. in vltimis verbis: *Et similes in vero Filio eius, hic est verus Deus Et vita aeterna*: At vnus solus est verus Deus. Ioan. 17. *Te solum verum Deum*: Vnde Transyluani lib. 2. c. 5. dicunt esse nomen proprium Patris, verus Deus, ergo Christus est ille idem Deus, qui est Pater. Ad hunc locum respondent Transyluani, noui Sarmatæni, li. 2. c. 4. & 7. & Seruetus lib. 1. de Trinit. Christum esse verum Deum, sed temporalem, quia accepit à Deo veram diuinitatem, sed hoc iam aliàs refutauimus. non enim diuinitas potest vniri creaturæ, nisi hypostaticè, si ea dici debeat verus Deus: nam accidentaliter non potest vniri, ita vt intrinsicè inhaereat, vt notum est, quia tunc à subiecto penderet: nec potest vniri essentialiter, vt anima corpori, & forma quæuis substantialis suæ materiæ, quia tunc esset pars: extrinseca autem vnio non sufficit ad denominandum Deum.

Sed obiicit **SERVETVS** illud Apoc. 5. *Dignus est agnus accipere virtutem Et diuinitatem*. **RESPONDEO**. Aliqui legunt non diuinitatē, sed diuicias, vt legit **Primasius**, nam Græcè est *τὸν ἀλάτῳ*. sed vulgata editio habet etiam optimum sensum, nam per diuinitatem possumus intelligere manifestationem

*Ad Theophilum
libi græcè in expone
nihil inuolui.*

tionem diuinitatis, non ipsam diuinitatem. ERASMVS annotatione in hunc locum vult referre illud, *hic est Verus Deus*, ad Patrem hoc modo; vt simus in vero Filio eius, hic, nimirum Pater huius Filij, est verus Deus. At debuiſſet saltē vnum actorem proferre qui ita distinctè explicaret. Curenim illud demonstratiuum, *Hic*, non demonstrat potius proximam personam, quàm remotam? Præsertim cū in Græco tenu ante illud, *hic*, immediatè præcedat nomen IESV CHRISTI, καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ ἡμῶν αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτι ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς.

Deinde Patres de Filio exponunt. HILARIVS lib. 6. Trin. ultra medium, postquā citauerat hunc locum, addit post ep. lineas: & cū hic verus Dei Filius nobis sit, & vita æterna, &c. vbi quod citauerat, hic est verus Deus, & vita æterna, exponit de Filio, cū dicit ipsum esse vitam æternam. HIRONYMVS in cap. 65. *Isa. Iurabit in Deo Amen.* Dicit non solum Patrem esse Deum Amen, id est, Deum verum, sed etiam Filium, & probat ex hoc loco, hic est Deus verus, & vita æterna. AVGVSTINVS lib. I. Trin. ca. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantum Deus, sed & Verus Deus, quod Ioannes apertissime in epistola sua dicit; Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis certitudinem, &c. Hic est Verus Deus, &c.* CYRILLVS lib. 12. thesauri, ca. 13. posteaquam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent hæretici ad hæc B. Ioan. Verba, quibus apertissime Verus Deus Filius appellatur. Nam si Deus Verus est substantiãliter, non participatione hoc ipsum est, sicut creatura, qui autem Deus Verus est, natura Deus est.* Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario huius loci.

EUNOMIANI olim conuicti euidentia huius testimonij, admittebant, vt refert Gregorius Nazianzenus orat. 7. de Theologia, *Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquiuocè, sicut canis cœlestis & terrestris dicuntur æquiuocè canes, vterque tamen propriè & verè.* At faciliè est, hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquiuocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquiuocatione, qualis est inter nomina rerum eiusdem speciei, tunc nõ erit Pater magis Deus, nec maior Deus, nec prior Deus quàm Filius, sicut Iudas Iscariotes

Hic est Verus Deus!

*Æquiuocatio perfecta
& analogia.*

riotes non est magis homo, aut maior homo, aut prius homo, quàm Iudas Thaddæus. Præterea tunc plures essent veri Dij, sicut Iudas Iscariotes, & Iudas Thaddæus sunt plures veri homines: At Scriptura vnum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius non erit verè & propriè, vel simpliciter Deus, sicut homo pictus non est simpliciter & verè ac propriè homo, neq; canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem repræsentat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater, ergo nõ sola analogia Filius est Deus.

DECIMVSTERTIVS LOCUS IOAN. I. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item, *Omnia per ipsum facta sunt.* Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

PRIMUM sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles seu notitia & conceptus. Et quamvis conceptus mentis in nobis non dicatur Filius, quia est accidens, tamen est valde similis generationi, eius productio; nã mens intelligens, vices patris gerit, obiectum verò, matris; species est quasi materia generationis, quam mater suppeditat, inde ex complexu mentis & obiecti, mediante specie, prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, vt etiam Aristoteles docet, idem esse intelligentem, intellectum, intelligentiam, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti. Ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, id est, eiusdem numero, substantiæ & naturæ. Sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*, ergo Christus habet eandem numero naturam cum Patre.

SECUNDVM argumentum sumitur ex eo quòd Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, quod est Christus, expressè nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Ioannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio, inquit, erat Verbum*, deinde subiungit, *& Verbum erat apud Deum.* Vbi vides idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ. sic etiam quia in secunda dixerat, *& Verbum erat apud Deum:* in tertia dicit, *& Deus erat Verbum.* vbi idem Deus esse dicitur, &

is apud quem erat Verbum, & is qui erat ipsum Verbum. In ipsum obseruare licet in sequentibus, *in ipso Vita erat, & Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebrae non comprehenderunt, &c.*

TERTIVM argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, vt colligit AVGVSTINVS lib. I. Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse creaturam, & proinde esse vnum Deum cum Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ eius.

Sed respondent ad PRIMVM Ministri Transyluani lib. 3. cap. 3. & 11. Verbum hoc loco significare Christum hominem, diciturque Verbum, quia verba Dei nobis annunciauit, & probant: nam cum dicitur, Verbum caro factum est, in Græco est ἐγένετο, quod significat erat, seu fuit, vt patet ex similibus locis. nam in hoc cap. dicitur, Fuit homo missus à Deo, Græco ἐγένετο. similiter Luc. 1. Fuit in diebus Herodis sacerdos. & Luc. vltim. Qui fuit vir Propheta, &c. semper est ἐγένετο. Itaq; nõ est sensus, Verbum esse factum hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de quo tam multa dicitur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem quendam; sicut Ioannes dictus est vox, non quod esset vox incarnata, sed quod esset homo clamans in deserto.

Ad SECVDVM respondent Franciscus Dauid disput. 9. Albana, & Ministri Transyluani lib. 2. cap. 11. Christum merito vocari Deum, sed non eundem cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur Verbum apud Deum, nimirum Patrem; cum autem subiungitur, & Deus erat Verbum, si vox Deus acciperetur eodem modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt,* respondent, intelligi de reparatione facta per Christum, quæ etiam solet dici noua creatio. 2. Cor. 5. *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua.* Eph. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in Christo IESV in operibus bonis.* Et Psalm. 50. *Cor mundum creauit me Deus.* Sed errant. Ac primùm sententia istorum de Verbo similis est errori Eunomij, quem refellit CYRILLVS lib. 1. in Ioan. cap. 4. & 7. dicebat enim ille, Verbum, quod est Christus, non esse

esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbum, quia esset simile, & quasi imago verbi intimi, & quia verba Dei audiens nobis enunciauit.

Refellitur vtrorumq; error. PRIMO ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerum, non ergo creatum. SECUNDO, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam mundus fieret, nec unquam in tota Scriptura dicitur factum. TERTIO, quia si Christus est imago Verbi illius æterni, & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus*; sed, *ego & verbum vnum sumus*; nec Ioan. 14. *Qui videt me, videt & Patrem*, sed, *videt & verbum*. Vide plura apud Cyrillum loco citato.

Ad argumentum autem ex voce *ἐγένετο*. Respondeo, vocem esse ambiguam, & tam esse, quam fieri, significare. vnde Ioan. 2. *Nuptiæ facta sunt, γέμει ἐγένετο*, & cap. 1. *Mundus per ipsum factus est, ὁ κόσμος δι' αὐτῶ ἐγένετο*. & infra: *Aquam vinum factam, ὕδωρ οἶνον γεγεννημένον*. hoc autem loco significat, *fieri, non esse*. & patet PRIMO ex dictis: nam si verbum erat ante mundi creationem, cerè ante carnem erat: nam & caro vna est ex creaturis. non igitur verbum caro erat, sed factum est postea caro, cum carnem assumpsit. SECUNDO, quia si, *esse, non fieri*, significare voluisset Ioannes, non dixisset *ἐγένετο*, sed *ἐγένετο*, vel *γένετο*, id est, non dixisset, *fuit*, sed, *est*, vel *erat*. *fuit enim dicitur solum de eo, quod nunc non est*, at Christus est etiam nunc caro. TERTIO, quia Patres Græci Chrysostronus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene norant potestatem Græci vocabuli, & tamen omnes exponunt, factum est, quomodo etiam habet versio Erasmi, & quæ in Bibliis Vatabli exstat, quibus aduersarij plurimum tribuere solent.

Quantum ad SECUNDVM argumentum, iam diximus, *Ioannem in isto capite solere frequentissime idem bis repetere, in fine vnius sententiæ, & principio alterius*. Ita igitur hic nomē, *Deus*, bis ponitur in eadem significatione, & sensus est, *Verbum erat apud Deum*, id est apud Patrem, qui est Deus. & *Deus erat Verbum*, id est, & idem Deus erat etiam verbum; siue, vt alij volunt, qui faciunt Deum prædicatum,

& verbum subiectum; & verbum erat ille idem Deus. Neque obstat quod ibi, *apud Deum*, est articulus τὸν θεόν: Hic autem, *Et Deus erat Verbum*, non est articulus ante vocem Deus. Vnde ORIGENES argumentabatur, Patrem esse maiorem filio. Nam ut notat Chrysostomus hom. 3. & 5. in Ioan. *Deus pro Patre sumptus non habet articulum, ut in hoc cap. Fuit homo missus à Deo. & infra: Deum nemo vidit Synagoga & aliquando Deus, pro filio, habet articulum, ut I. Ioan. 4. Hic est Verus Deus. & ad Titum 2. Adventum gloria magis Dei.*

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*, DICO PRIMO, explicationem aduersariorum esse adeo nouam, ut nulli veterum in mentem venerit, ut patet legenti Origenem, Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Theophylactum, Beata, Rupertum, Euthymium in Ioannem. DICO SECUNDO, debere Scripturam exponi metaphoricè ad libitum, sed non solum cum ipsa Scriptura præbet occasionem, alioquin poterimus pervertere omnes Scripturas, & eadem ratione possumus dicere in 1. cap. Geneseos, non describi creationem, sed renouationem rerum. Neque obstant loca in contrarium allata: nam in illis semper est aperta mentio renouationis, ut patet legenti illa loca. Hic autem simpliciter dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* DICO TERTIO, etiamsi hic locus pateretur vtrumq; sensum, tamen aduersarios probare non posse debere eum exponi de renouatione potius, quàm de prima creatione. Rationes enim, quas ipsi afferunt, nihil valent.

PRIMO probant, non agi de creatione, quia Christus non erat natus tunc, cum mundus creabatur: At negamus non fuisse tunc Christum natum ex Patre Deo, licet nondum esset natus ex matre, dum autem aduersarij assumunt, quod probare deberent, nonne principium petunt? SECUNDO probant, quia Scripturæ passim tribuunt Patri opus creationis. At non soli Patri tribuunt, tribuunt etiam Filio. Prouet. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* & in hoc 1. cap. Ioannis: *Et mundus per ipsum factus est.* Probant TERTIO, quia Ioannes hoc loco postquam dixerat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil,* mox restringit, dicens, *quod factum est, quasi diceret, non omnia absolute per Christum facta*

facta esse, sed illa duntaxat omnia, quæ ad ipsius officium pertinebant, & quæ per ipsum facta sunt. At hæc esset ridicula restrictio. esset enim ac si diceretur, Omnia per ipsum facta sunt, quæ per ipsum facta sunt. nõ autem hoc ait Ioannes, *sed sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, nulla est res quæ sit facta, & non sit facta per ipsum. quod addidit Ioannes propter Spiritum sanctum, ne putaretur inclusus inter omnia illa quæ facta sunt per Verbum. Adde, quod lectio illa probabilior est, quam sequitur Augustinus, ut illa verba (*quod factum est*) non pertineant ad præcedentem periodum, sed ad sequentem, hoc modo: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat: & vita erat lux hominum.* Ex qua lectione planè ruit aduersarij argumentum. An igitur propter tam leues & falsas ratiunculas relinquenda est Patrum communis explicatio?

Dico QUARTO, hunc locum explicari pauld infra, cùm dicitur: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Hic enim habemus eum mundum factum esse per Christum, qui Christum non cognouit. At si effectio mundi non esset creatio, sed renouatio, falsum esset illud, *Mundus eum non cognouit*, cùm renouatio fiat per fidem, & cognitionem Christi. RESPONDENT pertinacissimè hunc esse sensum; *In mundo erat*, id est, Christus homo inter homines versabatur: & mundus eum non cognouit, id est, & homines illi, initio eum non cognoscebant: & mundus per ipsum factus est, id est, & tamen ipse homines illustrauit, & fecit nouas creaturas.

At contra. Nam aduersarij mutant ordinem verborum, volunt enim prius mundum non cognouisse, & deinde factum fuisse. At Euangelista dicit primò, *Mundus per ipsum factus est.* Deinde notat eius ingratitudinem, dicens, *Et mundus eum non cognouit.* Præterea mundus in Scripturis, aut *significat substantiam cœli & terræ, ut Eccles. 3. Mundum tradidit disputationi eorum.* Aut homines impios dilectores mundi. Ioan. 12. *Princeps huius mudi eicietur foras.* Ioan. 17. *Pro his rogo, non pro mudo;* Ergo cùm dicitur, *Mundus per ipsum factus est*, vel significatur substantia cœli & terre, ut exponunt omnes Patres. Vel sensus erit, per Christum factos esse

Mundus

esse homines impios, quæ est ingens blasphemia, accipiendo enim mundum pro impiis, Christus non facit, sed destruit mundum, ut faciat nouam creaturam.

DECIMVSQVARTVS locus habetur Coloss. 1. *In ipso condita sunt vniuersa in cælis & in terra, & visibilia & inuisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant.* Hic locus est clarior superiore, nam explicatur quæ sint illa omnia quæ Christus creauit & conseruat, & dicuntur esse omnia omnino terrestria, & celestia usque ad summos Angelos. Ex quo sequitur, Christum non esse creaturam, sed verum Deum.

Respondent tamen Transyluani lib. 2. ca. 12. & Franciscus DAVID disput. 7. Albana, in toto isto capite vocari creationem reparationem spiritualem, quæ facta est per Christum. Probat PRIMO, quia ita exposuit Procopius in cap. 1. Gen. pag. 39. SECUNDO, quia non ait Paulus, cælum & terram creauit per Christum, sed ea, quæ sunt in cælo & in terra, id est, Angelos, & homines, quos creasse dicitur Christus, quia eos pacificauit, & reconciliauit inter se.

At contra. PRIMO omnes interpretes hunc locum intelligunt de prima creatione. vnde aduersarij, cum omnes bibliothecas lustrassent, non potuerunt inuenire nisi vnum auctorem Procopium, meliorem Rhetorem quam Theologum, & qui non interpretatur hanc epistolam, sed obiter cum scriberet in Genesim, allegauit ad suum propositum vnam sententiam ex hac epistola, non respiciens quid præcederet, & quid sequeretur. Et ne glorientur tamen se inuenisse vnum locum sui erroris, notandum est, PROCOPIVM eundem folio præcedenti, dum exponeret illud: *Faciamus hominẽ ad imaginem, & similitudinem nostram*, acerrimè inuehi in eos, qui negant tres esse personas eiusdem essentia: qui etiam paulo post sic ait: *Christus humanam carnem induit, & hominem, quem creauerat, restitueret, & sanaret.* Cum igitur paulo post dicit, per Christum omnia creata secundum Apost. ad Coloss. & exponit, instaurata, vult dicere, Christum instaurasse quod antea creauerat.

SECUNDO probo ex præcedentibus. nam dixerat Christum esse primogenitum omnis creaturæ, id est, prius à Pa-

gre genitū, quam vlla creatura fieret, vt rectè exponit Chry-
sostomus. Deinde hoc probaturus subiunxit: *In ipso enim
condita sunt vniuersa, &c.* At si condere significet instaura-
re, Paulus nihil probat: non enim sequitur, Instaurauit om-
nes creaturas, ergo fuit ipse ante omnes creaturas. quàm sæ-
pe enim Architecti instaurat ædificia, quæ multis annis an-
tea exstructa fuerant, quàm ipsi nascerentur? vt igitur Pau-
lus rectè prober Christum esse primogenitum ante omnem
creaturam, non oportet interpretari, ipse omnia condidit,
id est, instaurauit, sed simpliciter creauit.

TERTIO ex sequentibus, nam postquam Paulus dixerat,
per Christum omnia creata, subiungit alia encomia Christi,
dicens, ipsum etiam esse caput Ecclesiæ, & primogenitum
mortuorum, & per ipsum instaurata omnia, & pacificatos
per crucem eius Angelos cum hominibus. Nisi ergo facia-
mus Paulum ineptè loquacem, qui semper eadem repetat,
oportet fateri, in prima parte capituli agi de creatione, in se-
cunda de reparatione.

QUARTO probo ex ipso cōtextu, nam dicit omnia crea-
ta per Christum, etiam thronos, & dominationes: at Angeli
non fuerunt renouati per Christum, quippe qui facti non
sunt veteres per peccatum. dicuntur quidem pacificati cum
hominibus, sed pacificare non est condere, & creare, neque
vllum exemplum in Scriptura profertur poterit.

Nec obstat locus ad Ephes. i. vbi dicuntur instaurari om-
nia per Christum, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt. nam
vox Græca ἀνακεφαλαιῶσαι est recapitulare, & in sum-
mam redigere, & sensus est, Deum voluisse Angelos & ho-
mines vnire sub vno capite Christo. Quod si etiam accipia-
mus Latinum verbum instaurare in sua propria significatio-
ne, tunc sensus erit, Deum voluisse instaurare in cœlestibus
per Christum, non ipsos Angelos, qui non egebant instau-
ratione, sed numerum Angelorum imminutum per casum
dæmonum, vt exponit Augustinus Enchirid. cap. 61. & etiam
cap. 62. vbi dicit Christum non esse mortuum pro Angelis,
& cap. 108. dicit non habituros fuisse homines opus media-
tore, & sanguine eius, si Adam non peccasset. At hinc ipsi An-
geli dicuntur conditi, & creati per Christum, ergo de vera
creatione agitur, non de reparatione.

DECIMVS QVINTVS locus est Hebr. II, vbi dicitur de Filio; *Per quē fecit & secula.* Et infra: *Et tu Domine inuiso terra fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli.* Hic habemus clarissimē quod requirebāt aduersarij in duobus locis superioribus, nimirū Christum fecisse cœlum & terrā, & proinde ipsum nō esse creaturā, sed creatorem vnum cum Patre. RESPONDENT Ministri Transyluani lib. 2. cap. vlt. & Franciscus Dauid disput. 3. Albana, per secula intelligi noua secula, id est, reparationem humani generis. CONTRA. Nam Paulus explicans cap. II, quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus opera esse secula Verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent.* Quod certē non potest intelligi, nisi de creatione primæ cœlorum. Vide supra cap. 4.

CAPVT VII.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

PRIMUM nomen diuinum est, DEVS, ex quo non leue argumentū sumi potest. nam Scriptura non solet absolutē vocare Deum nisi Deum verum. IRENAEVS notat lib. 3. cap. 6. *Neque Dominus, inquit, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum qui non est Deus, definitiue & absolutē Deum nominassent aliquando, nisi esset Verus Deus.* Et cap. 8. *Soluta igitur, inquit, est illorum calumnia, manifestē ostensum est, quoniam nec Propheta, neque Apostoli alium Deum nominauerunt, sed Dominum appellauerunt, prater Verum & solum Deum.*

Atque hinc ERASMVS in cap. 5. ad Ephes. notat Patrem intelligi, quoties absolutē Deus nominatur. Quod Erasmi dictū falsum est, vt modò patebit; sed testimonium eius annotari placuit, vt cōstaret etiā aduersarij testimonio vocem DEVS absolutē positam soli vero Deo conuenire. Et sine Irenæi, vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat. Nam cū Scriptura nihil sapius repetat, quā vnum esse Deum, quomodo non pugnaret secum, si non solum Deum verum, sed etiam aliquid aliud, Deum absolutē vocaret? Iam hoc nomen tribuitur absolutē Christo, Isaia. 9. *Vocabitur nomen eius admirabilis, Deus, fortis, &c.* Ioann. 20. vbi Thomas Christus dicit: *Dominus meus & Deus meus.* Act. 20. *Attendite Sobrii & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere*

regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Rom 9. Qui est super omnia Deus. Apoc. 4. Dominus Deus omnipotens qui erat, qui est, & qui venturus est. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus caritatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit. Quomodo ergo non est Deus verus, qui tam sepe in Scripturis absolute pronuntiatur Deus? & quomodo, quæso, cohæret hoc, quod tam absolute Christus dicatur Deus, cum illo Exod. 20. Non habebis Deos alienos coram me, & 1. Cor. 8. nobis vnus est Deus: si Christus non est vnus Deus cum Patre?

ALTERVM nomen, & quidem maximè proprium veri Dei est יהוה quod Græci τετραμματον vocant, sic enim legitur Exod. 15. יהוה שמו pro quo noster interpret vertit, omnipotens nomen eius. Sed in Hebræo non est propriè omnipotens, sed nomen illud ineffabile. Transyluani quoq; ita persuasi sunt, hoc nomē soli vero Deo cōuenire, vt lib. 2. cap. 7. dicant hoc nomen esse proprium Dei Patris; alia verò nomina, vt Elohim, Sadai, Adonai, & cetera, cōmunicari interdum etiam Christo, Angelis, aliisq; rebus creatis. Probemus igitur hoc nomen soli vero Deo proprium, Christo cōuenire. Hierem. cap. 23. sic loquitur: Et suscitabo David germen iustum; & regnabit Rex, & sapiens erit. Et infra: Et hoc est nomen quod vocabit eum Dominus iustus noster, seu iustitia nostra. יהוה צדקו hoc de Christo intelligi nemo negat.

Sed Rabbini respondent, non significari hoc loco nomen Christi fore יהוה sed tempore Christi, & propter ipsum Christum cognoscituros homines Dominum Deum esse iustitiam nostram, sicut Exod. 13. AEdificauit Moses altare, & vocauit nomē eius Dominus exaltatio mea. In Hebræo illud, Dominus est יהוה, & Ezechiel. vltimo. Et vocabitur nomen Hierusalem. יהוה שמה Dominus ibi.

Sed hoc facile refellitur. Nam verum quidem est Christum non fuisse vocandū quasi proprio nomine, Dominus iustitia nostra, sed tamen ex hoc loco deducitur ipsum esse verè יהוה. nam de ipso dicitur; Dominus iustitia nostra, non de Patre, ipse est enim qui pro nobis diuinæ iustitiæ satisfecit. Vnde Isa. 53. dicitur: In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos. Et 1. Corinth. 1. Qui factus est nobis sa-

bis sa-

bus sapientia, & iustitia, & redemptio. Præterea nec ara, nec Hierusalē dicuntur simpliciter יהוה, at Christus nuncupatur יהוה. Isa. 40. Vox clamantis in deserto, parate viam Domino. Siquidē illud, Domino, in Hebræo est יהוה & intelliguntur hæc verba de Ioanne Baptista, qui parauit viam Christo, testatur omnes Euangelistæ, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 1. & Ioann. 1. & similiter appellatur Christus in tot locis Isaia, Zacharia, & Psalmorum explicatis in 1. & 2. classe argumentorum.

Præterea nomen hoc יהוה deductum est ex illo ערוך אהיה אשר אהיה *ero qui ero*, siue, vt noster interpres retulit, *sum qui sum*. Inde enim addita litera nominis formatrice, id est, Iod, factum est nomen יהוה, & significat propriè eum qui est fons essendi, & cum non habeat ab alio, dat rebus omnibus, vt sint. Quocirca nonnulli docent, hoc nomen, si villo modo efferri debeat, melius ferri per vocem, Ihu, id est, erit, sic enim legi potest יהוה quam per vocem Iehoua, quæ nuper excogitata est. Videmus autem de Christo dici id quod hoc nomen significat igitur & ipsum nomen ei conueniet. De Christo dicitur Apoc. 1. 4. & 11. *Qui est, qui erat, & qui venturus est*. Et Ioan. 13. *A modo disco vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis, quia ego sum*. Denique huic nomini semper in versione LXX. respondet *κύριος*, & in versione Hieronymi Dominus. Porro *κύριος*, seu Dominum absolute, passim Christum vocant Euangelistæ, & ipse se ipsum. Matth. 23. *dicite; Quia Dominus his opus habet*. Ioan. 13. *Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim*.

ALTISSIMVS. Nomen est solius veri Dei. Psalm. 86. *Tu solus altissimus in omni terra*. Et Transyluani lib. 2. cap. 4. dicunt hoc esse nomen, quo distinguitur Pater, quod solus est verus Deus, à Filio. quod idem olim Ariani dicebant, teste Hieronymo in commentario Psalm. 86. At hoc ipsum nomen tribuitur Christo à Dauide in Psalm. 86. *Homo natus est in eo, & ipse fundauit eam altissimus*. De Filio enim intelligunt Hieronymus, Augustinus, & alij expositores. Idem nomen tribuit Christo Zacharias Luca 1. teste Beda in commentario: & verba ipsa satis aperte hoc significant: *Tu puer Prophetæ*

pheta altissimi & vocaberis, praebis enim ante faciem Domini parare vias eius. Vbi Ioannes dicitur esse futurus Propheeta altissimi, quia praebit ante illum parare vias eius: praebit autem ante Christum, non ante aliquem alium, vt notum est.

Præterea, quomodo datum est Christo nomen super omne nomen, vt Paulus ait Philip. 2. si non potest ipse vocari altissimus? Deniq; idem Paulus cum scribit Rom. 9. *Ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus*, quid aliud significat, quàm esse Christum altissimum Deum? nec enim est super omnia nisi qui est altissimus.

INVISIBILIS. Nomen est ferè proprium veri Dei. Nam etsi in simbolo dicimus, Deum esse factorem visibilium, & inuisibilium rerum: tamen in Scripturis hoc nomen ferè non tribuitur nisi Deo. 1. Timoth. 1. *Inuisibilis, soli Deo honor, & gloria.* Et cap. 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem.* Vnde etiam hoc nomen soli Patri tribuunt Transylvani libro 2. cap. 5. & olim Ariani apud Augustinum libro 3. contra Maximinum cap. vlt. *Et verè solus Deus est inuisibilis, quia non potest videri, nisi se ipse manifestet.* Angeli enim, licet nobis sint inuisibiles, tamen aliis Angelis & ipsi Deo se abscondere non possunt. At Filius simpliciter inuisibilis est, sicut & Pater, nam Matth. 11. dicitur: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, nec Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare.* Et Coloss. 1. dicitur: *Imago Dei inuisibilis:* etsi enim illud (*inuisibilis*) est genitiuus, vt ex Græco patet, tamen ideo dicitur imago Dei inuisibilis, quia etiam ipsa imago est inuisibilis. est enim simillima exemplari, & proinde talis, qualis ipsum. Apocal. 19. *Et nomen habet scriptum, quod nemo nouit, nisi ipse, & nomen eius est Verbum Dei.* Ergo Verbum Dei est quid inuisibile, quandoquidem solus ille, qui est Verbum Dei, nouit quid hoc sit, nec tamen excluduntur Pater, & Spiritus sanctus, qui eandem cum verbo essentiam, & scientiam habent.

ALIUD nomen Deo vero proprium est, **DEVS GLORIAE**, siue etiam **REX GLORIAE**, illud enim Act. 7. *Deus gloria apparuit Patri nostro Abrae*, omnes intelligunt de Deo Israël. At 1. Corinth. 2. de Filio dicitur: *Si cognouissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.* Et illud Psalm. 23. *Attolli-*

Attollite portas principes vestras & eleuamini porta aternales, & introibit Rex gloria, de Messia exponit Iustinus in Dialogo cū Triphone. Hieronymus in c. 2. Zacharie. & Ambrosius lib. 4. de fide cap. 1. itē Augustinus & alij in hunc locū Psalmi.

REX REGVM & DOMINVS DOMINANTIVM tribuitur soli Deo vero. 1. Timoth. 6. *Qui solus est potens Rex regum, & Dominus dominantium.* At de Filio dicitur Apocal. 17. *Agnus vincet illos, quoniam Rex regum est, & Dominus dominorum.* Et cap. 19. *In favore scriptū habet Rex regum, & Dominus dominantium.* Deniq; Deo Patri tribuitur Transyluani lib. 2. c. 5. q. dicatur vnus, verus, solus, magnus, Pater omnium. Nam Deut. 6. dicitur: *Dominus Deus vnus, Dominus vnus est.* Et Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Deuter. 32. *Videte, quod ego sim solus,* videlicet Dominus. Iob 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Malach. 2. *Nonne vnus Pater omnium nostrum?*

At hæc omnia etiam dicuntur de Filio. 1. Cor. 8. *Nobis vnus est Dominus Iesus Christus.* 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus.* Ezech. 1. *Iudæ, solum dominatorem, & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.* Hunc tamen locū Transyluani ita exponunt, ac deprauant, vt illud, *solum dominatorem,* ad Patrem referant, illud autem, *& Dominum nostrum Iesum Christum,* ad Filium. At repugnat ratio lingue Græcæ. Vnus enim articulus est pro duobus nominib. τὸν μόνον θεόν καὶ σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, non possunt autē ad duas personas referri, quæ vno articulo coniunguntur. Tit. 2. *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.*

Transyluani Erasmm sequuti, illud, *magni Dei,* ad Patrem referunt. At hinc quoq; repugnat articulus vnus vtriq; nominū adiunctus, ὁ μὲν ἰσθὺς θεὸς καὶ σωτῆρς. Quare Chrysostramus, Hieronymus, & alij de solo Filio exponunt, quippe qui videbant alium sensum non pati sententiam Græcam. Patres enim non expectamus Patrem venturum, sed Filium: Paulus autē dicit, nos expectare aduentum gloriæ, id est, aduentum gloriosum (est enim Hebraica phrasis) magni Dei: igitur Filius est magnus Deus. Deniq; Isa. 9. *Parvulus natus est nobis, & vocabitur admirabilis Consiliarius, & c. Pater futuræ seculi.* Est ergo Christus Pater omnium nostrum. Vnde Ioan. 14.

Non relinquam vos orphanos. & Matth. 10. ac Ioan. 13. filiolos
Apostolos vocat. Cùm igitur omnia nomina veri Dei Chri-
sto conueniant, est omninò Christus verus Deus.

CAPVT VIII.

Quinta Classis ex attributis.

T R I B U T A Dei præcipua sunt, primò **ÆTERNI-
TAS.** Genes. 21. *Inuocauit ibi nomen Dei aterni.* Et
Rom. 16. *Secundum præceptum aterni Dei.* Et 1. Tim.
6. *Qui solus habet immortalitatem.* Secundo **IMMEN-
SITAS.** *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudi-
nis eius non est finis.* Psalm. 144. *Cælum & terram ego impleo.*
Hierem. 23. **Tertio POTENTIA.** *Qui solus est potens, &c.* 1. Ti-
mor. 6. **Quarto SAPIENTIA.** *Soli sapienti Deo.* Rom. 16. **Quin-
to BONITAS.** *Nemo bonus nisi solus Deus.* Luc. 18. **Deniq; sexto
MAIESTAS,** digna summo cultu. Deut. 6. & Matth. 4. *Dominum
Deum tuum adorabis, & illi soli serues.* Et ferè hæc omnia
Ministri Transyluani tribuunt soli Patri lib. 2. cap. 5. Si igitur
hæc Filio conuenire ostenderimus, probatum erit cum ve-
rum Deum, & vnum cum Patre esse.

Igitur **ÆTERNITAS** Filio tribuitur Prou. 8. *Ab æterno ordi-
nata sum.* Hic enim sapientia loquitur, nõ autem sapientia
essentialis, quæ est omninò idem cum essentia Dei; nam illa
non gignitur. hæc autem dicit: *Ante oēs colles ego parturie-
bar.* Nec est sapietia creata, q̄ hic loquitur; nam nihil creatū
est ab æterno. Et præterea hæc sapientia distinguit se à creatu-
ris, dicens: *Dominus possedit me ab initio antequam quidquam
faceret à principio.* Ergo necessariò est sapietia genita, id est,
Filius, de qua 1. Cor. 1. *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.*

Ad hunc locū responderet Franciscus DAVID disput. Albana
2. & BLANDRATA disput. 6. & Ministri Hungarici lib. 2. c. 10.
librum Prouerborū non esse Canonicum; at hæc est nimis
crassa ignorantia. Nam de hoc libro nunq̄ fuit dubitatum,
nec à Iudæis, nec à Christianis, vt patet ex prologo Galeato
Hieronymi; sed decepti sunt aduersarij ex eo q̄ Sapientia &
Ecclesiasticus non recipiuntur à Iudæis, nec à Lutheranis:
Existimarunt enim eandem esse rationem huius libri, & illo-
rum, cùm oēs ferè idem argumentum tractent, & eidem Salo-
moni tribui soleant.

Præ-

*Sapientia genita
creata
genita*

Præter hunc locum habemus alium Michææ 5. Et ex Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur Dux, qui regat populum meum Israël: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Quem locum de Christo intellexerunt etiam Scribæ Iudæorum. Matth. 2.

Respondet FRANCISCUS DAVID disputat. 3. dies æternitatis vocari primos illos sex dies mundi, propter continuationem successionem. tunc autem dici egressum Christum, quia facta est promissio de Christo ad Adam. At Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, & omnes alij interpretes hunc locum exponunt de æterna Christi generatione; Ipse enim Vatablus, cui multum tribuere videntur aduersarij. Perreca sine causa dicunt, dies æternitatis vocari primos illos dies propter successionem. Id enim nec auctoritate, nec exemplo, nec ratione vlla ostendere possunt. Item figurabilis verbis, Ex te egredietur Dux, significatur vera natura non autem promissio aliqua; ita etiam in illis, Et egressus eius ab initio, à diebus æternitatis, debet significari veritatis. idem enim est vocabulum utrobique tam in Latino, quàm Hebraico.

Alius locus est Ioan. i. In principio erat Verbum. Quod enim, In principio erat Verbum, nisi Verbum non coepit esse sed fuit semper?

RESPONDENT Transyluani lib. 2. cap. ii. illud in principio, non significare initium creationis rerum, sed incarnationis, quæ facta est per Christum. Itaque sensum huius loci esse volunt, In principio renouationis; Ecclesiæ Verbum, id est, Christus homo, erat quidem in mundo, quia iam natus ex MARIA, sed erat apud Deum, quia erat occultus hominibus, & soli Deo notus, donec à Ioanne manifestatus est. At repugnant huic explicationi verba sequentia, Omnia per ipsum facta sunt. Et illa, Et mundus per ipsum factus est. Sed de hoc loco supra disputatum est.

Alius locus est Ioan. 8. vbi Dominus ait: Antequam Abraham fieret, ego sum. Qui locus non valet contra Arianos, sed contra Samosatenos, & Transyluanos, qui volunt Christum non fuisse ante Mariam. Vnde respondet FRANCISCUS DAVID disputat. 4. Christum fuisse ante Abraham, sed in typo & figura, & variis promissionibus Dei de ipso mittendo. At hoc modo

do Christus non respondet ad rem; nam Iudæi dixerant: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraam vidistis?* Respondit Dominus: *Antequam Abraam fieret, ego sum*, id est, vidi Abraam, quia antequam ille nasceretur, ego eram. At certe si in figuris latebat, non eum vidit.

Præter hæc loca, sunt alia quædam, ad quæ nihil respondent. Vnus est Ioan. 17. *Clarifica me tu Pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te.* Solet autem Scriptura describere æternitatem per illud, antequam mundus fieret, siue ante mundi constitutionem, ut patet Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem*, & Ioan. 17. *Dilexisti me ante mundi constitutionem.* Et 1. Petr. 1. *Præcogniti ante mundi constitutionem.* Alius est Hebr. 7. *Neque initium dierum, neque finem vitæ habes.* Alius est Heb. 13. *Iesus Christus heri, & hodie, & in secula*, id est, semper fuit, semper est, & semper erit, quod in Apocal. cap. 1. 4. & 11. sæpissimè repetitur, qui erat, qui est, & qui vêturus est. Deniq; 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus, & Vita æterna.* Certè si Christus vita æterna est, non potest non fuisse, arque esse etiam ipse æternus, ac proinde Deus verus.

IMMENSITAS tribuitur Filio Dei. Baruch. 3. *Magnus est, & non habens finem, excelsus, & immensus.* Et paulò post: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur aliis ad eum.* Et paulò post: *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Ex hoc loco AVGVSTINVS lib. 3. contra Maximin. cap. vlt. probat Filium esse immensum. Nec obstat quòd videatur Propheta loqui de loco magno Dei, non de ipso Deo, quia præcedit: *O Israhel, quàm magna est domus Dei, & quàm ingens locus possessionis eius.* Et statim sequitur: *Magnus est, & non habet finem.* Nam, ut notat THEODORETVS in commentario, non loquitur de loco materiali, sed loco spiritali Sanctorum, qui est ipse idem Deus; nec de finita aliqua possessione, sed de infiniti boni possessione, quæ ipse Deus est. alioqui falsum esset, Dei possessionem immensam esse, & finem nullum habere.

Alius locus est Ioan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.* Si Christus (scilicet enim vocat Filium hominis) in cælo erat, quando loquebatur in terris, igitur simul in cælo, & in terra erat: non autem

corpore tunc erat in cœlo, cum se diceret ascensurum in celum, igitur alia in Christo natura erat, præter humanam illam, quæ cernebatur oculis mortalium, videlicet diuina, quæ immensa est, & cœlum simul, ac terram replet.

Alius locus est Matth. 18. *Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quis non dicit colligat immensitatem? nam in cœlo, & in terra, & in omnibus prouinciis ac regionibus simul necesse est esse eum qui præsens adsit, vbicumque sunt aliqui congregati in nomine Christi.

POTENTIA, seu potius OMNIPOTENTIA, tribuitur Filio Dei in Apocalypsi sæpissimè cap. 1. *Ego sum a & b, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui erat, qui est, & qui venturus est omnipotens.* Cap. 4. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.* Cap. 11. *Gratias tibi agimus Domine Deus omnipotens, qui es, qui eras, & qui venturus es.*

Sed obiiciunt Ariani illud Ioann. 5. *Non potest Filius facere quidquam nisi quod viderit Patrem facientem.* Respondet cum Nazianzeno orat. 4. de Theologia, & Ambrosio libro 4. de fide, cap. 3. solum his verbis significari potentiam Filij esse à Patre, & eandem cum potentia Patris non enim dictum est, non potest Filius facere quidquam nisi si Pater iubeat, aut iuuet, sed nisi viderit Patrem facientem. Idcirco subiungit continuò, *quacumque Pater facit, hæc et Filius similiter facit.* Itaque vterque eadem omnia facit, sed Filius Patrem videre facientem, siue à Patre discere dicitur, quia scientia Filij à Patre est, non tamen per doctrinam, sed per generationem. Nam idem est Deo scire, & esse: proinde idem est filio Dei accipere sapientiam, & accipere essentiam.

TRANSYLVANI obiiciunt illud Matth. ultimo: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Inde enim sequi videtur, vt non ab æterno, nec ex natura, sed dono gratia, & ex tempore Christus omnipotentiam quandam habeat. Respondet, ea dici de Christo, quæ homo erat, non quæ Deus. Cum enim ipse idem & Deus & homo sit, quæ Deus omnipotentiam ab æterno, & ex natura sua habet: quæ homo, summam potentiam à Deo ex tempore, & dono gratia accipit.

*Cap. Bellarmine
facit valem
in cælo & in terra
maximè*

accepit. Vel, si maus de Christo homine, non quâ homo est, sed absolutè loqui; accepit homo Christus omnipotentiam extempore, sed dono gratiæ increatæ, videlicet hypostaticæ vnionis. & propterea non post resurrectionem primum, sed ab ipsa conceptione sua ille homo Christus omnipotens, & Deus fuit. Quod enim ait Matth. 28. post resurrectionem *data est mihi omnis potestas*. Dixerat ante passionem Ioann. cap. 13. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus*.

SAPIENTIA tribuitur Filio ad eò frequenter, vt à Theologis sapientia vocetur appropriatum eius. 1. Corinth. 1. *Christum Dei sapientiam*. Coloss. 2. *In Christo sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei*. Ioann. vlt. *Domine tu omnia nosti*.

Sed occurrunt Ariani cum eo loco Matth. 24. *De die illo nemo scit, neq; Angeli, neq; filius, nisi solus Pater*. RESPONDEO, hæc dici de Christo, quâ homo erat, vt docent Patres. Ambrosius in cap. 17. Luc. Cyrillus lib. 9. thesauri, cap. 4. & alij. Quare hic locus nihil Arianis fauet. Quomodo autem Christus homo dicatur non sciuisse diem illum, exponemus in quæstione de scientia animæ Christi.

DICES, hoc loco solus Pater dicitur scire, ergo excluditur Filius etiam vt Deus. RESPONDEO cum Augustino libro 3. in Maxim. cap. 13. particulam, *solus*, non excludere eas personas quæ sunt eiusdem naturæ cum Patre, sed res creatas: nisi sermo sit de actione, quæ conueniat Patri ratione personæ, non ratione essentiæ. quoniam igitur scientia conuenit Patri, quâ Deus est, non quâ Pater est: propterea non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, cum solus Pater dicitur aliquid scire.

Instant Transyluani; Nam Roman. 16. cum dicitur: *Soli sapienti Deo honor & gloria per Iesum Christum*, illud; *soli sapienti*, de Patre tantum dici videtur. nam distinguitur eo loco Pater apertissimè à Filio, cum addatur per Iesum Christum. Respondet AVGVSTINVS libro 3. contra Maximin. cap. 13. *Soli sapienti*, de tota Trinitate dici, cui per Christum defertur honor. Nam Christus Deus & homo cum sit, vt Deus honorem recipit cum Patre & Spiritu sancto, vt homo illum defert. Detulit autem cum prædicauit in

mundo Trinitatem, & iussit baptizari in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti omnes gentes.

BONITAS tribuitur Filio. Sap. 7. *Omnius mobilis mobilior est sapientia, attingit autem ubiq; propter suam munditiam, Sapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis omnipotentis sincera, & nihil inquinatum in eis incurrit. Candor est enim lucis æterna, & speculum sine macula maiestatis Dei, & imago bonitatis illius, & cum sit verus omnia potest, &c.* Item Matth. 20. dicit Christus; *An hominum tuus nequam est, quia ego bonus sum?*

Quomodo ergo (inquiunt Ariani & Transylvani) Dominus Luc. 18. ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus.* **RESPONDEO** cum Basilio libro 4. in Eusebio, Ambrosio lib. 2. de fide, capite primo. Hieronymo & Cyrillo in cap. 19. Matth. Christum respondisse ad preteritum illius, qui dixerat, Magister bone quid faciendo. Ille enim non putabat Christum esse Deum, sed unum de Rabbinis.

MAIESTAS adorando tribuitur Christo Hebr. 1. *Adorarent eum omnes Angeli eius.* Vbi notandum, hæc verba assignari à Paulo ex Psal. 95. vbi agitur de adoratione latræ Dei propria. nam præcessit: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.* Et statim, *Adorate eum omnes Angeli eius.* Vbi opponitur idola latræ cultui Dei.

Præterea Christus habet templum, quod est propria latræ signum. Malach. 3. *Tunc Veniet ad templum sanctum suum dominator, quem vos queritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.* Item, inuocatio absentis apud aduersarios est adoratio latræ. At Christus inuocatur: nam Ioan. 14. ait ipse: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam, in quem locum* **AVGVSTINVS** tractat. 73. in Ioannem: *Sic ergo, inquit, perrexit ad Patrem, & non desereret indigentes, sed exaudiret petentes.* Et **CYRILLVS** lib. 9. in Ioannem cap. 42. *Liquidò, inquit, hic se Deum verum esse ostendit. Suscipitur enim orationes suorum se dicit, omniaq; eis concessurum, qua petant.* Item Stephanus Actor. 7. *Domine Ephi* inquit, *accipe Spiritum meum.* Et Actor. 9. dicit Ananias Christo: *Hic habet potestatem alligandi omnes, qui inuocant nomen*

nomen tuum. Er Paulus 2. Corinth. 12. *Ter Dominum roga-
us, & dixit mihi, sufficit tibi gratia mea.* Quo loco Domi-
num appellari Christum, patet ex sequentibus: *Libenter igi-
tur, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, & inhabitet in
me Virtus Christi,* & 1. Cor. 1. ac in omnibus ferè epistolis ita
Paulus salutat Christianos: *Gratia vobis, & pax à Deo Patre
nostro, & Domino Iesu Christo.* Vbi precatur fidelibus à Deo
Patre, & à Deo Filio simul, gratiam & pacem.

Sed quia aduersarij eludunt hæc loca propter ambigui-
tatem textus Græci, vbi illud, *& Domino Iesu Christo,* posset
legi, & Domini Iesu Christi, hoc modo, Gratia vobis, & pax
à Deo, qui est Pater noster, & qui etiam est Pater Domini Ie-
su Christi: ideo notandus est locus in epist. 2. Ioannis, vbi ha-
betur clarissimè, *εἰρήνη παρὰ θεοῦ, καὶ παρὰ χριστοῦ Ἰησοῦ
ἡγουμένου, Pax à Deo, & à Domino Iesu Christo,* ex quo loco
exponenda sunt loca Pauli obscuriora.

Denique omnes ferè Prophetæ prædixerunt, post aduen-
tum Messiæ exterminandam idololatriam; Ecclesia autem
semper in toto orbe terrarum Christum coluit templis, a-
ris, inuocationibus, festis diebus. ergo vel Christus est verus
Deus dignus latriæ cultu, vel omnes Prophetæ decepti sunt.
Nam si Christus non est verus Deus, nunquam fuit tam in-
signe idolum in mundo, nec tam floruit idololatria, quàm
post Christi aduentum; & tamen clamat Spiritus sanctus
Ila. 2. *Eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus
conterentur.* Zachar. 13. *In die illa erit fons patens domus
Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccato-
ris, & menstruata, & erit in die illa dicit Dominus exerci-
tuum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memora-
buntur ultra.* Vide etiam Ilaia 31. Ezech. 6. & 30. Osea 10. &
Mich. 1.

Respondent ad hoc de adoratione Transyluani libro 2.
cap. 4. & Franciscus David disputat. 3. & Blandrata disputat.
4. & 6. Christum esse adorandum, tum quia Deus Pater id
iussit, tum quia in se habet adorandam diuinitatem. A T
C O N T R A. Nam si Christus non est verus Deus, non potuit
Deus Pater id iubere, quin ipse sibi contradiceret. nam Deu-
ter. 6. iussit scribi; *Dominum Deum tuum adorabis, & illi
soli*

soli seruiet. Et Isaiæ 42. Gloriam meam alteri non dabo, quo modo ergo iuberet, vt creaturæ seruiremus, & gloriam cum creatura communicaremus? Item, si Christus est Deus sed non summus & altissimus, ergo non debetur ei cultus trinitatis, qui soli altissimo conuenit. Quod autem in Christo Deus habitat, non sufficit, vt ille possit adorari, alioquin totus mundus posset adorari, & præcipuè sancti Angeli, & homines, in quibus singulariter Deus habitat.

Propter hæc argumenta Franciscus David, etsi antea sepe docuerat Christum esse Deum, & adorandum, non quodam vt altissimum, sed vt Filium altissimi, tamen postea mutauit sententiam, ac docuit Christum non esse uocandum Deum, nec esse adorandum, nec inuocandum: & respondit ad omnia loca, quæ nos supra citauimus pro inuocatione Christi, vt patet ex libro eius contra Faustum. Sed non ob opus, vt tempus conteramus in eius refutatione; nam argumenta eius, aut sunt metæ nugæ, aut si vim habent, efficiunt aliquid contra Blandratam, qui uult Christum non esse Deum, & tamen esse adorandum & inuocandum, contra nos autem nihil efficiunt: nam ea sunt præcipua argumenta. Si Christus est adorandus cultu diuino, & inuocandus ut Deus, ergo cum Papistis dicendum erit, Christum esse unum Deum cum Patre, & oportebit restituere Trinitatem, quam hæctenus impugnauimus. Item, si Christus non est uerus Deus, & tamen inuocari potest, ergo etiam Spiritus sanctus, immò & MARIA, & Angeli, & Sancti ceteri inuocari poterunt. quorum igitur hæctenus Papistas accusamus idololatriæ, quia Sanctos inuocabant?

Hæc argumenta demonstrationes sunt certissimæ contra Blandratam, & Faustum, & ceteros Antitrinitarios, qui tamen, vt manifestè conuincuntur à Francisco David, & eius sectatoribus, quòd secum ipsi, & cum ratione clarissima pugnent: Ita contra conuincunt ipsi Franciscum David, & eius socios, quòd incredibili temeritate Scripturarum testimonia peruertant.

Liber autem loco exempli proponere responsiones Francisci DAVIDIS ad illud testimonium Actor. 7. Lapidabant Stephanum inuocantem Es dicentem, Domine Iesu, accipe Spiritum meum. PRIMUM respondit Franciscus David

illud esse exemplum, seu factum Stephani, nō testimonium Scripturæ. At exemplum est hominis, qui teste Scriptura, erat plenus fide & Spiritu sancto. Actorum 6. & 7. SECUNDO respondit, illud, *Domine Iesu*, esse inuocationem Patris; vult enim, vocem, Iesu, esse genitiui casus, vt sit sensus; Tu Pater, qui es Dominus Filij tui Iesu, accipe Spiritum meum.

At nunquam legimus alibi, *Domine Iesu*, in eo sensu, ita vt, Iesu, sit genitiui casus; Legimus autem Apocalypsis vltimo in casu vocandi, *ὦ Ἰησοῦ χριστέ Ἰησοῦ*, etiam veni Domine Iesu. Præterea Actor. 7. Stephanus viderat Iesum stantem à dextris Dei, quando ait, *Domine Iesu, accipe Spiritum meum*, igitur ipsum Iesum inuocauit. Respondet Franciscus David, illa verba Stephani: *Ecce video cælos apertos*, posse facere hunc sensum. Ego tam certò credo Iesum resurrexisse, & esse nunc in cælo, ac si nunc aperto cælo ipsum Iesum viderem. At Lucas dicit: *Intendens in cælum, vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei*, igitur verè vidit, & non solum ita credidit, ac si vidisset. Respondit TERTIO, illa verba, *Domine Iesu*, dirigi ad Patrem, quia etiam Pater vocari potest Dominus Iesus, cum sit proprium Patris dominari, & saluare. At quæ est hæc temeritas nomen proprium Filij tribuere Patri? Nonne hoc est confundere Patrem cum Filio more Sabellij?

CAPVT IX.

Sexta Classis ex operibus.

VINQVE sunt opera Dei solius, Creatio, Conseruatio, Saluatio, Præcognitio occultorum, Patratio miraculorum.

PRIMUM opus Dei proprium est CREATIONIS, Ista 44. *Ego sum Dominus extendens cælos solus, stabilis terram, & nullus mecum.* Iob. 9. *Qui extendit cælos solus.* Vnde per hoc opus Deus vult distingui à non veris Diis, Psal. 95. *Dij Gentium damonia, Dominus autem cælos fecit,* Hier. 10. *Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de sub cælo.* Si ergo probemus, Christum fecisse

g 4 cælum

cœlum & terram, probatum erit, ipsum esse vnum verum Deum cum Patre. Habemus autem loca multa supra exposita, nimirum Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ibidem *Et mundus per ipsum factus est.* Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Hebr. 1. *Et tu Domine in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.*

His addamus illud Prouerb. 8. *Quando appendebat fundamenta terra, quando certa lege & gyro & allabat abyssus, quando æthera firmabat sursum, &c. Cum eo eram cuncta componens.* Qui locus nõ potest intelligi de Sapientia essentiali, vt supra docuimus, quia illa non gignitur: hæc autem dicitur *Ante omnes colles ego parturisebar:* nec de Sapientia creata, quia illa non fuit ante mundum. Nec potest dici, librum nõ esse canonicum, vt Translyuani dicunt, quia de hoc libro nec Iudæi, nec Christiani vnquam dubitauerunt. Item Ioan. 4. *Quæcunq; Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Sed Pater creat quotidie animas hominum, qui nascuntur, & creauit quondam cœlum & terram: Igitur etiam Filius creat eas animas, & creauit olim vniuersum mundum.

Ad hoc argumentum diuersimodè respondent Samosateni & Ariani. SAMOSATENI noui negant Christum esse Creatorem, cum non fuerit ante Virginem Matrem: & qui respondeant ad loca allegata, supra retulimus, & refutauimus. VNUM addo contra illos. Si Christus non creauit cœlum & terram, aut non esse Deum, aut debere exterminari de mundo. Nam Hier. 10. dicitur: *Dij qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra & de cœlo.* At Samosateni non negant Christum esse Deum, nec volunt eum exterminandum esse, ergo admittere debent, eum esse Creatorem.

ARIANI veteres apud Augustinum lib. 1. contra Maximinum, & in sermone Arianorum, & Valentinus GENTILIS Arianismi renouator prothesi 24. respondent, solum Patrem esse principalem auctorem cœli & terræ, Filium autem ministrum fuisse Patris in creatione. TRANSLYVANI quoque lib. 2. cap. 6. dicunt, Christum non esse Deum verum, nec quidquam egisse in mundi creatione, tamen, si deberet ei concedi aliquid, non posse plus concedi, quam vt instrumentum fuerit Patris.

Argumeta

*Christus Creator
cœli & terræ*

Argumentum præcipuum ipsorum, quo etiam vtuntur Transyluani, est, quia in Scriptura semper dicitur, Pater per Filium fecisse, & Patri tribuitur præpositio, Ex, Filio præpositio, PER, I. Cor. 8. *Vnus Deus Pater, ex quo omnia. Vnus Dominus IESVS Christus, per quem omnia.* Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Heb. 1. *Per quem fecit & secula.* Col. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Addunt etiam Transyluani loco notato Concilium SYRMIESE, quod tanquam Orthodoxum ab Hilario recipitur, & explicatur in libro de Synodis. nam can. 3. & rursus canone postremo Concilium illud asserit, Filium Dei Patri ministrasse in creatione mundi. Item addunt testimonia Irenæi lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 13. Tertulliani lib. de Trinit. Eusebij lib. 1. hist. cap. 1. & 2. & Lutheri, quem Dei nuncium vocant, in 1. cap. Genes. vbi Christum instrumentum Dei vocat.

Demonstrandum igitur nobis est, Filium Deum non vt instrumentum, sed vt principalem causam creasse mundum. Ac PRIMVM id patet ex illo Hebræor. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.* Nam quod hoc nõ intelligatur ministerialiter, probo ex eo, quod hoc idem dicit Dauid de Deo Israël, quem aduersarij volunt esse Patrem, & quem certum est non fuisse instrumentum creationis. Præterea Paulus in isto capite confert Christum cum Angelis, & dicit hoc interesse, quod Angeli sint ministri, Christus non sit minister; sic enim ait: *Cui dixit aliquando Angelorum; Sede à dextris meis? nõne sunt omnes ministratores spiritus in ministerium missi?*

SECUNDO, probo ex Isaia cap. 48. nam is qui dicit: *Ecce nunc Dominus misit me, & Spiritus eius,* quem esse Filium ostendimus supra in prima Classe argumentorum; iste idem dicit: *Propter me faciam, vt non blasphemem, & gloriam meam alteri non dabo.* At qui operatur propter se, certè non est instrumentum.

TERTIO, ex Apocal. 1. vbi Filius vocatur *α & ω, principium & finis,* & Dominus omnipotens. Nam si est principium & finis, vt sunt in alphabeto *α & ω,* certè est principium primum, & vltimus finis omnium rerum; proinde non est instrumentum; neutrum enim horum instrumento conuenit.

uenit. Item, si est omnipotens, potest, vt auctor principalis mundum creare, non ergo debuit alteri ministrare.

QUARTO, ratione demonstratiua per resolutionem: Pater creat per Filium, vel Pater solum iubet, & Filius solum facit; vel vterq; facit, sed Pater vt causa prima, Filius vt secunda; vel vterq; totum, vt causa primaria, sed Pater suauoluntate, Filius à Patre iussus: non enim facile est assignare alium modum, quo potuerit Filius concurrere cum Patre ad creationem, & tamen non æquè principaliter, ac Pater: sed nulluseorum modorum cum veritate consentit, vt ex his, quæ mox dicemus, planum fiet, igitur Filius creator eorum æquè principalis, ac Pater.

ARIANI quidem aiebant: Patrem per se nihil fecisse, sed Filium omnia fecisse iussu Patris, eò quòd creaturæ non sint capaces immediatè actionis diuinæ; & quia indignum est, summam illam Virtutem ad ista minima descendere, vt CIRRILLVS refert lib. 5. thesauri, cap. 3.

At contrà. Nam Prouer. 8. legimus etiam Patrem fecisse. *Quàdo preparabat cælos aderam. Et Ioan. 5. Quæcumq; Pater facit, hæc & Filius similiter facit. Item: Pater meus operatur, & ego operor. Et de minimis, Matth. 10. Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro.* Præterea nusquam legimus Patrem imperasse Filio: item legimus, Filium imperando fecisse. Baruch. 3. de illo, qui in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, dicitur: *Qui emittit lumen, & vadit, vocat illud, & obedit ei cum tremore, stella autem dederunt lumen in custodiis suis, vocata sunt, & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei in iucunditate, qui fecit illas. Et Lucæ 8. Quis patas est hic, quia imperat ventis, & mari, & obediunt ei?*

Nec ratio Arianorum valet. nam vt benè eam refellunt Athanasius serm. 3. contra Arianos, & Cyrillus lib. 1. thesauri, cap. 2. & 3. *aut Filius est Deus, aut creatura.* Si Deus, non ergo potuit, ipsorum opinione, creare immediatè; si creatura, ergo non potuit creari à Patre immediatè, nisi forte velint Filium esse quid medium inter Deum & creaturam; quòd sanè esse non potest. Nam vel est productus ex nihilo, vel ex re creata, vel ex ipsa Dei substantia. Si primum aut secundum, ergo est creatura. Si tertium, ergo est Deus. non ergo datur medium. habemus igitur, tam Patrem, quam Filium, vt ipsa

ipsa operatum esse in creatione mundi. Ac per hoc refutaui-
mus primū illum modum, quem in argumēto posueramus.

Rursum, non potest illud dici, quod vterq; fecerit, sed Pa-
ter maiorem, Filius minorem partem; nam id pugnat cum
Scriptura. Prouer. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Et Ioan.
1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Ioan. 5. *Quaecunq; Pater fa-
cit, hac similiter & Filius facit, ergo vterque facit totum.*
Rursum, non potest illud dici, quod vterque totum fecerit, sed
Pater sit agens principale, & Filius sit instrumentum. Nam
vel habet Filius vim creandi in se, quomodo Sol habet vim
illuminandi, licet sit Dei instrumentum; vel non habet, sed
est similis vmbrae Perri, aut cingulo Pauli, respectu miracu-
lorum quæ per ea fiebat. Si secundum, ergo Filius Dei nihil
habet præ aliis creaturis.

Et præterea quid est, quod ait Paulus 1. Cor. 1. *Christum
esse Dei virtutem?* Et Hebr. 1. *Qui portat omnia verbo virtu-
tis sue?* Habet ergo in se virtutem faciendi quæ facit. At vir-
tus creandi est virtus infinita; nec potest esse in instrumento,
sed solū in summo & infinito artifice. Quare omnes Patres
numerant Basilidem, & alios quosdam inter hæreticos, quia
dicebant mundum creatum per Angelos. Vide Irenæum lib.
1. cap. 22. Athanasium in serm. 3. contra Arianos. Augustinum
lib. 12. ciuitat. Dei, cap. 24 & 25. Cyrillum 2. in Iulianum,
& Damascenum lib. 2. cap. 3. Est ergo Filius principalis Cre-
ator.

DICES, habet virtutem creandi, non tamen est principalis,
quia Pater suo arbitratu agit, Filius alieno. CONTRA. nam
Ioan. 5. *Sicut Pater quos vult & uiuificat, ita & Filius quos vult
& uiuificat.* Item Spiritus sanctus liberè & sua volūate agit,
1. Cor. 12. *Diuidit omnibus prout vult:* At Spiritus sanctus non
est maior Filio, imò secundum aduersarios est minor: igitur
& Filius liberè agit, & prout vult. Denique si Filius habet
virtutem creandi, vel eandem numero quam Pater habet,
vel diuersam. Si eandem, ergo sunt vnus Creator, & vnum est
opus, vna voluntas, vna essentia vtriusque. Si diuersam, ergo
falsum est illud 1. Reg. 2. *Non est fortis sicut Deus noster.* Et
illud Exod. 15. *Quis similis tui in fortibus Domine?* Nam in-
uenitur alius æque fortis, nimirum Christus.

Ad ARGUMENTVM de præpositione, Ex, & Per, Respondeo,
præpo-

præpositionem, *Ex*, sæpius tribui Patri; *Per*, Filio; *In*, Spiritui sancto, non quia vna persona sit instrumentum alterius, sed ad denotandas eorū proprietates. Nam, vt docet *BASILIUS* libro de Spiritu sancto, cap. 4. Patri tribuitur, *Ex*, ad denotandum, quod ipse sit principium sine principio. *Ex* enim est nota causæ efficientis, *PER*, tribuitur Filio, quia *PER*, est æquum causæ mediæ, & Filius est principium de principio habet enim à Patre, vt sit principium. Vnde dicitur Filius à Patre facere: *Cum Venerit*, inquit, *Spiritus*, quem mittam vobis à Patre. Quamquam posset etiam dici, particulam *PER*, tribui Filio, quia sapientia est appropriatum Filij, & Deus per sapientiam & artem suam omnia creauit, vt *DAMASCENVS* lib. I. cap. 9 docet. Denique, *IN*, significat continentiam, & tribuitur Spiritui sancto, qui est nexus Patris & Filij, Tamen ne hæc diuersitas præpositionum fidei obesseret, prouidit Deus dupliciter.

PRIMO, indicando hæc omnia conuenire eidem Deo. Nam dicitur *ROM. II. O altitudo diuitiarum, scientia & sapientia Dei, &c. Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Nam hæc omnia dicuntur de vno atq; eodem Deo patet ex eo, quod præcedit: *Scientia Dei, iudicia eius, sensus eius, &c.* Et ex eo quod sequitur: *Ipsi gloria in seculum.* Vel ergo dicuntur de solo Patre, & tunc patet, *PER*, non significare ministerium; quia tribuitur Patri, quem constat, nullum esse ministrum: Vel de solo Filio, aut solo Spiritu sancto, & tunc Filius & Spiritus sanctus non sunt ministri, quia tribuitur eis, *Ex*, quæ conuenit principali auctori, vt ipsi quoque fatentur; Vel dicuntur de omnibus simul, & tunc omnes simul sunt vnus Deus. Ita monent *Ambrosius* lib. 4. de fide, cap. 6. *Basilius* de Spiritu sancto, cap. 5. & *Augustinus* lib. 2. de Trinitate, cap. 6.

SECUNDO, prouidit miscendo has præpositiones; nam interdum, *PER*, tribuitur Patri, *I. Corinth. I. Fidelis Deus, per quem Vocati estis in societatem Filij eius.* *Galat. 4. Quod si Filius, & hæres per Deum.* Interdum *Ex*, & *DE*, tribuitur Filio, vt *Ioan. I. De plenitudine eius omnes accepimus.* *Coloss. 2. Ex quo totum corpus per iuncturas, &c.* *Ioan. 16. Ille de meo accipiet.* Monet etiam hoc *Ambrosius* & *Basilius* locis notatis.

AD canonem Concilij Syrmienſis, RESPONDEO cum Hilario ibidem, Filium dictum eſſe miniſtrum, non quod proprie ſit inferior, aut ſubiectus, ſed quia eſt à Patre. Miniſtravit enim non vt famulus domino, ſed vt filius patri, inter quos licet non ſit inæqualitas naturæ, aut dignitatis, eſt tamen in Patre auctoritas principij, quæ non eſt in Filio reſpectu Patris. eſt enim Filius à Patre, non contra. Quod aurem hoc non faciat propriam ſeruitutem, patet, quia alioqui omnes filij eſſent ſerui. Adde, quod nescio quantam auctoritatem habeat Concilium hoc Syrmienſe, videtur enim mihi magis toleratum, quàm approbatum. Certè apud GRATIANVM diſt. 16. & 20. vbi Concilia Catholica enumerantur, nulla ſit mentio Syrmienſis.

AD IRENAEVM, Tertullianum, Eusebiũ, & Lutherum idem reſpondeo, quamquam Tertulliani, & Eusebij in dogmatibus parua ſit auctoritas; Lutheri autem nulla, omnes enim maniſeſti hæretici ſunt, ſed Tertullianus & Eusebius doctiſſimi fuerunt; Lutherus plus habet loquacitatis, quàm ſolidæ doctrinæ.

ALTERVM opus Deo proprium, eſt CONSERVATIO totius mundi, quæ eſt quaſi quædam creatio, de quo Act. 17. *In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus.* At hoc idem conuenit Filio, Heb. 1. *Qui portat omnia Verbo Virtutis ſuæ.* Et Col. 1. *Omnia in ipſo conſtant.* hoc eſt (vt exponit rectè Chryſoſt.) omnium ſubſiſtètia pendet à Filio Dei, ita vt ſi ab ipſo conſeruetur, conſiſtat; ſin minus, continuò intereat; igitur verus Deus eſt Filius.

TERTIVM opus, eſt SALVATIO, Iſaia 43. *Ego ſum Dominus, & nõ eſt abſq; me Saluator.* Et cap. 45. *Deus iuſtus & ſaluans non eſt præter me.* Oſea 13. *Ego ſum Dominus Deus, & Saluator non eſt præter me.* At, quid magis cõuenit Chriſto, quàm ſaluare? Matth. 1. *Vocabis nomen eius IESVS, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum.* Nam nomen IESV ישׁו , quod ſalutem ſignificat, ſumptum eſt. Ac ne dicas, cum ſaluare miniſtrando, audi Paulum Heb. 1. *Qui portat omnia Verbo Virtutis ſuæ, per ſemetipſum purgationem peccatorum faciens.* Eſt enim deſit apud Latinos illud, *per ſemetipſum,* eſt tamen in Græco δι' αὐτοῦ , & ibidem confert Chriſtum Paulus

Paulus

Paulus cum Angelis, & illos seruos, Christum Dominum dicit. Item Isa. 35. *Deus ipse*, id est, per se, non per legatos, *veniet, & saluabit nos*. Item Apostoli se Christi ministros, non comministros, dicebant. I. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi*, & in nomine eius baptizabant, reconciliabant, miracula faciebant, &c. ut se ministros Christi demonstrarent.

QUARTVM OPUS, PRAEDICTIO est futurorū, & scrutatio cordiū, Isa. 41. *Annunciate qua futura sunt, & sciemus quia Dñs estis*. 3. Reg. 8. *Tu solus nosti omnia corda filiorum hominū*. Hierem. 17. *Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscat illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes*. At, haec omnia Christo conueniunt, Ioan. 13. *Hoc dico tibi priusquam fiat, ut cum factum fuerit credaris, quia ego sum*. Et I. Pet. 1. *Scrutantes in quod, & quale tempus significationis eius Spiritus Christi, praeannunciens eas, quae in Christo sunt personae, & posteriores glorias*. Ioan. 2. *Ipsse sciebat, quia esset in homine*. Et Apocal. 2. *Et scient omnes Ecclesia, quia ego sum scrutans corda, & probans renes*.

DICES, etiam Prophetas praedixisse futura, & praedictio cordium cogitationes, ut de Elisaeo patet. At contra, notat Paulus ad Hebr. 3. confert Christum cum Mose summo Prophetarum, & dicit Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quo modo nullus Prophetarū loqui auderet. Quis enim vnquam ait: Ego sum scrutans renes & corda, nisi Deus verus & summus? Deniq; si Spiritus Christi illustrauit omnes Prophetas, I. Pet. 1. Quomodo ipse Christus non altior modo, quam Prophetæ, occulta nouit?

QUINTVM OPUS, est PATRATIO miraculorum, Psalm. 74. *Qui facit mirabilia solus*. Et Psalm. 85. *Faciens mirabilia magna solus*. Et Psalm. 135. *Qui facit mirabilia magna solus*. Quod tamen intelligitur, propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli & Prophetæ miracula fecerunt, sed per invocationem Dei, ut hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, ut patet, tum quia impetabat, Marc. 4. *Dixit mari, tace, obmutesce*. Et cap. 4. *Surdus & mutus spiritus, ego precipio tibi, exi ab eo*. Tum quia sola voluntate etiam absens curabat, ut patet de puero Centurionis,

nis, Matth. 8. & de filio Reguli, Ioan. 4. Tum denique, quia ve-
 verus Dominus totius naturæ, concessit etiam aliis potesta-
 tem faciendi miracula, Matth. 10. & ad eius inuocationem
 Apostoli miracula faciebant, vt patet ex illo Act. 3. *In nomine*
Iesv Christi Nazareni surge, & ambula.

CAPVT X.

Septima Classis ex Patribus.

X PATRVM doctrina probanda est veritas Ca-
 tholica. nam etsi aduersarij parum aut nihil tri-
 buant Patribus, tamen Patres, qui ante Concili-
 um Nicænum fuerunt, suos putat, vt Ignatium,
 Iustinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi
 contrarios sibi esse fateantur, tamen testimonia Hilarij,
 Chrysostomi, Ambrosij, Cyrilli, Hieronymi, & Augustini ci-
 tant contra nos, vt ostendant Patres varios fuisse, & sibi ipsos
 contradixisse, coactos euidencia veritatis. ac breuiter conā-
 tur eneruare nostrum argumentum ex consensu Patrum, o-
 mnium ætatum. Nos ergo producemus testes consentientes
 omnium ætatum, & maximè ante Nicænum Concilium.

PRIMÆ ÆTATIS. quæ extenditur vsque ad annum
 centesimum Domini, habemus **Clementem, Ignatium, Dio-**
nyfium, Martialem. Primus prodeat **CLEMENS**, qui lib. 8.
 constit. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium an-
 te omnia, quod est dicere; Filium non esse factum, sed natu-
 raliter & necessariò prodiisse ex Patre. Nam vt docet Basi-
 lius lib. 4. in Eunom. Nihil factum, est immediatum opus
 artificis, quia mediat operatio, & inter Deum & creaturas
 mediat voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediatè
 ponitur creatura: at posito Deo, immediatè ponitur Ver-
 bum eius. Item cap. 17. postquam recitauerat illud, Sanctus,
 Sanctus, Sanctus, subiungit explicans: *Sanctus Deus Pater,*
Sanctus Filius, &c. Et cap. 18. in fine. dicit Deo: *Tibi omnis*
gloria, & honor, & adoratio Patri, Filio, & Spiritui sancto, &
nunc, & semper, & in secula seculorum. Similem locum
 huic profert ex isto Clemente Basilius libro de Spiritu san-
 cto, cap. 29.

Iam

Iam B. DIONYSIVS AREOPAGITA B. Pauli discipulus in lib. de diuin. nom. cap. I. Itaq³, inquit, in omni ferme Theologia tractatione summam Diuinitatem sancte celebrari videmus. Et singularem quidem atq³ vnicam, propter simplicitatem & vnitatem illam impartibilem: Et Trinitatem vero, propter super essentialis fecunditatis in suppositis tribus expressionem. Et infra dicit, hanc summam essentiam in vna suarum personarum post se con carnem humanam assumpsisse. Similia habet cap. 3 de mystica Theologia.

Sanctus MARTIALIS in epist. r. ad Burdegalenses, cap. 2. Nihil, inquit, discretum in Diuinitate Trinitatis sentiamus. Infra: Et hæc Pater, Filius, & Spiritus sanctus in personis diuisa, in Diuinitate vnus Deus indiuisus est. Hanc epistolam multis de causis suspicor non esse illius Martialis, cui dicitur fuisse discipulus Christi; Tamen cuiuscunq³ sit auctor, habet pro aduersariis, sed omnia pro nobis.

Sanctus IGNATIVS Ioannis Apostoli discipulus, & martyr, in epistola ad Philippenses: Non in vnum trinominem, sed in tres incarnatos, sed in tres eiusdem honoris credendum est. Et infra: Si vero, inquit, Deus & homo est, cur non vocas Dominum gloria, qui natura inuariabilis est? Et infra: Illud, inquit, Si Filius Dei es, ignorantie argumentum est. Si enim reuera agnouisses, sciuisset quod ex æquo patris rerum conditor vniuersarum, & facere quod non est. Et tunc quod est. In epistola ad Philadelphenses: Si qui dicunt vnum esse Deum, & confiteatur Christum IESVM, sed eandem nudum esse hominem putet, huiusmodi serpens est, eandem & errorem predicans, in exitium hominum, & est eodem modo inops sensu cognomento Ebion. NOTA, hunc locum propriè pugnare aduersus novos Ebionitas, qui Christum purum hominè faciunt. Quia enim lingua Hebraica Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellauit.

Rursum idem in epistola ad Antiochenos: Abiite, inquit, omnem Gentilem & Iudaicum errorem, et nec matrem deum introducatis Deorum, nec prætenu vnus Dei neges Christum. Moses enim Dei famulus fidelis dicens; Dominus Deus tuus Deus vnus est, & vnum & solū predicans Deum continuo confessus est & Dominum nostrum, dicens; Dominus

pluit super Sodomam & Gomorrhā, à Domino ignem & sulfur. Et infra: Omnis, inquit, qui annunciat unum solum Deum, & tollit Christi Diuinitatem, is est Diabolus, & hostis omnis Iustitiæ. In epistola ad Polycarpum: Exspecta, inquit Christum Filium Dei in tempore, qui omni tempore caret, palpabilem, omnemque contactum refugientem, & potest incorporari. Hæc omnia sunt expresse cōtra Transyluanos, qui Christum temporalem, & nudum hominem faciunt. Sunt etiam cōtra novos Tritheitas, & Arianos, qui Christum etsi æternum esse fateantur, tamen verum Deum esse negant. Ex quibus etiam facile colligi potest, quemadmodum sint intelligenda loca, quæ citant ex Ignatio Valentinus Gentilis & Transyluani lib. 2. cap. 6.

PRIMO proferunt epistolam ad Magnesianos, vbi dicitur: Vnum & solum Verum Deum Patrem suum annunciant. Ergo, inquit hæreticus, solus Pater est verus Deus. **R E S P O N D E O,** illud, Solum, separare Patrem Christi ab iis, qui nō sunt eiusdem substantiæ cum ipso. Est enim sensus, Patrem Christi esse illum Deū, qui est vnus & solus verus Deus. quod idem de Filio dici potest, & de Spiritu sancto. Nam cū vna sit rātum vera Diuinitas; & Pater est ille Deus, qui est vnus, & solus Deus; & Filius est ille Deus, qui est vnus, & solus Deus; & Spiritus S. est ille Deus, qui est vnus, & solus Deus. Deniq; nihil aliud Ignatius dixit, quàm quod antea Christus ipse Patri suo dixerat: Vt cognoscant te solum Verum Deum.

SECUNDO, proferunt epistolā ad Tarsenses, vbi Ignatius dicit, Christum esse Filium Creatoris, nec esse illum, qui est super omnia Deus, sed Filium eius. **R E S P O N D E O,** Christum sic esse Filium Creatoris, vt sit etiam ipse ille idem Creator, vt idem Ignatius dicit epistola ad Philippenses. Ratio huius est, quia Pater gignendo, suam totam essentiam Filio communicauit, ac propterea etiam totam potentiam & sapientiam, qua mundus creatus est. Porro Pater solus dicitur esse super omnia Deus ab IGNATIO, propter principij auctoritatem, non propter naturæ diuersitatē. Alioqui pugnaret cum Paulo Rom. 9. & etiam ipse secum, qui asseruit in epistola ad Philippenses, esse eiusdem honoris Patrem & Filium.

TERTIO, proferunt epistolam ad Philippenses, vbi de Patre exponit illud Deuter. 6. Dominus tuus Dominus vnus est.

est. Et infra, inducit Christum loquentem ad Satanam: *Non
vnum, scio solum, non sum Deo aduersus, confiteor, excellen-
tiam.* RESPONDEO, Ignatium ex loco Deuter. 6. probare
velle, vnum esse Patrem, & non plures Patres: vt etiam in
docet, vnum esse Filium, & non plures. Probat igitur opinio
hoc modo: *Dominus Deus vnus est*, Deut. 6. Ergo vnus est
tantum Deus Pater, nam si essent plures Patres, illi non pos-
sent esse vnus Dominus Deus. Nunc enim Pater & Filius vnus
vnus Deus, quia vnus est ab alio. Porro excellentiam Patris
Filius confitetur ratione principij tantum; vnde statim subiun-
git: *Nous generationis mea auctorem Patrem.* Postea tamen
locus hic intelligi de Christo homine: alloquitur enim Chris-
tus homo diabolum, & tum omnia apertissime quadammodo
enim Christus vt homo verè minor Patre, & Patre Deo
Dominum suum appellare potest, sicut ipse dicit locus
*Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum vestrum
& Deum vestrum.*

QUARTO, proferunt vltima verba epistolæ ad Antiochenos:
Valete Deo & Christo. RESPONDEO, hic distingui
Christum à Deo ratione humanitatis; nam alioqui in huius
epistola Ignatius diabolum vocat eum, qui prætextu vnus
negat Christi Diuinitatem.

VLTIMO, profertur illud ex epistola ad Ephesios: *Medi-
cus autem noster est solus verus Deus ingentus, & inuisibilis,
&c.* RESPONDEO, hunc locum variè legi; nam quatuor
antiquiora exemplaria sic habent: *Medicus autem noster vnus
est solus verus Deus vnigenitus; & inuisibilis omnium
geniti Pater & Genitor.* Alia est lectio apud THEODORUM
in primo dialogo, vbi sic citatur: *Medicus noster est vnus
ex ingenito, &c.* ATHANASIVS in lib. de Synodis Antiochenis
& Seleuciæ celebratis, citat hunc locum hoc modo: *Vnus est
medicus noster corporalis & spiritalis, genitus & ingentus
in homine Deus, &c.* & exponit ingenitum, id est, in creatura.
Tamen etiam prima lectio non pugnat contra sententiam
nostram. Nam posteaquam, dixerat Ignatius: *Medicus autem
noster est solus verus Deus ingentus;* subiunxit: *Habemus
autem etiam medicum Iesum Christum ante secula vnigeni-
tum Verbum.* Ex quo intelligimus, illam exclusivam
cùm dixit Ignatius (*Medicus est solus verus Deus vnigenitus*)

non exclusisse Filium Dei, sed res creatas, quæ non sunt eiusdem essentia cum vero Deo ingenito.

SECUNDÆ AETATIS vsque ad annum CC. habemus quatuor alios Patres, Iustinum, Athenagoram, Irenæum, & Clementem Alexandrinum. IUSTINVS in libro de recta fidei explicatione, initio: *Vnus, inquit, reuera est & inuersitas huius Deus, qui in Patre, Filio, & Spiritu sancto agnoscitur. cum namq; ex substantia sua Pater Filium genuerit, atq; ex eadem Spiritum produxerit iure optimo, quæ vnâ habet eandemq; essentiam, & vnâ, atq; eadem dignantur Diuinitate.* Et infra probat, non esse creaturâ Filium & Spiritum, sed vnum Deum creatorem cum Patre. In apologia ad Senatam: *Porrò Filius eius, inquit, qui solus propriè dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas, & existens, & nascens, quoniam per eum primitus cuncta condidit, & ornauit.* In apologia ad Antoninum, initio: *Profitemur, inquit, nos talium, qui habentur, Deorum esse expertes, & Atheos, sed non verissimi illius Dei Patris iustitia, & castitatis, & virtutum aliarum. Verû hunc ipsum, & qui ab eo venit Filium & Spiritum propheticum colimus, & adoramus cum ratione & veritate venerantes, &c.* Vbi opponit cultum Trinitatis cultui idolorum & falforum Deorum, ac proinde docet, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum esse verum Deum. Ibidem ultra medium vult illa verba Exod. 3. *Ego sum qui sum*, à Christo dicta esse. *Eo autem, inquit, quod Mosè rubo est dictum; Ego sum existens ille Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus Patrû tuorum, significatum est, mortuos quoque illos existare, & ipsius Christi homines esse.*

Idem repetit prolixè in Dialogo cum Triphone, vbi etiâ non procul à fine docet, Patrem & Filium verè esse duos, & tamen vnus essentia. *Virtutem, inquit, eam à Patre nullo pacto disungi, & secerni posse.* Et infra: *Virtutem istam, quâ Deum sermo propheticus vocat, non ita vt Solus lumen nomine tantum numerari, Verum numero quoq; aliud quoddam esse, supra explicui, virtutem hanc dicens de Patre genitam, non per recessionem veluti ab essentia Patris disparitam, prout omnia alia diuisa, & secta non eadem sunt, quæ antea fuerunt quàm scinderentur.*

Ex quibus soluitur obiectio Gentilis ex Iustino. Obiicit enim

enim, quod in Dialogo cum Triphone dicat, Christum esse alium Deum, præter mundi conditorem. At IUSTINVS non hoc ait, sed tantum docet, esse alium, id est, aliam personam, quæ sit, & dicatur Deus, & Dominus, præter Patrem, cui attribuitur mundi creatio. hæc enim sunt verba eius ἕστι καὶ λέγεται Θεὸς καὶ κύριος ἕτερος ὑπὲρ τὸν ποιητὸν τῶν ἁλῶν, vbi illud, ἕτερος, non coniungitur cum, Deus, sed cum verbo ἐστὶ, vt sensus sit, alius præter mundi conditorem & dicitur Deus. Item, ἕστι ὁ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰακώβ, καὶ τῷ Μωσῆϊ ὁφθαί λελεγμένος καὶ γεγεμμένος Θεὸς ἐστὶ ἕστι τὰ πάντα ποιήσαντος Θεῦ, hoc est, hic qui apparuit Abraæ, Isaac, & Iacob, quiq; dictus & scriptus est Deus, est ab eo, qui omnia fecit. Et mox explicans, quæ admodum sit alius, subiungit, αἰδιμῶ λέγω, ἐ γνώμη, numero, non sententia, id est, persona, non essentia.

DICES, Si distinguitur Christus à conditore mundi, non est ipse conditor mundi. RESPONDEO, per conditorem mundi describi Patrem, quia Patri attribui solet potentia creatio. Nam alioqui etiam Filium esse creatorem mundi idem Iustinus apertissime docuit in apologia ad Senatorem

ATHENAGORAS in apologia ad Antoninum: *Filius, inquit, Dei ratio, & Verbum est Patris in forma, & efficacia. Namq; per ipsum facta sunt omnia, quod & unum sunt Patrem & Filium, & quod Filius sit in Patre, & Pater in Filio. Et infra: Primum germen Patris est Filius, non tanquam factum a primordio enim Deus mens æterna existens, habuit in ipso rationem & Verbum. Et infra: Quis igitur non obprobret, si Atheos vocari nos audiat, qui dicimus, Deum Patrem & Filium Deum, & Spiritum sanctum; illorum & in virtute, & in ordine distinctionem demonstrantes. Et infra: Ut equali honore & potestate cognoscamus Deum, & Verbum eius, & Spiritum sanctum.*

S. IRENAEVS lib. 3. cap. 6. *Neq; igitur, inquit, Dominum, neq; Spiritus sanctus, neq; Apostoli eum, qui non esset Deus definitiue & absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus, neq; Dominum appellassent aliquem ex personis suis, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium eum.*

Et infra: Verè igitur cum Pater sit Dominus, & Filius Verè sit Dominus, meritò Spiritus sanctus Domini appellatione signavit eos. Lib. 3. cap. 8. Is quidem, qui omnia fecit cum Verbo suo, iuste dicitur Deus, & Dominus solus: qua autem facta sunt, non tam eiusdem vocabuli percipibilia esse, neq; iuste id vocabulum sumere debere, quod est creatoris. Lib. 3. cap. 12. Annunciauerunt Apostoli, hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum Regem. Et cap. 16. Cum, inquit, declaratum sit manifestè, quoniam neminem alium Deum vocauerunt, vel Dominum nominauerunt, qui Veritatis fuerunt predicatores, & Apostoli libertatis, nisi solum Verum Deum Patrem, & Verbum eius, qui in omnibus principatum habet: manifestè erit ostensum, quòd factorem cæli & terra, & qui locutus sit cum Mose, & legis dispositionem ei dederit, qui conuocauerit Patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminè nosse, &c. Et cap. 20. Exclusa est, inquit, omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat antè Christus. Ostendimus enim, qui a tunc non cepit Filius Dei, existens semper apud Patrem. Lib. 4. cap. 11. Ipse igitur Christus, inquit, cum Patre & inorū est Deus, qui & loquutus est Mose, & qui Patribus manifestatus est.

Sed obiiciunt Gentilis & Transyluani multa ex Irenæo. PRIMO, illud ex lib. I. cap. 2. Ecclesia accepit eam fidem, qua est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum & terram, mare, & omnia, qua in eis sunt: Et in unum IESVM CHRISTVM Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: Et in Spiritum sanctum, &c. Vbi vnus Deus omnipotens & creator dicitur Pater, & huius vnus Dei creatoris Filius dicitur IESVS Christus. Ex quo sequi videtur, Christum non esse vnum Deum creatorem cum Patre.

RESPONDEO, hic vocem, VNVM, tenere se ex parte Dei, non ex parte Patris. Non est enim sensus, quòd vnus Pater, id est, solus Pater sit Deus creator, sed quòd Pater sit ille Deus, qui est vnus & solus creator cæli & terræ; Quod autem non dicatur etiam de Filio, quòd sit ille vnus Deus creator, id factum est, quia Irenæus ibi recitat Symbolum fidei, & Symbolum debet esse breuissimum, & ideo non debet repeti, quæ possunt colligi ex dictis. Poterat autem intelligi, Filium esse etiam illum vnum Deum creatorem, tum vt do-

et Cyrillus in explicatione Symboli Nicæni, quia in Patre Filius intelligitur, tum etiam, quia dictum erat, vnum tantum esse Deum; & tamen fides in Deum dicebatur esse in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum. Vnde Irenæus in locis citatis à nobis, dicit, Christum esse Deum, Dominum creatorem, & sempiternum, & tamen semper unum tantum esse Deum.

SECUNDO, proferunt multa loca ex lib. 2. cap. 3. & lib. 3. cap. 6. 9. 11. 12. 16. 18. & lib. 4. cap. 1. 2. & 37. & lib. 5. vbi repetitissimè Irenæus, Deum Israël creatorem cæli & terre, & Patrem Christi, & quòd Christus seductor fuisset, si Irenæus Deum prædicasset præter Patrem suum, &c. Hinc concludunt, Christum non esse vnum Deum cum Patre, præter & Filius distinguantur, & sint duo, non vnus; & vnus tantum dicatur Deus Israël creator.

RESPONDEO, Irenæum tam sæpe illa repetere præter Valentinum & Marcionem hæresiarchas, qui introducebant alium creatorem & Deum Israël, præter Patrem Christum. Ceterum ex eo, quòd Pater Christi dicitur Creator & Deus Israël, non modò non sequitur, Filium non esse illum tantum Creatorem & Deum Israël, sed potius sequitur esse. Nec sicut homo hominem generat, & Rex Regem, ita Creator Creatorè, & Deus Deum, cum hoc tamen discrimine, quia natura diuina est impartibilis, Deus gignit eundem tantum Deum, sed distinctum tamen in persona, homo gignit hominem eundem tantum in specie.

TERTIO obiiciunt, quòd IRENÆVS exponat de Patre, non de Trinitate, illa verba Deut. 6. *Audi Israël Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Sic enim ait li. 4. cap. 2. *Christus suum Patrem confitetur, quem & lex annunciat, dicens Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est.*

RESPONDEO. Non dicere Irenæum de solo Patre locum debere intelligi, nec nos ita de Trinitate eum intelligere; vt non intelligatur etiam de qualibet persona scilicet. Nec enim Trinitas est, vt somniant aduersarij, à Patre, Filio & Spiritu sancto distincta. Sed quod de qualibet persona dicitur seorsim, dicitur etiã de omnibus simul, & contra, contra proprietas tantum proprietatibus personalibus. CLEMENS Alexandrinus lib. 1. pædagogici, cap. 6. *Sed, inquit, eum Filium, &c.*

Deus esset, nihil didicisse, fuit consentaneum. Neque enim quis Verbo maior fuerit, sed neq; magister, aut doctor est eius, qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum? Lib. 3. cap. vlt. in fine sic ait: *Laudemus Vnum Patrem, & Filium Vnà cum sancto Spiritu, qui Vnus est omnia, in quo omnia, per què omnia, qui est Vnde quaq; bonus, Vnde quaq; pulcer, Vnde quaq; sapiens, Vnde quaq; iustus, cui gloria nunc, & in secula seculorū, Amen.* Denique testatur RUFFINVS in apolog. pro Origene, Clementem hunc in omnibus suis scriptis celebrare vnam gloriam & maiestatem trium personarum.

TERTIAE AETATIS habemus alios sex, ac primum Origenem. ORIGENES Clementis discipulus, habet quidem in suis scriptis apertissimas blasphemias contra Filium Dei, & Spiritum sanctum, vt patet ex Epiphanio in epist. ad Ioannem Hierosolymitanum, & ex Hieronymo in epist. ad Auitum de erroribus Origenis. tamen valdè credibile est, eos insertos ab Arianis postea, vt Ruffin. docet in apol. pro Orig. Nam inueniuntur etiam in scriptis eius sententiæ omnino Catholicæ. & ATHANASIVS in epist. de decretis Nicænæ Synodi, citat Origenem contra Arianos, & addit; Arianos nullum ex veteribus pro suo errore afferre potuisse.

Præterea, magister Origenis Clemens, & discipulus Origenis Gregorius Thaumaturgus rectissimè de Trinitate sentiunt, quomodo igitur probabile est, ipsum tam malè sensisse? ORIGENES igitur lib. 7. in epist. ad Rom. exponens cap. 9. sic ait: *Miror, quomodo quidam legentes, quòd Apostolus dicit, Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, negent. Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non aduertunt, qui hac ita sentiunt, quòd sicut Dominum Iesum Christum non ita Vnum esse Dominum dixit, & ex hoc Deus Pater non esse Dominus dicitur; ita etiam Deum Patrem non ita Vnum Deum esse dixit, & Dei Filium Deum non credatur. Vnus autem & terque est Deus. Item: Qui autem est super omnes, supra se neminem habet: non enim post Patrem Filius, sed de Patre. Item infra: Manifestè ostenditur natura Trinitatis, & substantia*

Una, quæ est super omnia. Hæc Origenes, quæ certè clarissima sunt.

Sanctus GREGORIUS THAUMATURGVS Neocæsariensis Episcopus in confessione fidei, quæ exstat apud Eusebium ex versione Ruffini lib. 7. hist. cap. 25. & apud Gregorium Nissenum orat. in Gregorium Thaumaturgum, de iactis Conciliorum ante V. Synodum, dicit, Verbum Dei esse verum Filium veri Patris, Deum ex Deo, inuisibilem et inuisibili, æternum ex æterno, Et addit: *Trinitas perfecta, non sestate, aternitate, & regno minimè diuiditur.* Item: *Non seruiens quid, neq; factum, neq; additum in Trinitate peritur.*

Sanctus DIONYSIVS ROMANVS Episcopus voluminè edit præclara: de quibus ita Athanasius in epistola de decretis Dionysij Alexandrini. *Porrò, inquit, ex Dionysij Episcopi Romani voluminibus contra eos, qui Filium Dei opus, non naturam asseuerant, scriptis, clare ostenditur, hæresim Christi rebellium Arianorum non iam primùm, sed oùm ab omnibus damnatam fuisse.* Item in epistola de decretis Nicænæ Synodi, vltra medium, idem Athanasius recitat hæc verba Dionysij Episcopi Romani: *Audio quosdam apud vos dicere Verbi magistros, huius sententia professores, qui ex diametro et sic dicam, pugnant cum placitis Sabellij: Ille enim cum blasphemiam dicit, Filium esse Patrè, Patremq; Filium: Iste autem quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam Vnitatem dispartiuunt. Vniti enim necesse est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærent, & versariq; Spiritum sanctum; & sanctam Trinitatem in vnum omnium rerum Deum omnipotentem, & veluti in Verbecem & principem consummari, & coalescere.* *Marronem enim Vaniloqui doctrina sectionem, diuisionemq; Monarchiam in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est præ autem Verorum Christi discipulorum. Illi enim et Trinitatem predicari à sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deus Veteri aut à nouo Testamento induci, nequaquam agnoscent. Ceterum non minus culpaueris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum Dominum opinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem, non formationem aut creationem tribuant. Et infra: Non igitur diuidenda est in tres Deitates admiranda*

bilis & diuina Vnitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas & immensa maiestas. Et infra: Ita & diuina Trinitas, professioq; Monarchia conseruari poterit. Hæc ille, qui ante M. C C C. annos non solum Arianos nondum natos, sed etiam nostri temporis Tritheitas, & Samosatenos condemnauit.

Sanctus DIONYSIVS ALEXANDRINVS Episcopus, cum accusatus fuisset apud Romanum Episcopum Dionysium, quod Filium Dei creaturam dixisset, scripsit apologiam, ex qua quædam citat Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. Multa verò ATHANASIVS in epistola de sententia Dionysij Alexandrini, inter alia hæc ponit: *Iam, inquit, quia splendor est æterna lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est. Et infra: Hoc pacto Vnitatem, qua indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus, & Trinitatem, qua diminui non potest, in Vnitatem consummamus; & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus, Filium vnum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam Patri suo consubstantialem. Et infra: Ostendo, inquit, falsum esse crimen, quod mihi obiciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem; Hæc ille.*

TERTULLIANVS lib. 4. in Marcionem, vltra medium: *Omnia sibi tradita, inquit, à Patre credas, si Creatoris est Christus, cuius omnia, & quia non minori se tradidit omnia Filio Creator, qua per eum condidit. Libro contra Praxeam. Quoniam, inquit, ipsa regula fidei à pluribus Diis seculi ad vnicum & verum Deum transfert, non intelligentes vnicum quidem, sed cum œconomia esse credendum, expauescunt ad œconomiam; numerum & dispositionem Trinitatis, diuisionem presumunt Vnitatis, quando Vnitas ex semetipsa deriuans Trinitatem, non destruat ab illa, sed administratur, &c.*

NOTA, vocari à Tertulliano œconomiam Dei, ordinem & dispositionem trium personarum. Infra, *Ecce, inquit, dico, alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum; malè accepit idiotæ quisque aut peruersus hoc dictum, quasi diuersitatem sonet, & ex diuersitate separationem protendat Patris, & Filij, & Spiritus. Necessitate autè hoc dico, cum eundem Patrem, & Filium, & Spiritum contendunt aduersus*

h s

œcono-

œconomiam Monarchia adulantes, non tamen diuersitatem
 alium Filium à Patre, sed distributione, nec diuisione aliam
 distinctione, quia non sit idem Pater, & Filius, vel modus
 alius ab alio. Et infra: Alium autem quomodo accipere debet
 iam professus sum, persona non substantia nomine, ad distri-
 ctionem non ad diuisionem. Ceterum ubique teneo unam
 substantiam in tribus coherentibus. Et infra: Si una persona
 Dei & Domini in Scripturis inueniretur, merito Christus
 non esset admissus ad nomen Dei ac Domini. Nemo enim
 alius praterquam vnus Deus predicabatur. Et paulò
 itaque, inquit, Deus omnino non dicam, nec Dominus, sed
 postolum sequar, Et si pariter nominandi fuerint Pater & Fi-
 lius, Deum Patrem appellem; & Iesum Christum Dominum
 nominem. Solum autem Christum potero Deum dicere. Idem
 idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus
 per omnia benedictus in æuum omne. Et infra: Et non
 tris, inquit, Deus omnipotens, altissimus, Dominus
 Rex Israël, qui est, hæc dicimus & in Filium competisse,
 in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic eam
 minibus manifestasse, omnia, inquit, Patri meæ sunt, &
 & nomina? Et infra: Qui tres vnus sunt, non vnus, quia
 dictum est, Ego & Pater vnus sumus, ad substantiam
 vnam, non ad numeri singularitatem.

EX HIS explicari possunt loca in contrarium adducta
 Gentili & Transylvanis. PRIMO obiiciunt, ex libro contra
 Hermogenem, non procul ab initio: Nam, inquit, nec Pater
 esse potuit ante Filium, nec index ante delictum. Fuit autem
 tempus cum & delictum, & Filius non fuit, quod inducit
 qui Patrem Dominum faceret.

RESPONDEO, verba ista malè sonare, nec usurpanda
 non tamen apud Tertullianum significare Filium Dei, et
 Deum, non semper fuisse. nam in libro contra Primum
 ait: Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre
 apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deum
 & nunquam separatus à Patre, quia ego & Pater vnus
 sumus. Et folio præcedente dixerat: Ante omnia Deus solus
 solus autem, quia nihil extrinsecus prater illum. Ceterum
 tunc quidem solus, habebat enim secum rationem suam. Et
 ergo Filius, de quo dicit Tertullianus in lib. contra Hermo-

genem, quod non semper fuit, nō est Verbum Dei, sed Filius per adoptionem; id est, quiuis alius sanctus homo, vel Angelus; non enim hīc de Christo agitur, sed de creatura rationis particeps, quæ extrinsecus accessit, & Deum ex tempore Patrem denominauit. Vel si sit Filius ille Verbum Dei, per tempus quo non erat, nō intelligitur verum tempus, sed prioritas quædā originis. Solū enim Tertullianus ibi dicere intendit, Deum non potuisse vocari Patrem, nisi postquam Filium habuit. sed prior explicatio solidior est, & facilior.

SECVNDO, obiiciunt ex libro contra Praxeam: *Dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo.* RESPONDEO, secundum vocat Filium, & Spiritum tertium, propter ordinem originis, non propter gradus diuersos in essentia. Nam libro contra Hermogenem, longè ante medium sic ait: *Diuinitas gradus non habet, & ipse vnica.* Et in libro contra Praxeam sæpissimè repetit, vnā esse substantiam Patris & Filij. Vnde in eodē libro circa principium, cū dixit, *Filium distinguere à Patre, non statu, sed gradu:* Per gradum intelligit ordinem personarum.

TERTIO, obiiciunt illud ex eodem loco: *Pater tota substantia est, Filius verò deriuatio totius, & portio.* RESPONDEO, cū Tertullianus dixerit, Diuinitatem non habere gradus, & euidēs sit, eam esse omnino impartibilem, necessariò hæc verba intelligi debent de sola distinctione personali, quam in toto libro intendit. Vocat autem Filium portionem, & Patrem totam substantiam; quia Pater est fons & principium aliarum personarum, & ea ratione quandam maioritatem habet; & hoc modo seipsum explicat: *Filius, inquit, deriuatio totius & portio, sicut ipse profitetur, quia Pater maior me est. Sic & Pater alius à Filio; dum Filio maior; dum alius qui generat, alius qui generatur; dū alius qui mittit, alius qui mittitur, &c.* & tamen antea, dum loqueretur de substantia, dixerat, Filium non esse alium à Patre.

QUARTO, obiiciunt illud ex eodem libro: *Consequens erit, inquit. Et inuisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine maiestatis, & visibilem verò Filium agnoscamus pro modulo deriuationis.* Vnde ibidem docet, in omnibus apparitionibus Dei in Testamento veteri semper visum fuisse Filium, Patrem autem mansisse inuisibilem.

RESPON-

RESPONDEO, apud Tertullianum Patrem dicit inuisibilem, & Filium visibilem, non quòd natura Filij visibilis sit Patris autem inuisibilis, sed quia Pater, vt Tertullianus & multi alij putant, nunquam apparuit in forma corporea. Filius autem multoties tam in Testamento veteri assumens ad tempus formas visibiles, quàm in nouo assumens carnem. Cùm autem dicit, Filium visibilem pro modulo deriuationis, non loquitur de deriuatione Filij à Patre per æternam generationem, sed de deriuatione ad nos per assumptionem formæ visibilis: id verò ita esse, patet. PRIMO, quia paulò post sic ait TERTULLIANVS: *Dicimus & Filium suo nomine eatenus inuisibilem, qua Sermo, & Spiritus Dei ex substantiæ conditione iam nunc, & quia Deus, & Spiritus Dei. Visibilem autem fuisse ante carnem in qua quo dicit ad Aaron & Mariam, Et si fuerit Propheta uos, in visione cognoscat illi.* SECUNDO, quia paulò post Patre dicit dictum esse illud I. Timot. I. *Regi seculorum mortali, inuisibili soli Deo: De Filio autem contrarium posse, cùm constet eum mortuum & visum, ubi manifestè loquitur de Filio secundum formam humanam.*

Est autem hîc obseruandum, Tertullianum vnde conueniunt arripere occasionem probandi, Patrem nõ esse Filium, contra hæresim Praxeæ. Et quoniam Scripturæ dicunt, Deum esse visum Abrahæ, Iacob, Mosi, Isaïæ: & Christum Deum visum Apostolis: Tertullianus inde facit argumentum, esse in Deo personas, vnã inuisam, alteram visam. Et hoc argumentum melius consistat, omnia loca, ubi dicitur Deus apparuisse, exponit de Filio, & omnia, ubi dicitur Deus posse videri, exponit de Patre. Et quamquam hoc argumentum eius non est ad eò solidum: nam potest dici eadem persona diuina visibilis, & inuisibilis; visibilis in spectata, inuisibilis in essentia & personalitate sua: Tamen hoc eius argumento colligimus, mentem eius non fuisse negare Christi diuinitatem, sed asserere eius propriam personalitatem.

QUINTO, obiiciunt ex libro de Trinitate, vnum Deum Iudæorum esse Patrem Christi, & Deo Patri nihil comparari posse, & Filium non eripere Patri illud, quod vnus est Deus.

Respondeo PRIMO, librum non esse Tertulliani, ut patet, tum quia nominatim refelluntur in hoc libro Sabelliani, quia nondum orti erant tempore Tertulliani, tum etiam quia B. Hieronymus libro 2. contra Ruffinum, hunc librum tribuit Nouatiano. SECUNDO dico, ea loca non esse contra nos: nam verè vnus Deus Iudæorum est Pater Christi, neque Christus eripuit Patri, ut sit vnus Deus, quia Christus non est aliquis secundus Deus, sed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari potest, si spectes originem, cum ille sit principium aliarum personarum, non contra; cum quo tamen consistit æqualitas in substantia trium personarum.

Sanctus CYPRIANVS tractatu de idolorum vanitate, vltra medium: *Vnus, inquit, omnium Dominus est Deus, neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem.* Et infra: *Hic Deus noster, hic Christus est.* Et lib. 2. ad Quirinum, cap. 6. quòd Deus sit Christus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium consensu loquuntur de vno vero Deo Israël: ut ex illo Genes. 35. *Fac illi altare illi Deo, qui tibi apparuit cum fugeres à facie Esau.* Item ex illo Isaia 45. *In te Deus est, & nō est Deus alius praeter te, tu enim es Deus, & non sciebamus, Deus Israël Saluator.* Item ex illo Rom. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Ex quibus apparet, Christum Cypriano esse verum Deum Israël.

Ex CYPRIANO allegant pro se Transyluani lib. 2. cap. 6. locum vnum in explicatione Symboli, vbi dicitur Creator Deus Pater Christi, & vnum esse Deum Patrem, vnum Dominum Iesum Christum, vnum Spiritum sanctum.

Respondeo PRIMO, Symboli explicationem non esse Cypriani, sed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, & Photinus, qui tempore Cypriani nondū nati erant. Ex quo habes, quanta sit eruditio historica Transyluanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore existerint ipsorum prædecesores & parentes. SECUNDO, dico paulò infra ea verba, quæ Transyluani citant, habere expressam ipsorum refutationem. Sic enim ait auctor: *Concilium Vanitatis est, quod ait Paulus Samosatensis, & post eum successor eius Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante secula*

secula

secularium, sed ex homine Deum existimat factum. Con-
 cilium Vanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docent,
 qui Filium non ex ipsa Patris substantia natum, sed ex ni-
 lo creatum volunt; & Filium Dei habere initium; & im-
 rem esse Patre, &c. Sed certè maiore ratione dici potest
 concilium Vanitatis synagoga Transylvanorum, qui non
 solum idem docent, quod olim Paulus Samosatrenus, sed et
 tiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi aperitissime re-
 felluntur. Dico TERTIO, Christum esse Filium Crea-
 ris, & ideo ipsum etiam esse Creatorem, & eundem cum Pa-
 tre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit. Nec ob-
 cit sententiæ nostræ, quod Pater vocetur vnus Deus: non et-
 tiam Filius dicitur vnus Dominus, & tamen constat eundem
 Patrem esse Dominum.

QUARTAE ÆTATIS habemus in primis geneti-
 nodum NICAENAM Patrum CCCXVIII. quæ Synodus
 edidit, quod recitatur à Ruffino lib. 10. hist. cap. 6. & iterum
 repetitur in Symbolo Constantinopolitano, cap. 1. & repe-
 catur ab Athanasio, & Cyrillo; & cuius omnes fere Pa-
 tres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio
 dicuntur. PRIMO, quod sit verus Deus. SECUNDO, quod sit
 omnia Patri, id est, eiusdem essentiae cum illo. TERTIO,
 quod sit æternus. QUARTO, quod sit immutabilis & in-
 tibilis sicut Pater. QUINTO, quod sit genitus, non factus.
 Itaque non potuerunt Patres clarius refellere eos, qui Filium
 creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transylvani mirum iudicium profer-
 runt: nam lib. 1. cap. 1. dicunt esse Symbolum Antichristi
 illa verba; *Genitum non factum*, esse Antichristi delicta, qui
 tam apertè pugnant cum Paulo, qui dicit: *Factum esse ex
 mine David*, Rom. 1. Et, *Factum esse ex muliere*, Gal. 4. de
 lib. 2. cap. 6. dicunt in hoc Symbolo suam sententiam mon-
 neri, cum dicatur solus Pater vnus Deus Creator. Sic enim
 incipit: *Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem
 factorem cæli & terra, et in vnum Dominum nostrum Iesum
 Christum Filium Dei.*

At in vtroque verè ipsi delirant. Symbolum enim cum
 ait, Filium genitum, non factum. loquitur de Christo, qui
 Deus est. nam paulò infra dicitur; Et incarnatus, & homo factus.

Aut est. Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, & non factum: factum, quâ homo est; non factum, quâ Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factum dicit ex muliere, & ex semine David, quod attinet ad naturam humanam, quam assumpsit in tempore; & alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum à Patre ante omnem creaturam.

Porro, Pater sic dicitur vnus Deus, vt sæpe iam diximus, sicut Filius vnus Dominus. Vt enim hinc non excluditur Pater à nomine Domini, ita nec Filius à nomine Dei, sed vtrobique vnus tener se ex parte prædicati, non subiecti, id est, non est sensus, quod vnus Pater sit Deus, sed quod Pater sit ille Deus, qui est Deus vnus.

Præter Concilium Nicænum habemus hoc eodem seculo Synodum CONSTANTINOPOLITANAM CL. Patrū, quæ iterum asseruit, Filium Patri homouision. Præterea habemus in hac ætate multos Patres Græcos & Latinos. ATHANASIUS enim scripsit quinque sermones longissimos contra Arianos, & omnia præterea sua opera eodem direxit. BASILIUS libros quinque contra Eunomium. GREGORIUS Nazianzenus orationes quinque de Theologia. GREGORIUS Nissenus libros etiam quinque, id est, librum vnum de Trinitate, & quatuor sequentes ferè eiusdem argumenti. CYRILLUS Hierosolymitanus quinque catecheses de hac re scripsit, id est, à septima ad vndecimam. EPIPHANIUS accuratè scripsit, tum contra Paulum Samosatenum, hæc. 65. tum contra Arianos hæc. 69.

Ex Latinis scripsit HILARIUS libros duodecim de Trinitate. LUCIFER Caralitanus libro ad Constantium pro Athanasio, & alterum quod sit moriendum pro Dei Filio. MARIUS Victorinus libros quator contra Arium. GREGORIUS Beticus librum de fide contra Arianos. SÆBADIUS librum aduersus Arianos. AMBROSIVS libros quinque de fide. PHILASTRIUS in libro de hæresibus, Samosatenum & Arium breuiter confutauit.

Ex Patribus quartæ huius ætatis aduersarij solùm obiiunt Hilarium & Ambrosium. Nam HILARIUS lib. 9. de Trinit. dicit, solum Patrem esse vnum verum Deum, licet etiam Christus sit Deus. AMBROSIVS in cap. I. I. ad Timoth.

moth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi secularum immortali, inuisibili, soli Deo.* Et ibidem de solo Patre dicitur, illud dictum à Domino: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Et in caput sextum exponit de solo Patre, illud: *Qui solus est potens Rex Regum, &c.*

RESPONDEO, Hilarium dicere, solum Patrem esse verum Deum, sic tamen, ut non negetur etiam Filius esse verus Deus: quia in Patre intelligitur Filius, qui eiusdem essentia est cum Patre, Verba ipsa, quæ Transyluani citant lib. 2. cap. 6. ex Hilarij lib. 9. hoc docent: *Sed solus forte, inquit, Pater Deus Verus, Christo non relinquitur Deus sit. Non relinquitur sane, si unus Deus Pater Christo, ut unus sit Dominus non relinquitur; quod si unus Deus Pater Christo non admittitur, ut unus sit Dominus; ita solus Deus Pater Verus Christo relinquitur, ut Deus Verus sit.* Vbi apertissime S. Hilarius testatur, Christum esse verum Deum, & vnum cum Patre, sicut vnus & verus Dominus cum eodem Patre.

Ad locum Ambrosij, PRIMO obiicio istis commentariis quæ non certo sunt Ambrosij, librum 2. de fide, cap. 1. & 2. lib. 3. cap. 2. vbi contendit illa nomina: *Rex Regum, immortalis, inuisibilis, bonus, potens,* etiam Filio conuenire, & soli Patri. SECUNDO dico, in his commentariis auctoritatem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus beatus, sed quia solus habet à se. Nam in cap. 6. ita se explicat: *Hæc omnia, inquit, habet Pater, similiter & Filius à Patre.* Solam inuisibilitatem tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili: Filius autem apparuit, ut dictum est in locis Tertulliani. Tertullianum hic auctor sequutus est.

Et quia Transyluani lib. 2. cap. 6. audent dicere, Ambrosium vbiq; defendere Patris æterni eminentiam, notentur vnum aut alterum locum eius, lib. 5. de fide, cap. vii. *Ad te, inquit, nunc omnipotens Pater cum lacrymis Verba mouere.* Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, maiestatem promptè dixerim, sed Filium tuum minorem non audeo dicere. Et infra: *Si maiorem Filio dixerò, ut Arius aspiciet impiè iudicanti.* Item in cap. 2. ad Philipenses: *Iure, inquit, exæquauit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se æqualem se ostendit Deo.* Quanta igitur est impudentia

ere, ab Ambrosio ubiq; prædicari eminentiam Patris, cum ipse disertis verbis, nec Patrem maiorem, nec Filium minorem pronunciare audeat, & contra, æqualem ubique asserat: Sed non est hoc primum, nec erit postremum hæreticorum mendacium.

QVINTAE ÆTATIS ab anno CCCC. vsque ad D. habemus duas Synodos generales, quæ iterum approbaerunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam EPHESINAM, in epistola ad Nestorium, & CHALCEDONENSEM, act. 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi diuinitate: nimirum ex Græcis CHRYSOSTOMVS multa eloquentissimè ac doctissimè scripta reliquit in oratione, quod Christus sit Deus. Et in præcedente in dictum Apostoli: *Tunc & ipse Filius subiicitur ei, &c.* Et in commentariis suis in 1. cap. Ioannis, & 1. ad Coloss. & 2. ad Philip. & alibi. Item Theophilus Alexandrinus in prima Paschali epistola. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate contra Arianos, & quatuordecim libros thesauri. Præterea in comment. in Ioan. nunquam omittit occasionem refellendi Arianos. Theodoretus lib. 4. de hæret. fab. lib. 2. ad Græcos, in epitome diuinorum decretorum; & in epistolas B. Pauli, passim disputat contra eos qui negant, Christum esse Deum verum.

Ex Latinis GAUDENTIUS tract. 7. in Exodum, & in epist. ad Paulum de dicto Euangelij, Pater maior me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus sæpe Arianos reprehendit, atq; etiam conuincit, ac præsertim in libro contra Luciferianos, in epistola ad Marcellam de erroribus Montani; item in alia ad Auitum de erroribus Origenis, & in duabus ad Damasum de nomine hypostasis. AVGVSTINVS scripsit libros quindecim de Trinitate; tres contra Maximinum Arianum; item librum contra sermonem Arianorum, epistolas aliquot, vt 174. & sequentes, in quibus acutissimè Arianos confutat. Denique in comment. Euangelij Ioanis passim disputat contra Arianos. RVFFINVS in explicatione Symboli, breuiter quidè, sed apertissimè Samosatenum & Arium reprehendit. IDACIVS Clarus librum scripsit ad Varimadum contra Arianos. CASSIANVS in septem libris de incarnatione multa inserit aduersus eandem hæresim. quod etiam

facit PROSPER lib. 3. de promissionibus & predicationibus Dei, cap. 2. 3. & 4. Sanctus LEO Pontifex in epist. ad Flavianum celeberrima, & passim in suis epistolis, & sermonibus sed præcipuè sermone primo de Pentecoste, Arianorum heresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in libro contra Maximinum Arianum.

Ex his Patribus Transylvani lib. 2. cap. 6. obiiciunt Patrem MO Chrysostomum, qui in primum caput primæ Timothei dicit, illa epitheta: *Regi seculorum, immortalis, inuisibilis, etc.* habere Patrem per se, Filium autem à Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem, &c. AT CHRYSOSTOMVS repugnat, & sic ait: *Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam. nunquid ita & Filius? minime. Verum & Pater hanc per naturam habet. Et infra: Cùm audio Patrem Regem seculorum, non à Filio dominatū tollo. Communia ista sunt, & Patris & Filij.*

SECUNDO, obiiciunt Cyrillum, qui libro decimo de lauri, cap. 4. exponit de Patre, non de Trinitate, illud *Ille Ego primus & ego nouissimus.* RESPONDEO, dicit eo loco CYRILLVS, illa verba conuenire Patri, sed non negat conuenire Filio. Immo cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: *Non ad deiectionem Filij hac à Patre dicuntur, nisi forte apud fabulas Gentium fertur, inter Filium & Patrem solum esse credatis: sed ad deiectionem falsorum Deorum, primum postremumq; hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumq; Filium necessario intelligit. Et cap. 4. citat Nam, inquit, cùm ipse Filius natura increatus sit, & omnium Dominum atq; creator, &c.*

TERTIO, obiiciunt Hieronymum, quem dicunt cunctis reluctanti veritati, tamen claritate Scripturæ victum, confessum esse vnum Deum esse Patrem: nam in cap. 4. ad Epistolam illud, *Vnus Deus, & Pater omnium*, dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At HIERONYMVS ibidem istam calumniam refellit. dicit enim, non excludi Filium, cùm dicitur Pater vnus Deus, sicut non excluditur Pater, cùm dicitur Filius vnus Dominus. *Si, inquit, ut existimant Ariani, Dominus Pater est Deus solus, eadem consequentiā solus erat Dominus Iesus Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus.*

sed absit, ut non sit vel in Dominatione Deitas, vel in Deitate Dominatio. Vnus est Deus, & vnus est Dominus, quia Patris & Filij Dominatio, vna Diuinitas est. Præterea & fides vna dicitur, quia similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum credimus.

VLTIMO, obiiciunt Augustinum lib. 6. Trin. cap. 9. vbi sic ait: Quid agimus de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, & Patrem nominauerat, ad quem loquebatur, cum dixit; Hac autem est vita eterna, ut cognoscant te vnum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tanquam hoc insinuare voluerit, quia solus Pater Deus verus est: ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul. Hic videtur Augustinus dicere nos cogi ad assentiendum solum Patrē esse Deum verum. Vnde Transyluani lib. 2. cap. 6. exultantes aiunt, Augustinus contradicendo huic veritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque veritatem vel inuitus confessus est.

At miseri Transyluani æquiocatione decepti sunt. Nam ista propositio (Solutus Pater est verus Deus) potest habere duplicem sensum. VNVM eiusmodi, Solutus Pater est verus Deus, id est, nulla persona est verus Deus præter Patrem. ALTERVM, Solutus Pater est verus Deus, id est, Pater etiam seorsim, & solus consideratus, adhuc est verus Deus. Prior sensus est Arianus, & eum arripuerunt Transyluani; posterior est Catholicus, & ab Augustino intentus, ut patet ex verbis citatis. Dicit enim ideo fortè vocari solum Patrem verum Deum, ne putaremus nomen Dei non conuenire, nisi tribus simul, id est, non posse tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium verum Deum esse negabant, & concludens disputationem, ait: Nunc æqualitas Trinitatis, & vna eademque substantia, quantum breuiter potuimus, demonstrata est.

SEXTAE ÆTATIS habemus QUINTAM SYNODVM, quæ cap. I. asserit tres personas vnius essentia, & cap. II. anathema dicit Ario, Eunomio, &c. Item habemus FVLGENTIVM lib. de fide, ad Pet. cap. I. in 3. lib. ad Monimum, in libro alio ad obiectiones Arianorum, item in libris ad Thrasimundum. VIGILIVM Tridentinum lib. 4. & 5. contra Eutychen,

tychen, & in disputatione Athanasij, Sabellij, Arii & Photiani. Ioannem MAXENTIVM in professione fidei. Habemus deniq; BOETIVM Seuerinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Hunc Transyluani lib. 2. cap. 5. aperte mè delirare, & Sabellianismum docere asserunt, quia dicit repetitionem eiusdem esse, non enumerationem diuersam. Cùm dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi verè delirant à diabolo fascinati. Boëtius enim non ait, esse repetitionem eiusdem personæ, sed eiusdem diuinitatis, quod necessariò dicere cogimur, nisi multos Deos Paganis introducere velimus.

SEPTIMAE ÆTATIS habemus VI. SYNODVM generalem, act. 17. Item GREGORIVM Magnum lib. Dialog. cap. 29. & sequent. Gregorium Turonicum lib. 4. cap. 4. & lib. 6. cap. 4. historiar. Isidorum libro de Trinitate.

OCTAVAE ÆTATIS habemus VII. SYNODVM, & BEDAM, qui præter alia scripsit commentaria in Boetium de Trinitate. Item Ioannem Damascenum lib. 2. de Orthodoxa, cap. 2. 6. & 8. & toto ferè libro.

NONAE ÆTATIS habemus VIII. SYNODVM, & ultimam. Item Photium, & Theophylactum, Haymoenum, Rabanum in caput 9. ad Romanos, & 2. ad Pihlippenses, & alibi.

DECIMAE ÆTATIS, quæ obscurissima omnium fuit habemus Ambrosium ANSBERTVM in commentariis in Apocalypsin, præsertim in initio & in fine; Item Radulphum Flauiacensem Leuit. cap. 2.

VNDECIMAE ÆTATIS habemus S. ANSELMVM in lib. de S. Trinit. Item Gisbertum in lib. de altercatione Ecclesie, & Synagoge ad Anselmum.

DVODECIMAE ÆTATIS habemus RICHARDVM de S. Victor, in libris sex de Trinitate, & S. BERNARDVM in epist. 190. ad Innocentium contra Petrum Abailardum.

DECIMAETERTIAE ÆTATIS habemus Concilium Lateranense cap. I. ac simul multos insignes Theologos, & etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui vel ad sententiam Petri Lombardi commentaria addiderunt, vel ipsi proprias summas Theologicas ediderunt, vt Alexander Aletensis, Albertus Magnus, S. Thomas, S. Bonauentura, & alij.

DECIMAE QUARTAE ÆTATIS, CŌcilium VIENNENSE, unde exstat Clementina vnica de summa Trinitate & fide Catholica.

DECIMAE QVINTAE ÆTATIS, Concilium FLORENTINVM sess. vlt. in decreto de processione Spiritus sancti.

DECIMAE SEXTAE, Concilium TRIDENTINVM sess. 3. Continuata est igitur fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ vnus Deus verus est, ab Apostolicis temporibus vsq; ad nos; quod est argumentum insigne veritatis, nec enim hæreses tam diu durauerunt vnquam.

CAPVT XI.

Octaua Classis ex Sibyllis.

SIBYLLAE multa clarius prædixerunt, quàm vlli Prophetarum. Citant verò Sibyllarum testimonia Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, & alij veteres frequentissimè. Quin etiam Clemens libro 6. Stromatum, ante medium, dicit Apostolum Paulum hortatum Gentiles ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sibyllæ Erithrææ celeberrimum, cuius capitales literæ faciunt hanc sententiam; Iesus Christus Dei Filius, Saluator, crux, & concluditur hoc disticho:

Vnus & aternus Deus, hic seruator, & idem

Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et supra dixerat de Christo venturo ad iudicium:

Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis.

Legi possunt hæc carmina in oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post vitam Constantini; In qua etiam oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea Latina fecisse. Et licet non inueniantur inter opera Ciceronis, tamen lib. 2. de diuinatione affirmat Cicero, se vidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiam redderent, quod genus carminis Græcè dicitur *ἀποστυχία*. vbi satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse. nec enim alia exstant quæ capitalibus literis aliquid significant.

Præterea LACTANTIUS lib. 4. cap. 18. & AUGUSTINUS lib. 18. ciuit. Dei, cap. 23. referunt hæc carmina Sybillarum de Christi diuinitate.

*Ipsa tuum stulta Deum non agnouisti, sed spinea coronasti
corona, horridumq; fel miscuisti. Item illa: Et dabunt Di
alapas manibus incestis.*

Præterea lib. 6. Sybillinorum circa finem hæc legimus:

*Cum Domus effundet stirpem Dauidica, cuius
In manibus rotas mundus, tellus, mare, calum.*

Et infra:

Namq; Dei malè sana tui te notio fugit, &c.

O lignum felix in quo Deus ipse pependit, &c.

Non nosti miseranda tuum quem proluit olim

In Iordane Deum, &c.

Lib. 8. ponuntur verba Angeli ad MARIAM:

Accipe Virgo Deum gremio intemerata pudico, &c.

CAPVT XII.

Nona Classis ex diuinis testimoniis visionum & miraculorum.

RAEVIDENS Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renouandam, & plurimum Ecclesie nocituram testatissimum esse voluit, eam verissimam esse hæresim.

PRIMO dicitur annis circiter quinquaginta ante extirpationem Arianæ hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgini MARIÆ, & cum ea S. Ioannes Euangelista, & Virgine impetante Ioannes tradidit Gregorio eam fidei confessionem, in qua prædicatur Verbum, Deus verus, æternus, inuisibilis, increatus, & Trinitas consubstantialis. Refert hanc confessionem Gregorius NYSSENVS in orat. de laudibus Thaumaturgi.

SECUNDO, paulò ante Arianam hæresim reuelauit Deus S. Antonio, vt Athanasius scribit in eius vita, horribila illi mala quæ Arius in Ecclesia inuecturus erat. Ex quo factum est, vt Antonius nullum Arianum ad montem suum accedere pateretur, sed vt pestem quandam ea toto illo monte fugaret.

TERTIO

TERTIO, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cum iam prima semina Arianae hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa à summo vsque deorsum. & cum S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellent, responsum accepit, Arius hoc fecit, quia populum meum à me separauit. Scribit BEDA & ADO in Martyrologiis 25. Nouembris.

QUARTO, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus intestina omnia cum vita profudit. Scribunt hæc ATHANASIUS in orat. I. contra Arianos. RUFFINVS lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paulinum. Epiphanius hæresi 68. & 69. & alij. Addit Athanasius in epistola ad Serapionem fratrem, antequam hoc fieret, Arium Constantino iurciurando affirmasse, se Catholicam fidem colere: à Constantino autem audiuisse: Si recta est fides tua, benè iurasti: si autem impia est, & tamen iurasti, Deus pro iuramento condemnet. Deinde cum vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, ut si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleretur se de hoc mundo, sin autem Ecclesie parceret, tolleretur Arium. Ex quo intelligimus non casu factum fuisse, ut tam foeda morte Arius extingueretur, sed planè Dei prouidentia singulari, qui ea ratione implere voluit, & pij Principis comminationem, & sancti Pontificis orationem: Ipse Dominus, inquit Athanasius, iudicem se præbens Arianam hæresim condemnauit.

QUINTO, cum LVCIVS Episcopus Arianus Catholicos ubique persequeretur, Monachi his verbis miracula faciebant: In nomine Iesu, quem Lucius persequitur, surge & ambula. Scribit Ruffinus lib. 11. hist. cap. 4.

SIXTO, S. Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quandam solo imperio & præsentia sua à serpentibus liberavit, postmodum etiam mortuum ad vitam reuocauit, ut scribit Fortunatus in eius vita.

SEPTIMO, S. MARTINVS, ut Sulpitius scribit, ad eò vehementer Arianis resistebat, ut publicè virgis cæsus, & à patria expulsus fuerit, cum interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

OCTAVO, S. BASILIUS cū quæstio esset de quadam Ecclesia, vtrum eam Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, vt Ecclesia firmissimis rebus clauderetur, & eorum esset, qui iuxta suam fidem oretes, solo verbo, nulla vi alia externa adhibita, eam aperirent. Accepta conditione priores Ariani diu orantes, iuxta fidem suam nihil efficere potuerunt: Deinde Basilio cum Catholicis orante, tanta vi continuò fores Ecclesiæ aperta: sicut si verba illa tonitrua quædam fuissent. Scribit hoc Ambrosius in vita Basilij.

NONO, cū IUSTINA Imperatrix Ariana cum suis Ambrosium & Catholicos persequeretur, renelavit Deus eadem Ambrosio corpora incorrupta sancti Geruasij & Prothasij, & per ea cæcum illuminavit; multaque alia edidit miracula. fuisse autem hæc ad Arianorum confusum docet AVGVSTINVS lib. 9. confess. cap. 7. & idem etiam patet ex eo quod Ariani, quantum poterant, ista miracula contumniabantur, vt ipse Ambrosius testis est in sermone de S. Geruasio & Prothasio.

DECIMO, scribit VICTOR VTICENSIS lib. 1. de persecutione Vandalica, cū sancti Martyres pro fide Catholica ab Arianis flagellarentur vsque ad ossium demeritionem, sæpe accidisse, vt sequenti die diuino miraculo columas conspicerentur. Lib. 2. idem auctor scribit, a S. Basilio genio cæcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maximè vexabant. Lib. 3. scribit, aliquot Catholicis hominibus iussu regis Ariani linguas radicibus euulsas fuisse, & eos tamen semper loquutos optimè quousque vixerunt, cuius miraculi meminit etiam S. Gregorius libro tertio Dialog. cap. 32. ac dicit se loquutum cum quodam Episcopo sene, qui vnum ex illis viderat sine lingua loquentem.

VNDECIMO, idem GREGORIUS eodem lib. 3. cap. 30. & 31. tria mirabilia narrat, quæ suo tempore acciderunt. PRIMVM accidit in vrbe Spoletana. Cū enim Arianus Episcopus in Ecclesia sancti Pauli intrare, & suo errore eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissimè clauserunt, sed cū accederet Arianus cum suorum grege imperum facturus

facturus, continuò omnes portæ simul magno fragore edito per se patuerunt, & effuso cœlitus lumine, lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoque terrore omnes affecti, vt intrare ausi non fuerint, sed Episcopum suum cæcum effectum in domum suam confusi retulerint. **SECUNDVM** Romæ accidit; nam cùm Ecclesiam quandam, quæ Arianorum fuerat, ipse B. Gregorius introductis Sanctorum reliquiis reconciliaffet, Diabolus in specie horrendæ suis exiuit. Item nubes lucidissima super altare descendit, & simul ingens suauitas odoris in eum omnem locum effusa est, lampadesque omnes accensæ diuinitus. **TERTIVM** in Hispania, vbi cùm Herminigildus regis Filius à Patre Ariano propter fidem necatus esset, visæ sunt noctu circa eum lampades accensæ, & Angelorum cantus à multis est auditus.

DVODECIMO, vt scribit **GREGORIUS TURONICUS** lib. 2. hist. Franc. cap. 3. cùm in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, & eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, & Longinus, qui præter ceteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, voluit etiam hæreticus miraculum facere. itaque cuidam quinquaginta aureos numerauit, vt se cæcum fingeret, sed dum transeunte per viam Cyrola, ille cæcum se simulans Cyrolæ auxilium postularer, accessit Cyrola, & oculos eius tetigit, imperans vt videret in signum veritatis, quam prædicabat, repentè verò tantus ardor oculos illius miseri occupauit, vt coactus fuerit manibus eos comprimere, ne è fronte exilirent; tum verò detexit dolum, & fidem Catholicam alta voce confessus, à sancto Eugenio signo crucis repentè curatus est.

His igitur, aliisque diuinis testimoniis satis apertè probatur, eorum sententiam Deo inimicam esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed iam tempus est, vt ad confirmandam Spiritus sancti diuinitatem accedamus; quæ erat quinta pars disputationis instituta.

CAPVT XIII.

Demonstratur Diuinitas Spiritus sancti.

QUOD igitur ad QUINTVM attinet, probandum est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod aduersarij tamen negant, tamen non magis pere de seo laborant. ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excellentia tolli debeat pro confessionem alicuius personæ æqualis Patri, parum recte credunt vtrum ea persona sit vna, vel dua. Itaque Valentinus Gentilis semper ferè dicebat, de Spiritu sancto esse quæstionem. Transyluani autem lib. 2. cap. 4. quidam quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut Deum, tamen non accuratè id probant, nec refellunt contraria. quare contenti erimus id probare ex Classibus mentorum, quibus probauimus Filij diuinitatem, uissimè.

PRIMA Classis ex Testamento veteri, quæ multa suppeditare posset, sed quia breuitati studemus, sufficiens locus. Sic igitur loquitur Scriptura diuina 2. Reg. 1. *Hæc sunt Verba nouissima, quæ dixit Dauid. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Dominus Deus Israël mihi, loquutus est Fortis Israël, Dominator in caelis. Vbi apertè vides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eundem dici Deum Israël. ex quo sequitur, ut sit Deus verus.*

SECUNDA Classis ex nouo Testamèto, quod multa loca subministraret, si opus esset; sed ille vnus est, cui Dominus Apostolis dicit. Matth. ult. *Euntes baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Nō enim Dominus copularet cum Patre & Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, ut S. Gregorius Nazianzenus uocatur orat. 5. de Theologia; Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, & Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam gratiam, & gloriam dicit Dominus, ait Dauid in Psalmo 83.*

TERTIA Classis ex vtroq; simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti diuinitatem.

uiguitatem. Nam illum ipsum, quem Isaias vocat Dominum exercituum, quemq; omnes fatentur esse Deum verū, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa verba Scripturæ audiamus. Isa. 6. *Dicit Dominus exercituum Isaias; Vade, dic populo huic, audite audientes, & nolite intelligere, &c.* Actor. vlt. *Benè Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam, dicens; Vade ad populum istum, & dic eis, aure audietis, & non intelligetis, &c.* PRAETEREA, omnes Prophetæ, cum sermones suos ad populum explicarent, nonne identidem repetebant: *Hac dicit Dominus Deus?* At 2. Pet. 1. dicitur: *Spiritus sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines* Igitur ille Dominus Deus erat Spiritus sanctus. Quare Zacharias ait, Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israël, etc.* Et mox: *Sicut loquutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius.* Quibus verbit non potuit clarius Zacharias exprimere spiritum sanctum esse ipsum Dominum Deum Israël, quibus vocibus verum Deum significari aduersarij passim testantur.

QVARTA Classis ex nominibus est, & quidem ex hac Classe tria sumuntur argumēta. PRIMVM negatiuum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sanctus dicitur creatura, aut factus, cum tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuæ creaturæ, vt Dan. 3. in cantico puerorum. Psal. 102. & 148. vbi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, & nominam Angeli, cæli, aquæ, homines, bestia, &c. Spiritus verò sancti nulla mentio fit, sic etiam Coloss. 1. enumerantur nobilissimæ creaturæ, throni, dominationes, principatus, potestates. Et 1. Pet. 3. Angeli, potestates, & virtutes, vt illis omnibus Christus maior esse demonstratur. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, & ipso Filio Dei minor, vt aduersarij docent. At nusquam cum creaturis, semper cum Patre, & Filio Spiritum sanctum nominari videmus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. IUSTINVS libro de recta fidei confess. initio. Basiliius libro de Spiritu sancto, cap. 18. Epiphanius in ancorato non procul ab initio. & Chrysostomus Tom. 5. hom. in illud; *Tunc & ipse Filius subiicietur.*

SECUNDVM argumentum sumitur ab ipso nomine Dei; nam solus Deus verus in Scriptura dicitur absolutè Deus, vt

*Deus dicitur
angeli negatiuus.*

vt supra ostensum est ex Irenæo lib. 3. cap. 6. At Spiritus sanctus vocatur absolute Deus Act. 5. *Anania cur tentauit decipere cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non eremus hominibus, sed Deo.* Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto, contra mendacium Transyluanorum, lib. 3. cap. 5. vbi dicunt nusquam expresse vocari Deum Spiritum sanctum.

TERTIUM ex confessione aduersariorum; nam Arianæraferant ex suis codicibus illa verba Ioan. 4. *Spiritus est Deus*, vt testatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 1. Ergo putauerunt Spiritum sanctum in Scripturis Deum esse appellatum. Si enim putabant sensum esse, Spiritus est Deus, id est, Deus est spiritualis nature, quare deleuerunt illa verba? Sed magis eis nocuit litura sua, quam litura illorum. Quidem verba illa Dei non necessario de Spiritu sancto personam intelligenda sunt: at litura illa clamat, hæreticos hærenos in reprobum sensum datos esse, & in Spiritum sanctum peccare, cum malint Scripturas sanctas delere, quam eos suos deponere.

QUINTA Classis constat ex attributis; solus Deus est immensus & vbiq;. At de Spiritu sancto legimus Psal. 138. *Quid dicit spiritui tuo?* Et Sap. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Item, solus Deus est omnipotens; at de Spiritu sancto legimus Sap. 7. *Omnem habens virtutem.* Item solus Deus agnoscit seipsum perfecte, at de Spiritu sancto legimus Cor. 2. *Nemo scit quid sit in Deo, nisi Spiritus Dei.* Et *omnis Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Itē solus Deus est bonus, at de Spiritu sancto legimus Psal. 142. *Spiritus bonus deducet me in terram rectam.* Denique solus Deus habet templum. at de Spiritu sancto legimus. 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et ita: *Perpetuo glorificate Deum in corpore vestro. Quem locum habitetis.* AVGVSTINVS lib. 1. de Trinit. cap. 6. *Non est, inquit, litura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum habitamus, necesse est huic eam seruitutem debeamus, non nisi Deo seruiendum est, qua Græcè appellatur hæretici & lib. 1. contra Maximinum, cap. vlt. Cum audis, inquit, scitis, quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti? Et in eodem loco: Nescitis, quia corpora vestra mem-*

sunt Christi? Noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creatura facias membra creatoris.

SEXTA Classis ex operibus. PRIMO, solius Dei opus est creatio, & tamen legis Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me.* Et Psal. 32. *Verbo Domini caeli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et Psalm. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.*

SECUNDO, solius Dei est, conseruare, & tamen legis Sapient. I. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc arcum, quod continet omnia, &c.*

TERTIO, solius Dei est saluare, & iustificare, & tamen legis. I. Cor. 6. *Iustificati estis in nomine Domini IESU CHRISTI, & in Spiritu Dei nostri.*

QUARTO, solius Dei est futura praedicere, & scrutari corda, & tamen legis 2. Pet. I. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et Sap. I. *Renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est Verus, quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis, id est, ideo Deus scrutatur corda, quia Spiritus eius est vbique, omnia penetrat, omnia nouit genera linguarum, etiam quae in intimo corde sunt.*

QUINTO, solius Dei est miracula facere; at Christus ipse: *In Spiritu Dei eiciebat daemones.* Matth. 12. & Paulus 1. Cor. 12. *auctorem facit doni linguarum, sanitarum, &c. Spiritum sanctum.* Et Heb. 2. *omnia miracura quae per Apostolos fiebant, vocat Spiritus sancti Dei distributiones.*

SEXTO, solius Dei est Ecclesiam regere absoluta potestate. At Spiritus sanctus gubernat Ecclesiam, quae est regnum Christi, planè vt Dominus absolutus, & non minùs quam Pater & Filius. Act. 10. *Dixit Spiritus Petro, Vade ad eos nihil basitans, quia ego misi eos.* Act. 13. *ait Spiritus sanctus, segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Ibidem: *Et ipsi missi à Spiritu sancto.* Act. 15. *Vesum est Spiritu sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris.* Act. 16. *Verati sunt à Spiritu sancto, loqui verbum in Asia.* Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* 1. Corinth. 12. *Omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.*

SEPTIMA Classis constabit ex comparatione Spiritus sancti ad Christum: nam si probemus Spiritum sanctum maiorem Christo esse, quatenus Christus homo est, probatur etiam quod Spiritum sanctum unum esse Deum cum Patre. Quod quidem aduersarij nihil omnino esse volunt. Christo quatenus nudum hominem faciunt, maius præter Deum Patrem.

Esse igitur Spiritum sanctum homine Christo maiorem demonstratur illis omnibus argumentis, quibus aduersarij probant, Deum Patrem esse Christo maiorem. Maior est enim ter homine Christo, quia eum misit, Ioan. 8. At eundem misit Spiritus sanctus. sic enim legimus Isaia 48. *Et nunc Dominus meus misit me, & Spiritus eius.* Pater sanctificauit Filium. Ioan. 10. *Quem Pater sanctificauit & misit in mundum.* Sanctificauit etiam Spiritus sanctus. Isaia 51. & Luc. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, euangelizans pauperibus misit me.* Item Pater Filij incarnationem operatus est. Rom. 8. *Misit Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Idem operatus est Spiritus sanctus. Matth. 1. *Quod in carnis est, de Spiritu sancto est.* Item in virtute Patris Filius fecit miracula, Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Spiritu dicit Matth. 12. *Si ego in Spiritu Dei eiecto demonibus.* ITEM Pater Filium obtulit ad mortem. Rom. 8. *Propter quem homo non pepercit, &c.* Idem fecit Spiritus sanctus Hebr. 9. *Spiritus sanctum obtulit semetipsum.* DENIQUE Pater Filium suscitauit. Act. 2. Idem Paulus dicit de Spiritu sancto. *Si Spiritus eius, qui suscitauit IESUM à mortuis, habitet in nobis.* Accedit, quod grauius est, peccare in Spiritum sanctum quam in Christum hominem Matth. 12. Ex quo planè conuenitur, maiorem esse Spiritum sanctum Christi humanitatis proinde esse Deum verum.

OCTAVA Classis ex Patribus. Patres citati pro Christi diuinitate, loquuntur & ibidem ferè omnes etiam de Spiritu sancto. idcirco satis erit hinc notare eorum nomina qui ex professo scribunt de solius Spiritus sancti diuinitate. ATHANASIUS in epistola ad Serapionem. *Basilus* lib. 5. in Eunom. & lib. ad Amphilochem de Spiritu sancto. *Zianzenus* lib. 5. de Theologia. *Nyssenus* in libro ad Euzoium, quod Spiritus sanctus sit Deus. *Epiphanius* lib. 74. *Didymus* libris duobus de Spiritu sancto. *Cyillus* lib. 1.

rosolymitanus catech. 16. & 17. **Chrysostomus** in homiliis aliquot de Spiritu sancto. **Cyrillus Alexandrinus** lib. 7. de Trinitate toto. & lib. 13. & 14. thesauri; & in libro speciali de Spiritu sancto. **Hilarius** lib. 12. Trinit. **Ambrosius** libris tribus de Spiritu sancto. **Augustinus** lib. 1. de Trinit. cap. 6. & lib. 1. contra Maximinum in fine. **Thomas** lib. 4. contra Gentes, à cap. 16. ad 17.

NONA Classis ex miraculis constat: sed quia miracula, quæ facta sunt ad confirmandam Christi diuinitatem, eadem confirmant etiam diuinitatem Spiritus sancti, solum repetemus vltimum miraculum supra commemoratum. Sic igitur scribit **Gregorius Tyroneus** lib. 2. historiæ Francorum, cap. 3. *Erant tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi, atq; sanctissimi, Vindemialis & Longinus Episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse: Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solum visibilibus oculorum cecitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum Episcopus, vocatum ad se quendam hominem ab illo, quo ipse vivebat, errore deceptum, ait, non patior, quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosq; cuncti me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his, qua precipio, & acceptis quinquaginta aureis sede in platea, per quam nobis est transitus, & manus super clausos oculos ponens me pratereunte cum reliquis exclama magna virtute dicens, te beatissime Cyrola, nostra religionis antistes, deprecor ut respiciens manifestes gloriam, ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens merear lucem videre, quam perdidisti. Qui iussa complens, residensq; in platea, transeunte haretico cum sanctis Dei, iste, qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens: **Audi me beatissime Cyrola: audi me sancte sacerdos Dei: respice cecitatem meam: experiar ego medicamenta, qua saepe caci reliqui à te meruerunt, qua leprosi experti sunt, qua ipsi etiam mortui præsenserunt. adiuro te per ipsam virtutem, quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia grauis sum cecitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cacauerat cum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam aestimabat.***

Tunc

Tunc hæreticorū Episcopus paululum se diuertit, & quæ
in virtute triumphaturus elatus Vanitate, atq; superbia, pro
suis manum suam super oculos eius, dicens; Secundum fidem
nostram, qua rectè credimus, aperiatur oculi tui, & mox
hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, & dolus Episcopi
est patefactus in publico. nam tantus dolor oculos illum
fecit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent.

Denique clamare cœpit miser, ac dicere: Va mihi miser
quia seductus sum ab inimico legis diuinae. Va mihi, quia
per pecuniam irridere solui, & quinquaginta aureos
ut hoc facinus perpetrarem. Ad Episcopum autem cœlitus
ce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidisti.
Vosq; rogo gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed
velociter succurrite pereunti. Verè enim cognouit, qui dicitur
non irridetur. Tunc sancti Dei misericordia moti, & dicitur
credis, omnia possibilia sunt credenti, at ille clamabat
magna, Qui non crediderit Christum Filium Dei, & Spiritum
sanctum æqualem habere substantiam, atq; Deitatem cum
Patre, hodie qua ego perfero, patiatur. Et adiecit; Credo
Pater omnipotentem; Credo Filium Dei Christum
SVM æqualem Patri; Credo Spiritum sanctum Patri
consubstantialem, atq; coeternum.

Hac illi audientes, & se inuicem honore mutuo præferentes,
oritur inter eos sancta contentio, quis oculos eius
beata crucis imponeret. Vindemialis, ac Longinus Evangelista
ille è contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quibus
fecissent & manus suas super caput eius tenerent, & Episcopus
crucem super oculos cæci faciens ait; In nomine Patris
Ih̄s, & Spiritus sancti Veri Dei, quem trinum in Veritate
tate, atq; omnipotentia confitemur, aperiatur oculi tuus.
statim ablato dolore ad pristinam rediit sanitatem. Hæc
Atque hæc de Spiritu sancto sufficient.

Nunc ad postremam disputationis partem
atque aduersariorum argumenta breuiter
confutemus.

CAPVT XIV.

Soluatur primum argumentum hereticorum.

HIC PRIMA obiectio Transylvanorum lib. i. cap. i. talis est. Christus & Apostoli prædixerunt statim venturum Antichristum fuisse post Christi obitum, & aboliturum fidem veram Christi: sed videmus post Christi mortem toto orbe terrarum adoratum Deum trinum in personis & vnum in essentia: igitur aut fides Trinitatis, est fides Antichristi, aut certè mentiti sunt Christus & Apostoli.

Propositionem his testimoniis probant. Ioan. 5. Ego Veni in nomine Patris mei, & non receperitis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Item Ioan. 9. Me oportet operari, donec dies est, Venit autem nox, in qua nemo potest operari: quando in mundo sum, lux sum mundi. Luc. 21. Videte ne seducamini, multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquavit, nolite ergo ire post eos. Vide, inquit, quomodo Christus dicat tempus suæ abolitionis in proximo fuisse. Act. 20. Scio quia post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces non parcentes gregi. Coloss. 2. Videte ne quis vos decipiat per Philosophiã, &c. Quæ maior Philosophia, quàm disputationes de essentia, hypostasi, relationibus? 2. Thess. 2. *Mysterium iam operatur iniquitatis, &c.* 1. Ioan. 4. *Antichristus iam nunc est in mundo: omnis qui negat Christum in carne venisse, hic seductor est, & Antichristus.* Vbi notant non esse dictum in carnem venisse, ne fortè putaremus aliquam personam diuinam descendisse, & carnem assumpsisse: sed in carne, vt intelligeremus, Christum nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem. Deniq; in epistola Iudæ dicuntur iam ipso tempore eius introgressi impij, qui negarent Deum & Christum.

RESPONDEO; Miram esse diaboli astutiã, qui argumentum Catholicorum ab antiquitate, & consensu totius orbis terrarum petitum, in nos retorquere conatur. Sed facilè erit obiectionem hanc primam diluere. Constat enim, propositionem, qua totum argumentum dicitur, esse falsissimam.

k

Nam

Nam si statim à morte Christi vera fides eius penitus abolenda erat, cur venit Christus? cur laboravit? cur mori voluit? ut nihil faceret? at hæc stultitia fuisset, quæ in summam sapientiam cadere non poterat. DEINDE, si omnino in futurum erat, quid opus fuit præmonere, ut caueremus à ductoribus, qui nullo modo impediri poterant, ne totum mundum peruerterent? Deniq; ubi essent illæ promissiones Danielis 2. & Luc. 1. *Et regni eius non erit finis* Et illa Christi Matth. 16. *Porta inferi non præualebunt adversus eam* Matth. ult. *Ego vobiscum sum usq; ad mundi consummationem* Vbi etiam illæ promissiones manerent, quæ omnes Gentes in Christum credituras testantur? Gen. 22. *In semine tuo benedicentur omnes Gentes terra.* Psal. 2. *Dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ Palma.* 71. *Adorabunt eum omnes Reges, omnes Gentes serventur.* Hæc enim omnia necesse est falsa esse, si Christi regnum admodum exortum, destruendum erat. nec testimonia ab adversariis allata quidquam probant.

Ad PRIMVM locum dico, ibi non haberi statim venturum Antichristum, nec abolendam esse omnino fidem Christi, sed venturum suo tempore Antichristum, videlicet post finem mundi, & venturum in nomine suo, non in nomine Patris. At noster Christus, quem totus mundus colit, Patrem habet, Patrem agnoscit, & in nomine Patris venit. De quo ibi Christus alloquitur solos Iudæos, nam cum dixisset Evangelista: *Propterea quarebāt eum Iudæi interficere, sed non dixerunt, quia non sciebant quem dicitur esse Iesum.* dixit ergo eis IESUS, &c. At Iudæi Christum nostrum non receperunt, sed totis viribus oppugnāt, nec Deum, & hominem suum Messiam futurum credunt, sed purum hominem. Ille igitur, de quo Christus loquitur, non est noster Christus, verus Deus, quem Gentes receperunt, sed est Antichristus, quem Iudæi pro Messia aliquando recipient. & sic patet hunc locum omnes interpretes, ut Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & ceteri.

Ad SECUNDVM locum dico, ibi per noctem, non intelligi tempus, quod fuit, & est ab ascensione Christi; quod tantum fuerit tempus illud, quo Christus corporaliter in mundo vivebat; deinceps autem semper fuerit nox. Nam ita esset, post eius ascensionē nemo potuisset operari, &

inde nemo posset conuerti & credere: *Hoc enim est opus Dei*, Ioan. 6. *Et credatis in eum quem misit ille*. At si nemo potest credere, quare tantum laborant Ministri Transyluani, vt fidem suam nobis persuadeant?

Diem ergo ibi Christus vocauit totum tempus huius vite, & cursum omnium seculorum vsq; ad mundi consummationem, in quo licet salubriter operari; noctem verò, tempus vitæ futuræ: *Quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos*, vt Sapiens ait Eccles. 9. *Nec obstat illud: Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*. Nam Christus etiam modo est in mundo, quia Matth. vlt. ait: *Ecce ego vobiscum sum vsq; ad mundi consummationem*. Et verè nunc est in mundo, quia adest nunc per gratiam omnibus, & lucet iustis & impiis: at post iudicium non erit amplius in mundo, quia non lucebit impiis. Vnde Isaias cap. 55. *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est*. Et Dauid in Psal. 90. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*. Atque hæc quidem explicatio est Augustini, & Chrysostomi in commentario huius loci.

Ad TERTIVM posset dici cum Caictano, illud: *Tempus appropinquauit*, non asseri à Christo, sed referri vt verbum seductorū, qui dicturi essent iam instare diem iudicij. Vnde Paulus monet. 2. Thess. 2. *Ne terreamini, quasi instet dies Domini, &c.* Dico præterea, Christum asserere quidem tempus appropinquasse, nō quidem iudicij, aut Antichristi, aut abolitionis fidei suæ, sed multorum seductorum, qui sibi nomen Christi vsurparent; talisenim fuit Simon Magus tempore Apostolorum, & post eum Menander. vterque enim se Christum dixit, teste Irenæo, lib. 1. cap. 20. & 21. Et Iosephus lib. 20. antiquit. cap. 4. II. 12. & 14. meminit multorum qui suo tempore Iudæos seduxerunt, seq; ipsos prædicarunt, ac si essent saluatores Israël.

Ad QVARTVM dico, Paulum loqui de hæreticis, qui nō diu postea ex ipsa Asia prodituri erant. sic enim ait: *Ex vobis ipsis (alloquebatur autem Asianos) exsurgent viri loquentes peruersa, et abducant discipulos post se*. Id verò impletum esse in Montano, & Montani discipulis, aliisq; hæreticis Asiaticis non dubium est. Vide Eusebium ex versione Ruffini lib. 5. hist. cap. 14. & sequentibus.

Ad QUINTVM dico, Paulū alloqui homines illius temporis, quia nondum nati erant Scholastici, qui disputant de Trinitate. Præterea Philosophia non docet vnum Deum in tribus personis. nec enim solo lumine naturali tam sublimia mysteria vnquam inuestigari, aut persuaderi potuissent. nostri Doctores non disputant philosophicè, vt ostendunt Trinitatem, sed vt soluāt sophismata Philosopharum. Paulus ergo loquitur de Philosophia Ethnicorum, qui tunc regnabant, qui negabant resurrectionē, & pollicebantur vitam beatam sine Christo.

Ad RELIQUA dico, Apostolos prædixisse hæreticos qui fuerunt paulò post illa tempora, vt Ebionitas, Marcionistas, & ceteros, quos etiam vocant Antichristos, non quod essent eximius ille Antichristus, qui in fine mundi venturus, sed quia erant præcursores illius, & illi similes in oppugnando Christo: sicut vnus est Christus summus & eximius, & tamen omnes Prophetæ, & Reges, dicti sunt Christi in Testamento veteri, iuxta illud: *Nolite tangere Christos meos* 104. Et hoc est mysterium iniquitatis quod cœpit tempore Pauli, quia tunc cœpit hæresis Simonis Magi, & similitudo

CAPVT XV.

Soluitur argumentum Secundum.

Chrysostomus ad Rom. 2. 27.
SECUNDA obiectio Transyluanorum lib. 1. cap. 1. & 3. & lib. 2. in explicatione primi capitis Evangelij secundum Ioannem. Tempore Apostolorum Ebion, & Cherinthus docuerunt Christum æternum descendisse in hominem IESVM, vt Irenæus lib. 3. cap. 19. nec est verum, quod vulgo ferrur, Ebionitas docuisse Christum nudum hominem esse. Igitur illi Ebionitæ qui Christum faciunt compositum ex duobus naturis.

RESPONDEO, & hanc etiam miram Diaboli artem esse, qua hæresis Ebionis, quam Transyluani verè sequuntur, nobis attribuitur. Dico igitur veram hæresim Ebionis esse Filium MARIÆ nudum esse hominem, sed anno XXX. post natiuitatem eius descendisse, & in eo habitasse aliam personam, quæ

dicebat Ebion esse Christum, & hoc modo fuisse IESVM V-
nitum cum Christo per coniunctionem & inhabitationem,
quod idem Transyluani docent.

Ac vt mendacium eorum arguatur, proferamus testimo-
nia veterum, dicentium, Ebionem asseruisse, Filium **MARIAE**
purum hominem **IGNATIUS** in epist. ad Philadelphienfes:
*Qui dicit, inquit, IESVM purum esse hominem serpens est, men-
tu inops, cognomine Ebion.* **IRENAEVS** lib. 3. cap. II. *Secundū
nullam sententiam haereticorum Verbum caro factum est.* Et
lib. I. cap. 25. & 26. dicit secundum Ebionem & Cherinthum,
IESVM nudum hominem natum, deinde autem descendisse
in eum **Christum** in forma columbae, vt in eo habitaret. Et
lib. 3. cap. 20. *Ex eo, inquit, quod Verbum, quod semper fuit,
caro factum est, excluditur contradictio haereticorum dicen-
tium, si tunc natus est, non erat antea.* **TERTULLIANVS**
lib. de carne Christi: *Poterit, inquit, hac opinio Ebioni con-
uenire, qui nudum hominem constituit IESVM.* Et libro de
praescript. haeret. *Cherinthus, inquit, Christum hominem tan-
tummodo sine diuinitate contendit.* **EVSEBIVS** lib. 3. hist.
cap. 27. dicit Ebionitarum quosdam facere Christum Filium
Iosephi: quosdam solius Virginis, omnes tamen in eo con-
uenire, vt ante **MARIAM** non fuerit. **HIERONYMVS** de
viris illustribus, in Ioanne, dicit, sanctum Ioannem com-
pulsus ab Episcopis Asiae Euangelium scribere, & aeternam
Christi generationem edicere propter Ebionitas, qui tunc
docebant Christum purum esse hominem. **AVGVSTINVS**
haer. 10. *Ebionci, inquit, Christum tantummodo esse homi-
nem docent.* Idem habet **IOANNES CASSIANVS** lib. I. de Incar-
natione, & alij nonnulli.

CAPVT XVI.

Solutur argumentum Tertium.

TERTIA obiectio ex li. 2. cap. 6. **Nomen Dei non
est nomen essentiae, sed dignitatis & imperij, vt
patet, quia in Scripturis Principes & Iudices di-
cuntur Dij; sed Pater Christi habet imperium
summum in omnes absolutè, etiam in ipsum Christū; Chri-
stus habet imperium in omnes, excepto Patre; ergo Pater
est**

k 3

est

est summus Deus simpliciter, Christus autem est Deus summus post Patrem. Nam Ioan. 14. Christus ait: *Pater maior me est.* Et Ioan. 6. *Descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed eius qui misit me.* Et 1. Cor. 15. Paulus dicit, Christum subiectum esse Patri, Christo autem omnia, solo Patre excepto, qui subiecit illi omnia.

RESPONDEO, nomen Dei, si respiciamus etymologiam, non significare imperium, sed prouidentiam. Dicitur enim *Deos à deō dai*, id est videre, vel à *δέειν*, id est, currere, quod omnibus succurrit, ut dicit Damascenus lib. 1. cap. 1. magis placeat ratio Theodoretus lib. 3. ad Græcos, qui dicit hoc nomen inuentum ab illis qui putabant *θεοὶ* esse Deos, & quia sydera perpetuò currunt, Deum quædam rationem nominauerunt. Hebraicè autem nomen Dei יהוה ab יהי, id est, esse, desumptum est, & illud quod ueritur Deus, ab יהוה, quod est iurare, quia per Deum iuratur execratoriè; sed undecunq; sit sumpta etymologia, certum est hoc nomen non esse impositum ad significandum solum imperium, sed rem summam & præstantissimam, ut qui Deus non esset æternus, cum ab æterno nihil fieri non posset, Deus imperare posset. Præterea falsum est quoque, Filium Dei, quâ Deus est, subiectum esse Patri, aut Principem esse Patre minorem. Siquidem, ut Deus, nulli subiectus est, sed omnium omnino extra se dominatur, sicut Pater, cum sit Patri æqualis, Ioan. 5. & Philip. 2.

Ad PRIMVM ergo locum ex Ioan. 14. multi veteres referunt, Patrem dici maiorem Filio, ratione principii & ratione naturæ. notatur enim quædam auctoritas in eo quod Pater est principium Filij, non contrâ. Ita Basiliius lib. 1. in Eunomium. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Basilius lib. 9. de Trinit. & lib. de Synodis. Quæ solutio non est omnino improbanda: tamen non cogimur eam sequi, cum possimus facilius & probabilius exponere de Filio naturam humanam. sic enim Chrysostronus, Cyrillus, Augustinus in hunc locum Ioannis, & Gaudentius in epistola ad Petrum exponunt.

Adde, quod Chrysostronus in hunc locum, & Cyrillus in 2. thesauri, cap. 3. & Augustinus lib. 2. Trinit. cap. 7. meminit

runt etiam prioris expositionis, & hanc tamen posteriorem prætulerunt; idque duplici de causa. Primum, quia si ideo Pater diceretur maior Filio, quia auctor eius est, diceretur etiam tam Pater, quam Filius maior Spiritu sancto, propter eandem causam: at hoc nusquam legimus. Item Dominus ait: *Vado ad Patrem, quia Pater maior me est*, ergo in ea natura est Filius minor, in qua vadit ad Patrem, non autem ibat ut Deus, sed ut homo. Adde testimonium Symboli Athanasij, ubi sic legimus de Filio Dei: *Æqualis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem*.

Ad SECUNDVM locum idem responderi potest. Venit enim Christus facere voluntatem Patris sui, non voluntatem suam, quatenus videlicet habebat ut homo, voluntatem humanam subiectam diuinę voluntati, quam ipse idem habebat, ut Deus. Sed DICES, Dominus descendit de cœlo, ut faceret voluntatem Patris, at non descendit ut homo de cœlo, nec enim ut homo fuerat vnquam in cœlo; igitur descendit ut Deus: ergo, ut Deus, est minor Patre. RESPONDEO, descensum Filij Dei nihil esse aliud, quam eius exinanitionem, & assumptionem formę serui. itaque ille ipse Filius Dei, qui descendit de cœlo, obediebat Patri, sed obediebat, non secundum formam Dei, quam habebat in cœlo, sed secundum formam serui, quam descendens assumpsit in terris.

Ad TERTIVM locum; *Tunc & ipse Filius subiectus erit*, &c. non defuerunt, qui dicerent, Christum subiectum fore Deo post diem iudicij, significare, naturam humanam Christi tunc conuertendam esse in Deum, & absorbendam penitus à diuinitate. Ita refert AUGUSTINVS lib. 1. de Trinit. cap. 8. & 10. sed hoc tam est absurdum, ut non egeat refutatione; nam contrarium sequitur ex Pauli sententia. Subiectio enim arguit distinctionem. GREGORIUS NYSSENVS & CHRYSOSTOMUS in tractatu proprio super hanc Pauli sententiam, & GYRILLUS lib. 10. thesauri, cap. 8. dicunt, Apostolum loqui de Ecclesia, siue de Christo, ut est in suis membris; ut sensus sit, tunc demum futurum esse, ut totum Christi corpus, id est, omnis Ecclesia subiecta Deo conspiciatur, nullo membro existente rebeli, aut contumaci.

At videtur huic explicationi repugnare quod Paulus dicit,

cit, illum subiectum fore Patri, cui Pater subiecit omnia; autem est Filius in persona sua. COMMENTARIUS Ambrosij, & Theophylacti accipiunt hanc Pauli sententiam de Filio Dei absolutè, sed volunt illam subiectionem non significare seruitutè, sed concordiam cum Patre, & processionem Filij à Patre, ita vt Filius dicatur subiectus, quia de Patre, non contra. Sed non est opus ad has angustiasurgi; possumus enim cum Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 6. & Augustino lib. 1. de Trinit. cap. 8. & Theodoro, Primalodulio, & aliis in hunc locum, simpliciter exponere de natura humana Christi, quæ verè subiecta erit Deo.

Sed cur dicit, *Tunc & ipse Filius subieciatur?* tunc primùm incipiet subiici Christus homo Deo. Nunquid non magis fuit subiectus, quando fuit obediens, & que ad mortem? RESPONDEO, illud, *TUNC*, quod habere emphasim, est enim sensus, etiam tunc in illa gloria subiectus Christus vt homo, Deo. Notant Græci omnes, & alij scribere ad Corinthios, qui paulò ante recesserant à Ioue Filio Saturnum Patrem regno pulsum. Quomodo igitur dixerat Paulus, Christum euacuaturum omnem principatum, & potestatem, ne putarent Corinthij iuxta illas, à Christo etiam Patrem in ordinem redigendum. Quomodo quoque Saturnus à Ioue filio in ordinem redactus, ideo addit, omnia subiicienda Christo, præter eum, qui subiecit ei omnia; & non solùm hoc, sed etiam ipsum Christum etiam tunc, in illo triumpho, postquam tanta secesserant, & subiectum fore suo Patri.

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum Quartum.

*Q*UARTA obiectio ex eodem lib. 2. cap. 1. dicitur, Pater est vnus verus Deus, vt ipse Dominus ait Ioan. 17. *Agnoscant te solum verum Deum. Et Paulus I. Cor. 8. Nobis autem vnus est Deus Pater. I. Tim. 2. Vnus Deus vnus & mediator Dei & hominum.* Igitur solus Pater est vnus solus verus Deus, certè sequitur Filium non esse verum Deum.

*Pater solus
1. filius vnus
2. vnus vnus*

Confirmant hoc argumentum his sophis matibus; Christus est Filius vnicus veri Dei, ergo qui non habet Christum Filiū, non est vnus verus Deus, sed Trinitas non habet Christum Filium, ergo Trinitas non est vnus verus Deus.

PRAETEREA; Christus est mediator vnus veri Dei, ergo qui non habet mediatorem, non est ille vnus verus Deus, sed Trinitas non habet mediatorem, sed solus Pater, alioqui idem esset mediator sui ipsius; ergo Trinitas non est verus Deus, sed solus Pater. Et confirmatur; Quia Christus nō docuit inuocare Trinitatem, sed Patrem suū, & orationes Ecclesie olim omnes dirigebantur ad Patrem, de quo exstat decretum Concilij Carthaginensis III. cap. 23. cuius non est alia caussa, nisi quia solus Pater habet mediatorem.

RESPONDEO ad primum locum dupliciter. **PRIMO** cū Chryso stomo, Cyrillo, Augustino in hunc locum, & Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 2. particulam, **SO LVM**, non restringi ad Patrem, sed extendi etiam ad Filium. Nam dictum est: *Et quem misisti Iesum Christum*, ita vt hic sit ordo verborum, vt agnoscant te, & quem misisti Iesum Christum solū verum Deum. Et affert Chryso stomus locum similem ex I. Corinth. 9. *An ego solus & Barnabas, non habemus hanc potestatem? vbi solus, non excludit Barnabam, sed includit.*

SECUNDO & facilius dico cum **HILARIO** lib. 9. Trinit. solum Patrem hic dici verum Deum, sed tamen in Patre intelligi etiam Filium, & Spiritum sanctum, quæ sunt personæ eiusdem essentia cum Patre, ita vt illud, *solum*, excludat tantum creaturas: quod autem additur: *Et quem misisti Iesum Christum*, dicatur de Christo, vt homo est. Hic igitur erit sensus; Hæc est vita æterna, id est, hæc est in hoc mundo via, & ratio perueniendi ad vitam æternam; vt cognoscant homines per fidem te solum verum Deum, id est, te Patrem, qui es ille Deus, qui solus habet veram diuinitatem: & præterea cognoscant vnum mediatorem Dei & hominum, quem misisti Iesum Christum.

Ad **SECUNDVM** idē dico. Illud enim, *Vnus Deus*, excludit falsos Deos non Filium, sicut quod sequitur, *Vnus Dominus Iesus*, excludit falsos Dominos nō Patrem. Ad **TERTIVM** dico, Vnum Deum eo loco significare totam Trinitatem, à qua distinguitur Christus vt mediator, id est, vt homo; Ideo enim Paulus addidit, homo Christus Iesus.

Ad PRIMVM sophisma, negatur prima consequentia. Et enim similis huic; Petrus est Filius vnus veri hominis, ego qui non habet Filium Petrum, non est verus homo. tamen enim Deitas non est quid vniuersale, vt humanitas, tamen est in pluribus suppositis, & ideo vim habet vniuersalis.

Ad SECVDVM, nego assumptionem illam, Trinitatem habet mediatorem; nam Christus mediator est, vt homo non vt Deus, & ideo mediator est non solum Patris, & Spiritus sancti, sed etiam sui ipsius, quatenus ipse Deus est. Sed hac re in vlt. lib. erit peculiaris disputatio.

Ad TERTIVM, de vsu precandi, fateor, vt plurimum orationes Ecclesie dirigi ad Patrem, quia hoc modo commodius terminantur, per Iesum Christum Filium tuum. Tamen in Patre inuocamus oēs tres personas, vt Tertullianus docet in libro de oratione, & patet ex cōclusionē: *Qui tecum vna regnat in vnitāte Spiritus sancti Deus.* Falsum autem est, Christum solum Patrem inuocari voluisse, nam Ioan. 14. dicit Christus: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam vobis.* Matth. vlt. baptizari iubens omnes Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quid aliud iubet, quā inuocare Trinitatem? Et in LITVRGIIS Basilij, & Chrysostomi Genes. & in nostra etiam Latina non semel inuocatur Trinitas. Litaniis quoque iam olim recepta est in Ecclesia, illa forma precandi (etiam si nolint cum nouis Arianis Lutherus & Calvinus) *Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis.*

Præterea DIONYSIVS lib. de mystica Theologia, *Trinitas superessentialis dirige nos.* Et NAZIANZ. oratione pace circa finem: *O Trinitas sancta, & longanimis (et longanimis, quæ tam diu scindentes te toleras) suscipe nos istos, &c.* Et in oratione ad CL. Episcopos: *Vale o Trinitas meditatio mea, & decus meum, his velim seruari, &c.* MARIVS Victorinus in 3. hymno de Trinitate. *Da, inquit, peccatis veniam, presta æternam vitam, vitam pacem & gloriam, o beata Trinitas. Libera nos, salua nos, libera nos, o beata Trinitas.* AVGVSTINVS in fine libri de Trinitate: *Domine Deus meus, Deus Trinitas, quæ dixi in his libris de tuo, cognoscant & tui: si qua de meo, &c. ignosce & tui, Amen.*

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum Quintum.

QUINTA obiectione, Euangelistæ & Apostoli perperuò inculcant verum Christum natum esse ex Virgine, passum, mortuum; nec alium nouerunt ante istum; alioqui Matthæus, Marcus, & Lucas non incepissent Euangelium à natiuitate, sed narrassent aliquas res gestas Christi ante carnem, & Ioannes non dixisset: *Hoc fuit initium signorum Iesu.* Ioann. 2. si ab æterno Christus fuisset. Præterea Act. 2. *Certissimè sciat*, ait Petrus, *omnia domus Israël, quia & Dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* At Christus æternus Deus, non potuit fieri Dominus & Christus, quia id semper naturaliter fuisset, igitur verus Christus non fuit ab æterno, ac propterea nec verus Deus esse potest. Hoc argumentum non semel repetunt Transyluani in illo suo opere, quod iam sæpe citauimus.

Possumus addere ad confirmationem huius erroris (vt ex solutione magis elucescat veritas) quæ proferebant testimonia veteres Ariani. Igitur illi quidem Christum fuisse ante incarnationem agnoscebant, sed creatum probabant ex illo Prouerb. 8. iuxta LXX. *Dominus creauit me initio viarum suarum.* Et Eccles. 24. *Tunc dixit mihi creator omnium, & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Ioã. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est.* Coloss. 1. *Primogenitus omnis creatura:* At primogenitus est similis fratribus in natura Hebr. 1. *Tantò melior Angelis effectus, quãtò excellentius præ illis nomen hereditauit, &c.* Et agitur hinc de natiuitate ex Patre, vt omnes docent. Hebr. 3. *Considerate Pontificem confessionis nostræ, Iesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit illum.*

RESPONDEO ad argumentum Transyluanorum, nos quoque non agnoscere alium Christum, quàm eum, qui natus, passus, & mortuus est. Vnus enim est Christus, non plures, tamen illum vnum credimus bis natum secundum duas naturas.

Ad illud, quòd Euangelistæ nõ meminerunt vllius Christi ante carnem, dico, Euangelistas propositum sibi habuisse descri-

describere aduentum Messiaë, & res gestas eius, id est, Dei
carnati aduentum, vitam, doctrinam, mortem, resurrex-
tionem, &c. propterea non fuisse necessarium, vt alius in-
perent. Et tamen ne putaremus Verbum ante carnem non
fuisse, Ioannes Euangelista ita incœpit: *In principio erat*
Verbum, &c. Et in 1. epistola incœpit: *Quod fuit ab in-*
quod vidimus, &c. Et in 1. cap. Apocal. *Qui est, qui erat,*
qui venturus est.

Ad locum Act. 2. RESPONDEO cum Cyrillo lib. 9. thesauri,
ri, cap. 3. Christum factum Dominum à Patre ratione huma-
nitatis, quomodo etiam posset dici factus Deus, id enim
factum est per incarnationem, vt ille homo Iesus sit Deus.
Dominus, nō per participationem, & gratiam, sed per partici-
pationem verbi & carnis. Posset etiam dici, vt idem Cyrillus
notat, illud, *fecit*, positum esse pro declarauit, sicut
Dedit illi nomen quod est super omne nomen.

Ad illud Prouerb. 8. *Dominus creauit me*, Patres
modis responderunt. PRIMA responsio refertur ad
Athanasium in lib. de decretis Nicænæ Synodi ex Dionysio Romano,
quod verbum Græcum *ἐποίησεν* hoc loco non significat
facere, sed præficere, vt sensus sit, Dominus in initio præ-
me omnibus operibus suis creandis.

SECUNDA est Athanasij serm. 3. contra Arianos. & Cyrilli
lib. 5. thesauri, cap. 6. qui dicunt Scripturam per
scuē vsurpare vocabula faciendi, creandi, gignendi. Nam
Deuter. 32. dicitur: *Deum qui se genuit dereliquisti.* Et
legimus Genes. 1. & 2. *Fecit Deus hominem;* itaque
solo verbo creauit, aut genuit, sed ex adiunctis sensum
pturæ elicere oportet. Et quia hinc dicitur Filius creatus
tequam Deus quidquam faceret, appareret, creatum, debere
esse progenitum.

TERTIA est eiusdem Athanasij ibidem, & Nannij
orat. 4. de Theologia, Cyrilli lib. 5. thesauri, cap. 4. &
Augustini lib. 1. Trinit. cap. 12. qui monent in hoc collo-
pate scriptum esse: *Ante omnes colles ego parturiebar.* & p-
inde hinc explicari vtramq; naturam Christi, naturam diuinam
cū dicitur, *parturiebar*, humanam cū dicitur, *creauit me.*

QUARTA est Basilij lib. 2. in Eunomium, Epiphani-
reli 69. quæ est Arianorum, & Hieronymi in epist. ad Cyprianum

num, qui monent recurrendum ad fontem Hebraicum; si-
quidem in Hebræo non est, *creavit*, quod ipsi dicunt בָּרָא
sed, *possedit*, $\text{רָכַס$, quo verbo solet explicari vera generatio,
vt Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, dixit Eua quando ge-
nuit Cayn $\text{אֶת־אָדָם־אֲשֶׁר־בָּרָא־לִּי־בְּרָחֵם־יְהוָה}$ & hoc modo hîc habe-
tur רָכַס , hoc est, possedit per generationē, & fortè ita etiā
verterunt LXX. sed deprauatus est codex mutatione vnus
literulæ, nam ἐκτισε est creauit, ἐκτισε est possedit.

QVINTRA est pulcherrima, & seruit etiam sequenti testi-
monio Eccles. 24. vbi non potest negari quin scriptum sit,
creauit. Est autem hæc explicatio Concilij cuiusdam Catho-
lici Orientalis can. 5. apud Hilarium libro de Synodis paulò
pòst principium, & eandem sequitur B. Thomas lib. 4. con-
tra Gentes, cap. 8.

Dicimus igitur productionem Filij Dei nunc vocari ge-
nerationem, nunc creationem, quia nullo vocabulo perfe-
ctè explicari potest. nam generatio significat productionem
in eadem substantia, sed cum mutatione quadam generan-
tis: creatio significat productionem alterius substantiæ, sed
sine mutatione creantis. Porrò Filius Dei ita producit, vt
recipiat substantiam gignentis, & ea ratione dici potest ge-
nerari, sed recipit sine mutatione, aut alteratione producen-
tis, & ea ratione dici potest creari. Vtrumque igitur dicitur,
vt ex vtroque sumatur quod est perfectionis, & quod est im-
perfectionis omittatur.

Ad illud Ioan. 1. *Ante me factus est*, dico significari illis
verbis, non Christum productum ante Ioannem, sed Ioanni
prælatum, & antepositum fuisse, ac si Ioannes dixisset, qui
post me venit, maior me est. Ita explicat AMBROSIVS lib. 4.
de fide, cap. 5. & omnes interpretes, vt Augustinus, Chryso-
stomus, Cyrillus, Theophylactus, & colligitur ex textu. nam
sic ait: *Ante me factus est, quia prior me erat*, id est, præcessit
me dignitate, quia æternus erat, & ego temporalis.

Ad illud; *Primogenitus omnis creatura.* CYRILLVS lib. 10.
thesauri, cap. 4. responder, Christum dici primogenitum, vt
homo est, sicut dicitur vnigenitus, vt Deus est. Addit etiam,
Christum posse dici primogenitum etiam vt Deus est, quia
ipse

ipse est causa ut alij efficiantur Filij Dei. dicitur enim primum, quod est causa aliorum. Verum simplicior & magis ad literam videtur Ambrosij & Chrysostomi commentarii qui docent, primogenitum omnis creaturæ dici Filium, quod est genitus antequam vlla creatura fieret. quod clarius dicitur Ecclesiast. 24. *Ego ex ore altissimi prodij, primogenitus ante omnem creaturam.* Si enim ante omnem creaturam producit, non est ipse creatura.

Illud Hebr. 1. *Tanto melior Angelis effectus,* &c. Chrysostomus & Theophylactus exponunt, id est, declaratus, & exaltatus. nam hic agitur de statu adepto post resurrectionem. enim ait Paulus: *Purgationem peccatorum faciens, sedes ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus.* id est, post passionem exaltatus est, & declaratus tanto excellentior omnibus Angelis, quantum distat Filius gloria conditione serui. Potest etiam dici cum CYRILLO lib. 8. theol. cap. 2. illud, *Effectus melior,* significare, magis honoratus, & estimatus. quomodo dicimus pluris facio, vel maius facio probum quam diuitem, Angelum quam hominem.

Ad vltimum patet responsio. Non enim dicitur simpliciter factus ad Hebr. 3. *sed factus Pontifex.* quod verissimum est, si intelligatur, ut debet intelligi, de Christo, quia homo erat, non quia Deus erat.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum Sextum.

VLTIMA obiectio. *Beatius est dare quam accipere,* ut Dominus ait, Apostolo teste, Act. 20. potest id ipsum ratione demonstrari; nam datus est diuitis & perfecti, accipere est indigentibus imperfecti: sed Pater dat, & Filius recipit. Dedit carnem & Filio potentiam, Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in celo & terra.* Dedit vitam, Ioan. 5. *Dedit ei vitam habere in semetipso.* Dedit sapientiam, ibidem: *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius.* Et Ioan. 15. *Quaecumque audiui à Patre meo, non dico à Patre meo, sed dico à Patre meo, quia quicquid vult, dedit ei.* Denique quidquid habet Filius, habet à Patre. Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo;* non igitur sunt æquales Pater & Filius, & multo minus sunt vnus Deus.

*filio equali
pater. qd. accipit
pater.*

Neque satisfaciet qui respondeat, Patrem dare quidem Filio omnia, sed naturaliter & necessariò, non liberè & gratuitò; tunc autem solùm beatius esse dare quam accipere, quando quis liberè dat. Nam etiam qui naturaliter dar, est perfectior eo qui recipit, vt patet de forma & materia, & celo & terra, & similibus. Addebant Ariani, omnia quidem quæ habet Filius, habere à Patre, sed nõ omnia absolutè habere, quæ habet Pater. Nam Matth. 20. dicit Filius: *Sedere ad dexteram meam & sinistra, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.*

RESPONDEO, tunc solum esse beatius dare quàm accipere, quando qui recipit est in potentia ad recipiendum; & proinde est indigens & imperfectus. Porro, Filius Dei sic accepit vitam, vt tamen nõquam fuerit non viuens; sic accepit potentiam & sapientiam, vt nunquam fuerit infirmus & ignorans: nam hæc omnia accepit nascendo, ab æterno autem natus est, & perfectus natus est. AUGUSTINVS lib. 3. contra Maxim. cap. 24. *Beatius est, inquit, dare quàm accipere, sed in hac vita vbi est inopia, qua vtiq; melior est copia.* Vide Augustinum & Chrysostomum in cap. 5. Ioan. vbi explicat Patrem demonstrare Filio, non docendo sed gignendo, & Filium audire à Patre, non discendo sed nascendo. Dicitur autem Pater demonstrare, & Filius audire, quia Pater communicando essentiam, communicat scientiam.

Ad illam confirmationem ex Matth. 20. dico cum Hieronymo, Chrysostomo, & Cyrillo lib. 10. thesauri, cap. 5. Christum voluisse dicere; non est meum, qui iustus sum & sapiens, dare vobis primas sedes, quia amici vel affines mei estis, sed iis, qui eas merebuntur; talibus enim Pater ab æterno destinavit; nec sine verbo, & Spiritu sancto destinavit.

At, inquires, illi merebantur; nam ait Dominus: *Potesis bibere calicem, &c.* respondentibusque, *Possumus, ait, Calicem quidem meum bibetis, sedere autem, &c.* RESPONDEO, per calicis epotationem illos meruisse regnum, sed non propterea primas sedes. Nam quòd omnia absolutè sint communia Patri & Filio, patet ex illo Ioan. 16. *Omnia qua habet Pater, mea sunt.* Et cap. 17. *Omnia tua mea sunt.*

CAPVT XX.

*Soluuntur obiectiones contra diuinitatem
Spiritus sancti.*

TRANSYLVANI libro 2. cap. 5. nihil fecerunt adferunt aduersus diuinitatem Spiritus sancti quam quod nusquam in Scripturis appellatur Deus, aut Dominus. quod argumentum fortissimum in veterum Arianorum, teste Gregorio NAZIANZI libro 5. de Theologia. Sed facile est respondere. nam dictum est, non vocari Deum, cum Act. 5. legamus: *Ananus tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritus sancti nomine mentitus hominibus, sed Deo.* Et I. Corinth. 6. *Membris uestra templum sunt Spiritus sancti.* Et paulo infra: *Et portate Deum in corpore uestro.* Et proceret nomen, *Deus*, in Scripturis non haberetur, esse debet, si euidenter ostendatur in Scripturis, ex opere Deo soli propriis, Spiritum sanctum esse Deum? Quod in Scriptura nusquam dicit, Spiritum sanctum esse creaturam & tamen aduersarij audacter Spiritum sanctum creaturam appellant?

Veteres Ariani obiiciebant quædam loca Scripturæ, quæ tamen facile à S. Patribus explicabantur. PRIMO obiiciebant illud Amos 4. *Ego firmans tonitru, & creans spiritum.* Sed respondit BASILIUS lib. 3. in Eunomium, ventum esse spiritum esse vocatum, non Spiritum sanctum, quod modo & in Psal. 148. dicitur *spiritus procellarum.* Eodem modo exponunt omnes interpretes eius Prophetæ, Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus.

SECUNDO obiiciebant illud Rom. 8. *Ipse spiritus proferat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Respondit AUGUSTINUS lib. I. contra Maximinum, non longè à præcipiendis his verbis: *Intellige, inquit, loquutionem, blasphemiam uisabis, sic enim dictum est, gemitibus interpellat.* Si intergeremus, gemitibus interpellare nos facit. Denique alio Apostolus, cum dicit, clamantem Abba pater, alio loco dicit in quo clamamus Abba pater, exposuit quid sit, clamantem Abba pater, dicendo, in quo clamamus Abba pater, ac per

quid est, clamantem, nisi clamare facientē? Hæc ille. CHRYSOSTOMVS quoque hom. 14. in epist. ad Rom. per Spiritum sanctum clamantem intelligendum esse docet donum orationis, quo anima clamat, ac gemit.

TER TIO obiiciebant illud Ioëlis 2. *Effundam de spiritu meo.* Ioann. 15. *Cum venerit spiritus veritatis, quem ego mittam vobis à Patre, &c.* Nam, vt refert AVGVSTINVS lib. 2. Trinit. cap. 5. Ariani docebant, cum qui mittitur, minorem esse eo, à quo mittitur: & quoniam legebant, Filium missum esse à Patre, Spiritum verò sanctum a Patre & Filio, inde colligebant, Filium minorem esse Patre, & Spiritum sanctum utroque.

Sed respondit Augustinus, missionem per modum imperij, significare excellentiam mittentis, non autem quamlibet missionem. Porrò Filium & Spiritum sanctum nõ mitti secundum imperium, sed solùm dici mitti, quia à Patre Filius procedit, & Spiritus sanctus à Patre & Filio; & tam Filius, quàm Spiritus sanctus cœpit ex tempore, nouo modo, & quidem manifesto, ac visibili esse in creatura. Nam Filius apparuit in carne, Spiritus sanctus in columbæ specie, & rursum aliàs in linguis igneis.

Itaque illa manifestatio visibilis personæ inuisibilis, ab alio procedentis, in Scripturis missio dicta est. nihil autem officere hanc missionem veræ diuinitati Filij, aut Spiritus sancti, ex eo colligit Augustinus, quòd vterque missus est ad eum locum, vbi antea erat inuisibili maiestate. nam de Filio dictum est Ioan. 1. *In mundo erat, & mundus eum non cognouit;* & postea, *in propria venit.* & de Spiritu sancto in Psalmo 138. *Quo ibo à spiritu tuo?*

QVARTO obiiciebant illud Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Respondet CHRYSOSTOMVS homil. 4. in Ioannem Euangelistam idcirco statim addidisse: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Vt excluderetur obiectio Ariatorū, & intelligeremus, non omnia omnino quæ sunt, facta esse per Verbum, sed solùm omnia quæ facta sunt. CYRILLVS autem, & Augustinus legunt: *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, &c.* Et Ariani respondent, Ioannem sine dubio loqui solùm de creaturis, cum ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Alioqui enim etiam

etiam

etiam Patrem oporteret esse factum per Verbum, si omnia quæ sunt, per Verbum facta sunt.

Obiiciebant **POSTREMO** eiusmodi ratiunculam. **Scilicet modi duo agendi, per naturam & per artem**, nam per naturam gignuntur Filij, per artem efficiuntur opificia: ac saltem Verbum productum est à Deo per modum naturæ, si quidem est Filius vnigenitus, igitur Spiritus sanctus ex arte productus sit, proinde opificium est.

Respondemus **modum agendi per naturam** dupliciter esse in iis rebus, quæ mente, atque intelligentia præcedunt, **vnum per intellectum, alterum per voluntatem**, & intellectus naturaliter producit notionem, & voluntas naturaliter producit amorem. hoc tamen interrefertur Deum, & creaturas, quod ille intelligendo, atque amando, substantiam producit; creaturæ verè accidentia, ut sicut ut Verbum, & Spiritus sanctus verè sint hypostases, non verò mentis conceptus, nostræque voluntatis amor.

postatis dici non possunt. Sed de his plura dicemus in libro sequenti, si Dominus adiuuare dignabitur.

LIBE